

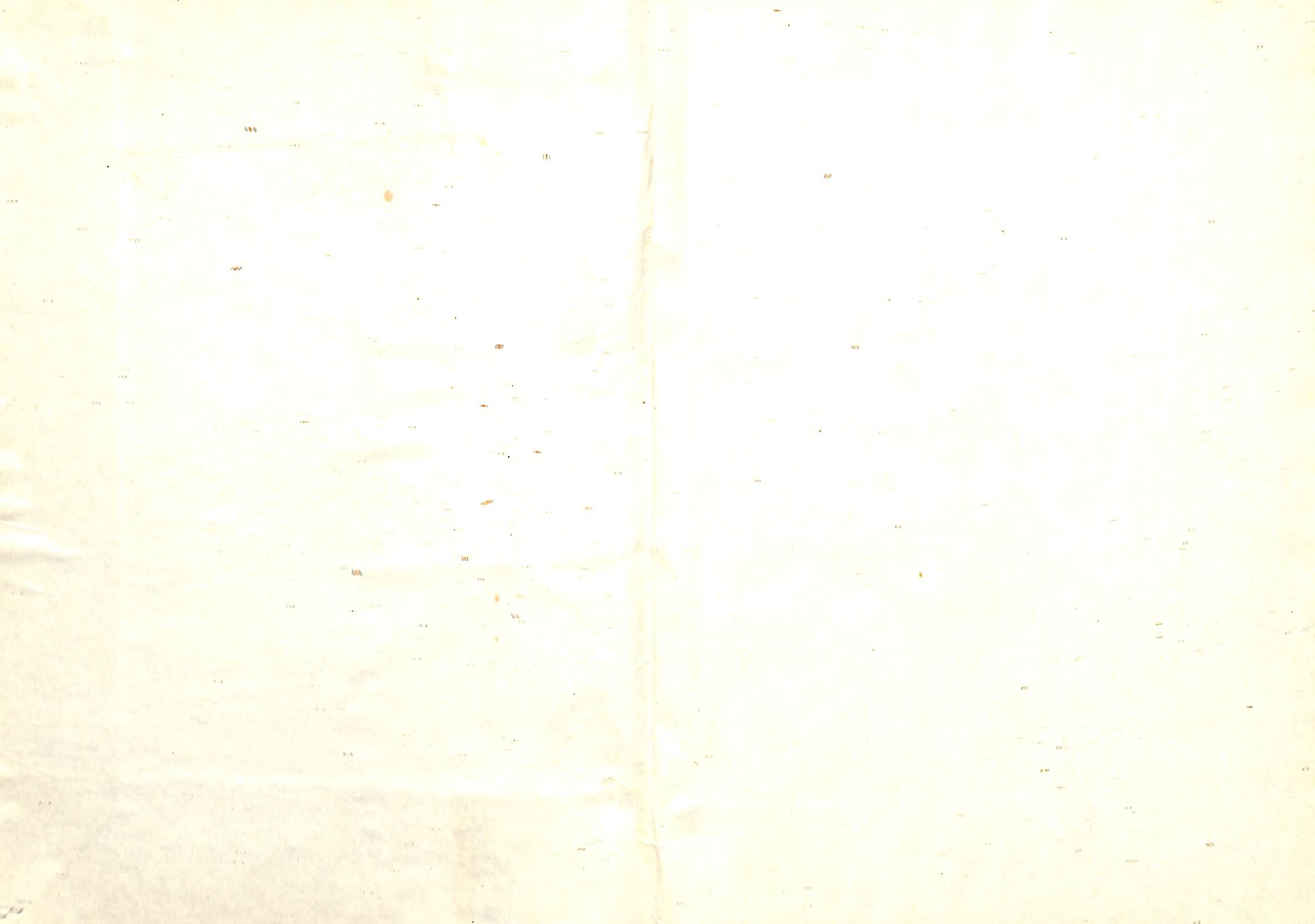
Zyngor

Professoren

9

84
—
2-66

1927

19 NOV 2010

Printed in Turkey

ԹԵՂՈՒԱՌՆԵՐ

Թարգմ. Գ. ՉԻԼԻՆՅԻՐԵԱՆ

Զ. ՀԱՏՈՐ

84
2-66

84
Z-66

20 APR 200

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՏԵՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՎԻՔԹՕՐ ՀԻԿՕ

ԹՃՈՒԱՌՆԵՐ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՄԵԾ ՎԷՊ

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

Տպագր. Մ. ՏԵՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, 1927

12.06.2013
005 Я9А 03

6429

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ.

ՖՅՆՈՒՆԱԿԱՆ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԵ ԿԸ ՀԱՆԳԻՊԻ

Կան այնպիսի բնաւորութիւններ և պաշտօնաւորներ, ինչպէս են եկեղեցականները և կրօնաւորները, որոնց համար յատկութիւն մըն է տաղնապալի պարագաներու մէջ խոտվալի և ծանր կերպարանք մը առնել: Երբ ֆոշը վան մտաւ, ահա մտահոգութեան այս կրկին դրոշմը կը կրէր աւագունիին զէմքը, որ ինչպէս ըսած ենք արդէն՝ սիրուն և գիտուն օրիորդ տը Պլըմէօրը և ինօսանթ վանամայրն էր և որ սովորաբար զուարթ կ'ըլար:

Պարտիզպանը վեհերոտութեամբ բարեւ տուաւ, և խուցին սեմին վրայ կեցաւ: Աւագունին որ իր մեծ համրիչը ձեռքին մէջ կը դարձնէր, աչքերը վերցնելով ըսաւ:

— Ա՛հ, դո՞ւ ես, եղբայր Ֆօվան:

Վանքին մէջ սովորութիւն եղած էր այս կըրձատումը:

Ֆոշը վան նորէն բարեւ տուաւ:

— Եղբայր Ֆօվան, քեզի կանչել տուի:

— Ահա եկայ, պատկանելի մայր:

— Ըսելիք ունիմ քեզ:

— Ես ալ ըսելիք ունիմ ամենապատկանելի մօ-

3755-74

բըզ, ըսաւ. Յօշըլվան այնպիսի համարձակութեամբ, որ ի ներքուստ վախ կուտար անոր:

Աւագուհին Յօշըլվանին նայելով.

— Ա՛հ, ինձի ըսելի՞ք մը ունիս եղեր:

— Աղաջանք մը ունիմ:

— Լաւ, խօսէ՛ նայիմ:

Յօշըլվան, վաղեմի նօտարը այն դիւղացիներու կարգէն էր որոնք խօսելու և գործելու մասին համարձակութիւն մը ունին: Յաջողակ տգիտութիւն մը կայ որ զօրութիւն մըն է. այս զօրութիւնը կասկածի տեղի չտար և իր շնորհիւր մարդս կը յաջողի:

Յօշըլվան երկու տարիէն աւելի վանքը բնակելով յաջողապէս յառաջած էր: Միշտ առանձին ապրելով և բոլորովին իր պարտիզպանութեամբը պարապելով հետաքրքիր ըլլալէ զատ գրեթէ ուրիշ գործ մը ունեցած չէր:

Հեռու կ'ապրէր այն կիներէն որոնք սքօզուած կ'երթեւեկէին, և հետեւաբար ի հեռուստ գրեթէ ոչ այլ ինչ կը տեսնէր եթէ ոչ ստուերներու շարժում մը: Բայց աւելի ուշադրութեամբ և սրամտութեամբ դիտելով հասկցած էր վերջապէս թէ այն ամէն ուրուականները մարմին ունէին, և թէ այն ամէն մեռելները կենդանի էին:

Յօշըլվան կը նմանէր խուլի մը սրու տեսութիւնը կը զօրանայ և կոյրի մը որու լսողութիւնը կը արի: Չանազան զանգակի հնչիւններուն նշանակութիւնը հասկնալու ետեւէ եղած էր, և նպատակին հասած ըլլալով, այս մթին և լռին վանքին մէջ չի կար բան մը զոր չգիտնար:

Այս սպինքսը իր ամէն գաղտնիքը Յօշըլվանի ազանջին կը հազորդեր: Յօշըլվան ամէն բան իմացած էր, բայց ամենեւին դուրս չէր հաներ գաղտնիքը:

Այս գաղանապահութիւնը իր ճարտարութիւնն

էր: Բոլոր միաբանուհիները կը կարծէին թէ ապուշ մըն էր ան Ապուշիւնը անձնական մեծ արժանիք մըն է կրօնական իրերու մէջ: Չայնաւոր մայրերը կարեւորութիւն կուտային Յօշըլվանին որ հետաքրքրական համր մըն էր, և ամէնուն վստահութիւնը կը գրաւէր: Ասկէց զատ կանոնապահ էր, և միայն ժրգաստանին ու բանջարանոցին յայտնի պիտոյիցը համար դուրս կ'ելնէր: Երթեւեկութեան մասին անոր այս զգուշաւորութիւնն ալ ոչ նուազ արժանիք մը սեպուած էր: Բայց և այնպէս երկու մարդու հետ խօսելով յաջողած էր անոնցմէ բաներ հասկնալու. վանքին մէջ դոնապանը խօսեցնելով խօսարանին մասնաւոր պարագաները իմացած էր, և գերեզմանատունին մէջն ալ փոսապեղը խօսեցնելով թաղումին տարօրինակ պարագաները իմացած էր. այս կերպով այն կրօնուհիներուն նկատմամբ երկու լոյս առած էր, որոնց մին կեանքի և միւսը մահուան կը վերաբերէր: Բայց այս մասին ամենեւին զեղծում չէր ըներ: Միաբանութիւնը պէտք ունէր անոր պէս մարդու մը: Մեր, կաղ, հաւկուր և հաւանօրէն քիչ մըն ալ խուլ էր: Ո՛հ, ի՛նչ յատկութիւններ: Դժուարին էր տեղը ուրիշ մը գտնել:

Մերուկը իր արժէքին ճանչցուած ըլլալը զգացող մարդու մը պէս վստահութեամբ սկսաւ բաւական խառնաչիտթ և խիստ խորիմաստ ճառ մը ըսել աւագուհիին:

Երկար բարակ խօսեցաւ իր տարիքին, հիւանդօտութեանը և տարիներու ծանրաբեռնութեան նկատմամբ, որոնց ամէն մէկը այնուհետեւ իրեն համար կրկին կը սեպուէր, նաեւ աշխատութեան յարաճուն պահանջներուն և պարտէզին մեծութեան նկատմամբ. ըսաւ թէ գիշերները անքուն կ'անցնէր, ինչպէս վերջին գիշերը՝ լուսնկային պատճառաւ սեխաստաննե-

բուն վրայ խտիր զնելու համար, և վերջապէս հետեւ
ցուց թէ՛ եղբայր մը ունէր, — (աւագուհին շարժում
մը ըրաւ), — եղբայր մը որ երիտասարդ չէր, (աւա-
գուհին երկրորդ շարժում մըն ալ ըրաւ, բայց այս
անգամ անխոսով էր շարժումը) — թէ իր եղբայրը
կրնար գալ՝ իր հետը բնակելու և իրեն օգնելու եթէ
հաճութիւն տրուէր այս մասին. թէ պատուական
պարտիզպան մըն էր. թէ պիտի կրնար իրմէ աւելի
օգտակար ծառայութիւններ մատուցանել վանատու-
նին. թէ՛ եթէ իրեն պէս չընդունո՞ւ ի իր առջինեկ
եղբայրը, զգալով իր տկարութիւնը և չկրնալով մի-
նակը տանիլ աշխատութեան՝ ցաւօք սրտի պիտի ըս-
տիպուէր ձգել երթալու. թէ իր եղբայրը պզտիկ աղ-
ջիկ մը ունի զոր հետը պիտի բերէ, որ բարեպաշ-
տութեամբ և երկիւղածութեամբ պիտի մեծնայ վան-
քին մէջ և որ, ո՞վ գիտէ, թերեւս օրին մէկը կրօ-
նուհի մը կ'ըլլայ:

Երբ լինցուց խօսքը, աւագուհին համբոյժը ձեռ-
քին մէջ դարձնելէ դադրեցաւ և ըսաւ.

- Մինչեւ իրիկուն կրնա՞ս երկաթէ հաստատուն
ձող մը գտնել:
- Ի՞նչ ընելու համար:
- Իբր լծակ գործածելու համար:
- Այո՛, մայր պատկառելի, պատանխանեց փոշ-
լըվան:

Աւագուհին՝ առանց ուրիշ խօսք ըսելու՝ ելաւ և
մօտակայ սենեակը մտաւ որ ժողովին սենեակն էր, և
ուր ձայնաւոր մայրերը հաւանօրէն ժողով կազմած
էին: Փոշլըվան մինակ մնաց:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Ի Ն Օ Ս Ա Ն Թ Վ Ա Ն Ա Մ Ա Յ Ր Ը

Գրեթէ քսոորդ մը անցաւ: Աւագուհին եկաւ և
նորէն աթոռին վրայ նստաւ:

Երկու բանակիցները մտահոգութեամբ գրաւուած
կ'երեւէին:

Ահա՛ որքան որ կրնանք կը սեղագրենք յետա-
գայ տրամախօսութիւնը որ տեգի ունեցաւ անոնց
մէջ:

- Եղբա՛յր փօվան.
- Հրամայեցէ՛ք, մա՛յրդ պատկառելի:
- Մատուռը գիտե՞ս ուր է:
- Վանդակ մը ունիմ հոն ուրկէ պատարագը և
ժամերգութիւնը կը լսեմ:
- Գործիդ համար տիրացուներուն դասը մաա՞ծ
ես երբեք:
- Երկու կամ երեք անգամ:
- Քար մը պիտի վերցուի:
- Ծա՞նր է քարը:
- Խորանին քովի յաթակին սալաքարն է:
- Նկուղին կախարի՞չը:
- Այո՛:
- Զայդ վերցնելու համար երկու մարդ պէտք է:

— Բեզ պիտի օգնէ Ասանսիօն մայրը որ այր մարդու մը պէս ուժեղ է:

— Կին մը միշտ կին է, և երբեք այր մարդ մը:

— Մէկ կին ունինք միայն քեզի օգնելու համար: Ամէն մէկը ձեռքէն եկածը կ'ընէ: Տօժ Մապիլյօն սուրբ Պերնարի կողմէն գրուած չորս հարիւր տասնըօթը նամակ հրատարակ է՝ ըսելով՝ ընաւ չեմ արհամարհեր Մերլօնիւս Հօրսթիուսը՝ նոյն սուրբին ստորագրութեամբը միայն երեք հարիւր վաթսուներօթը նամակ հրատարակած ըլլալուն համար:

— Եւ ոչ ալ ես:

— Քաջութիւնը իր կարողութեանը համեմատ աշխատիլն է:

— Վանքը վանք մըն է և ոչ թէ փայտանոց:

— Կինն ալ կին մըն է, չէ թէ այր մարդը: Եղբայրս է ուժեղը:

— Մանաւանդ թէ լծակ մը պիտի ունենաս:

— Այդ տեսակ գուռները միայն այդ տեսակ բանալիով կը բացուին:

— Քարը օղակ մը ունի:

— Լծակը այդ օղակին կ'անցնեմ:

— Քարը այնպիսի կերպով կարգադրուած է որ իբր առանցքի մը վրայ կը դառնայ:

— Լաւ, մա'յրդ պատկառելի:

— Չորս երգեցիկ մայրերն ալ կ'օգնեն քեզ:

— Ն'ուզը բացուելէն ետք ի՞նչ պիտի ընենք:

— Պէտք է գոցել:

— Ա՞յս է միայն ուզուածը:

— Ոչ:

— Ուրիշ հրաման մը ունի՞ք, մա'յրդ ամենապատկառելի:

— Ֆօվան, մենք քու վրայ վստահութիւն ունինք:

— Ամէն բան ընելու պատրաստ եմ:

— Եւ ամէն բան գաղտնի պահելու:

— Այո՛, մա'յրդ պատկառելի:

— Ն'ուզը բացուելէն ետք...

— Պիտի գոցեմ:

— Իայց նախ...

— Ի՞նչ, մա'յրդ պատկառելի:

— Պէտք է բան մը իջեցնել մէջը:

Պահ մը լուսթիւն տիրեց: Աւագուհին ստորին շուրթը ծամրակելէն ետք՝ որ վարանելու կը նմանէր՝ ըսաւ.

— Եղբա՛յր Ֆօվան:

— Հրամայեցէք, պատկառելի՛ մայր:

— Գիտե՞ս որ այս առտու մայր մը մեռաւ:

— Ոչ:

— Չանգակը չլսեցի՞ր:

— Պարտէզին ներսի կողմէն բան մը չլսուիր:

— Իրա՞ւ կ'ըսես:

— Հազիւ հազ իմ զանգակի ձայնը կ'առնեմ:

— Արեւը ծագելու միջոցին մեռաւ մայրը:

— Մանաւանդ թէ այս առտու հովը դէպի իս սենեկիս կողմը չէր փչէր:

— Մեռնողը Քրիստիֆիքսիօն մայրն է: Գերերջանիկ մը:

— Աւագուհին լռեց, պահ մը չրթունքները շարժեց՝ կարծես մտապէս ազօթք մը ընելու համար, և կրկնեց.

— Ասկից երեք տարի առաջ ժանսէնուհի մը, որ էր տիկին Պէթիւն, միմիայն մայր Քրիստիֆիքսիօնի աղօթելը տեսնելով ուղղափառ կրօնքը ընդունեց:

— Ա՛հ, այո՛, հիմա կը լսեմ դամբանական զանգակին ձայնը, պատկառելի՛ մայր:

— Մայրերը զայն մեռելներու յատուկ սենեակը

տարին որ գուռ մը ունի եկեղեցի երթալու համար:

— Գիտեմ:

— Քեզմէ ի զատ ուրիշ մարդ չկրնար այն սենեակը մտնել և ոչ ալ պէտք է որ մտնէ: Աղէկ հսկողութիւն ըրէ': Գեղեցիկ բան կ'ըլլար եթէ մարդ համարձակէր մեռելին սենեակը մտնելու:

— Աւելի ստէպ:

— Ինչ ըսի՞ր:

— Աւելի՛ ստէպ:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Աւելի ստէպ, կ'ըսեմ:

— Աւելի ստէպ քան ի՞նչ:

— Պատկառելի՛ մայր ես աւելի ստէպ քան ինչ

չըսի, այլ աւելի ստէպ:

— Ձեռ հասկնար թէ ի՞նչ է միտքդ: Ինչո՞ւ աւելի ստէպ կ'ըսես:

— Ձեզի պէս ըսելու համար, մայրդ պատկառելի:

— Բայց ես աւելի ստէպ չըսի:

— Չըսիք, բայց ես ըսի ձեզի պէս ըսելու համար:

Նոյն միջոցին ժամը ինը զարկաւ:

— Առաւօտեան ժամը իննին և միշտ օրհնուի և պաշտուի խորանին Ամենասուրբ-Հաղորդութիւնը, ըսաւ աւագուհին:

— Ամէն, ըսաւ Ֆօշլըվան:

Ժամը յարմար միջոցին զարկած էր. թէ ոչ Աւելի Ստէպին ծայրը չպիտի գար: Հաւանական է թէ վանամայրն և Ֆօշլըվան Աւելի Ստէպին կնճիռը չըպիտի կրնային քակել եթէ ժամը զարկած չըլլար:

Ֆօշլըվան ձակատին քրտինքը սրբեց:

— Վանամայրը ներքնապէս դարձեալ մրմուռաց

կամաց մը՝ թերեւս աղօթելով, յետոյ բարձր ձայնով ըսաւ:

— Կենդանութեանը ժամանակ Քրիստիֆիքսիօն մայրը թերահաւատները հաւատքի կը բերեր, մահուանէն ետքն ալ հրաշքներ պիտի գործէ:

— Անշուշտ պիտի գործէ, պատասխանեց Ֆօշլըվան՝ ոտքերը քով քովի բերելով և ա՛լ չգայթելու համար ծանր ուշադրութիւն ընելով:

— Եղբայ Ֆօվան, վանքը օրհնութիւն առաւ մայր Քրիստիֆիքսիօնի շնորհիւ: Անշուշտ ամէն մարդու տրուած չէ Պէրիւլի կարգինալին պէս մեռնիլ պատարագ մատուցանելով, և Աստուծոյ աւանդել հոգին սա խօսքերը արտասանելով:

«Ընդունէ՛ ուրեմն այս նուէրը»: բայց Քրիստիֆիքսիօն մայրն ալ՝ առանց այսքան երանութիւն մը ունենալու՝ շատ թանկագին կերպով մեռաւ: Մինչեւ յետին բոպէն խելքը գլուխն էր: Մեր հետը կը խօսես, յետոյ հրեշտակներուն հետը կը խօսէր: Իր վերջին պատուէրները մեզ տուաւ: Եթէ քիչ մը աւելի հաւատք ունենայիր. և եթէ կարենայիր իր խուցը մտնել, ոտքդ պիտի աղէկցնէր միմիայն ձեռքը վրան դնելով: Կը ժպտէր ան: Կ'զգայինք թէ յարութիւն կ'առնէր Աստուծոյ գիրկը: Ուղղակի արքայութիւն պիտի երթայ:

Ֆօշլըվան կարծեց թէ աղօթք մըն էր լսածը որ կը լմնար, ուստի:

— Ամէն, ըսաւ:

— Եղբայր Ֆօվան, պէտք է կատարել մեռնողներուն կամքը:

Վանամայրն իր համրիջին քանի մը հատերը համրեց, և շարունակեց, մինչդեռ կը լռէր Ֆօշլըվան:

— Այս խնդրին նկատմամբ խորհուրդ հարցուցի մեր Տիրոջ համար աշխատող բազմաթիւ եկեղեցական-

ներու, որոնք կղերական կենաց վարժութեամբ կը պարապին և որոնք սքանչելի պտուղ մը կուտան:

— Պատկառելի՛ մայր, դամբանական զանգակը հոս տւելի ազէկ կը լսուի քան թէ պարտէզը:

— Մանաւանդ որ այն չէ թէ լուսանոգի այլ սրբունի մըն է:

— Ձեզի պէս, մա՛յրդ պատկառելի:

— Քան տարիէ ի վեր դագաղին մէջ կը պառկէր մեր սրբազան Պիոս է. քայանապետին մասնապետին մասնաւոր թոյլտուութեամբը:

— Ա՛յն որ թագադրեց Պօնաբարդ կա...

— Ֆօշլըվանի պէս վարպետ մարդու մը համար անպատեհ էր յիշել տյս կէտը: Բարեբախտաբար վանամայրը բոլորովին իր մտածումովը գրաւուած ըլլալով չլսեց, և շարունակեց:

— Եղբայր Ֆօվան:

— Հրամայե՛ք, պատկառելի մայր:

— Կապաթովկիոյ արքեպիսկոպոս սուրբ Տիօտոր ուզեց որ իր գերեզմանին վրայ սա Acarus բառը միայն գրուի որ կը նշանակէ հողեղէն որդ. կատարուեցաւ իր կամքը այնպէս չէ՞:

— Այո՛, մայրդ պատկառելի:

— Ագիւլլայի արքա գերերջանիկ Մեցցօզանէ կախանին տակ թաղուիլ ուզեց. և իրօք այնպէս թաղուեցաւ:

— Իբրաւ է:

— Սուրբ Թերանս որ ծովը թափող թիպրը գետին բերանը Բօրի եպիսկոպոսն էր, ուզեց որ հայրասպաններու գերեզմանին վրայ գրուած նշանը իր գերեզմանին քարին վրայ փորագրուի. յուստով թէ անցորդները իր գերեզմանին վրայ պիտի թքեն: Անոր ալ կամքը կատարուեցաւ: Պէտք է հնազանդիլ մեռելներուն:

— Ամէն:

— Պէրնար Կիտօնիս որ Ֆրանսայի մէջ Բօշ-Ապէլլի քով ծնած էր, երբ մեռաւ, իր հրամանին համեմատ և Գասթիլլի թագաւորին դիմադրութեանը հակառակ՝ Լիմօժի Տօմինիկեաններուն եկեղեցին թաղուեցաւ, թէեւ Պէրնար Կիտօնիս Սպանիայի մէջ Թիւլի եպիսկոպոս էր: Հակառակը կրնա՛յ պնդուիլ:

— Մանաւանդ ատոր հակառակը ոչ ոք կը պնդէ, պատկառելի՛ մայր:

— Բլանդաւի Տը Լա Ֆօս կը հաստատէ այս եղելութիւնը:

Վանամայրը իր համրիչին քանի մը հատերը լռին համրելէն ետք, կրկնեց.

— Եղբա՛յր Ֆօվան, Բրիւսիֆիքսիօն մայրը պիտի թաղուի այն դագաղով որու մէջ քսան տարիէ ի վեր կը պառկէր:

— Լա:

— Քունը շարունակել է անով թաղուիլը:

— Ըսելէ թէ այն դագաղին մէջ պիտի բեւեռեմ Բրիւսիֆիքսիօն մայրը, այնպէս չէ՞:

— Այո՛:

— Ուրեմն յուղարկաւորութեան դագաղը լմէկզի՞ պիտի թողունք:

— Այո՛:

— Պատրաստ եմ ամենապատկառելի կրօնաւորուն հիներուն հրամանները կատարելու:

— Չոր երգեցիկ մայրերը պիտի օգնեն քեզ:

— Դագաղը բեւեռելու: Անոնցմէ հարկաւորութիւն չունիմ

— Ձէ, դագաղը իջեցնելու:

— Ո՛ւր:

— Նկուղը:

— Նկո՞ղը:

— Խորանին տակ :

Փօշլըվան ցնցում մը ունեցաւ :

— Խորանին տակի նկո՛ւղը :

— Խորանին տակի նկուղը :

— Բայց...

— Երկաթէ մոյթ մը պիտի ունենաս :

— Այո՛, բայց...

— Մոյթը օղակին անցնելով քարը պիտի վերց-

նէ :

— Բայց...

— Պէտք է հնազանդիլ մեռելներուն : Քրիւսի-
ֆիքսիօն մօր յետին փափաքն էր՝ մատուռին խորա-
նին տակի շիրիմին մէջ թաղուիլ, սրբապիղծ հողի
մը տակ չդրուիլ, մեռած մնալ ուր որ կենդանու-
թեանը ժամանակ ազօթած էր : Խնդրեց, այսինքն հը-
րամայեց որ իր այս փափաքը կատարուի :

— Բայց արգիլուած է այդ :

— Մարդիկ արգիլած են, բայց Աստուած հրա-
մայած է :

— Եթէ լսուելու ըլլայ այդ :

— Մենք քու վրայ վստահութիւն ունինք :

— Ո՛հ, ես ձեր պատին քարերուն մին եմ :

— Վանական ժողովը գումարուեցաւ : Չայնաւոր
մայրերն որոնց հետ անգամ մըն խորհրդակցեցայ, և
որոնք կը խորհրդակցին, որոշեցին որ Քրիւսիֆիք-
սիօն մայրը իր փափաքին համեմատ դազազովը մեր
խորանին տակը թաղուի : Երեւակայէ անգամ մը, եզ-
բայր Փօվան, թէ ինչ հրաշքներ կրնան գործուիլ
հոս, ի՛նչ փառք վանատունին յանուն Աստուծոյ :
Հրաշքները գերեզմաններէն կ'ելնեն :

— Բայց, պատկանելի մայր, եթէ քաղքին ա-
ռողջութեան յանձնատոգովին գործակատարը...

— Թաղումի խնդրին մէջ սուրբ Պընուա Բ.

Գօնսթանթէն Բօկօնաին դիմադրեց :

— Սակայն ոստիկանութեան գործակալը...

— Գօնսթանսի կայսրութեան ժամանակ Հին
Փրանսան մտնող եօթը դերմանացի թագաւորներէն
մին, որ է Քօնօտըմէր, յատկապէս ճանչցաւ կրօնու-
հիներուն կրօնապէս այսինքն խորանին ներքեւ թաղ-
ուելու իրաւունքը :

— Բայց ոստիկանութեան անսուչը :

— Աշխարհս ոչինչ է խաչին առջեւ :

— Ամէն, ըսաւ Փօշլըվան :

Վանամայրը շունչ առաւ, յետոյ դէպի Փօշլըվան
դարձաւ :

— Եղբայր Փօվան համամի՞տ ենք :

— Համամիտ ենք, պատկանելի՛ մայր :

— Կրնա՞նք վստահիլ քու վրայ :

— Պիտի հնազանդիմ :

— Լաւ :

— Անձս բոլորովին վանքին կը նուիրեմ :

— Այսպէս ա՛նա : Պիտի գոցես դազազը զոր քոյ-
րերը մատուռ պիտի տանին : Ննջեցեալի ժամերգու-
թիւնը պիտի կատարուի : Յետոյ վանքը պիտի վե-
րադառնան : Ժամը տասնըմէկէն դէպի կէս գիշերի
միջոցները երկաթէ մոյթ մը առնելով պիտի դաս :
Ամէն ինչ խիստ զաղտնի կերպով պիտի կատարուի :
Մատուռին մէջ չորս տիրացու մայրերէն, Ասանսիօն
մայրէն և քեզմէ զատ ոչ ոք պիտի գտնուի :

— Նաեւ քոյրը որ հատուցումի ազօթքը կը մա-
տուցանէ :

— Ան չպիտի դառնայ ետին :

— Բայց պիտի լսէ :

— Մտիկ չպիտի ընէ : Մանաւանգ թէ վանքին
մէջ ամէնուն ծանօթ է, աշխարհիսանձանօթ է :

Պահ մը լուսթիւն տիրելէն հտքը վանամայրը չարունակեց.

— Զանգակդ պիտի հանես: Հարկ չկայ որ ցիցին քովի քոյրը լսէ մատուռին մէջ ըլլալդ:

— Պատկառելի՛ մայր:

— Ի՞նչ է, եղբայր Ֆովան:

— Մեռելի բժիշկը այցելութիւն ըրա՞ւ:

— Այսօր ժամը չորսին պիտի գայ: Արդէն մեռելի բժիշկը բերել տալու զանգակը հնչեց: Իրօք չե՞ս լսեր զանգակներուն ձայնը:

— Միայն իմ զանգակի ձայնին ուշադրութիւն կ'ընեմ:

— Ուրախ եմ, եղբայր Ֆովան:

— Պատկառելի՛ մայր, առնուազն վեց ոտքի չափ երկայն լծակ մը պէտք է:

— Ուրկէ՞ պիտի գտնես:

— Ուր որ վանդակ կայ, երկաթէ ձող ալ կայ, Պարաէզին ներսը դէզ մը հին երկաթներ ունիմ:

— Կէս գիշերէն գրեթէ երեք քառորդ առաջ, չի մոռնաս հա՛:

— Մայրդ պատկառելի՛:

— Ի՞նչ է:

— Եթէ երբեք ասօր պէս ուրիշ գործեր ալ ունենալու ըլլաք, եղբայրս կայ որ բեռնակիրի մը պէս ուժեղ է:

— Կարելի եղածին չափ շուտ պիտի ընես:

— Շատ շուտ չեմ կրնար: Հիւանդոտ եմ, անոր համար աջակից մը կ'ուզէի: Կաղ եմ:

— Կաղ ըլլալը մեղք մը չէ և թերեւս օրհնութիւն մըն է: Հանրի Բ. կայսրն որ Կրեկուար հակաբարին յաղթեց և Պնուա ութերորդը վերահաստատեց, երկու վերագիր ունի. Սուրբ և Կաղ:

— Շատ լաւ բան է երկու վերարկու ունենալը, կմկմաց Ֆօշլըվան, որ իրօք փոքր ինչ խուլ ըլլալով կարծեց թէ վանամայրը վերարկու ըսած էր:

— Եղբայր Ֆովան, կը մտածեմ ամբողջ ժամ մը յատկացնել գործին: Շատ չէ՛ մէկ ժամը: Ժամը տասներմէկին աւագ խորսինն քով գտնուէ երկաթէ գաւազանովդ: Ժամերգութիւնը կէս գիշերին կ'սկսի: Պէտք է որ ամէն բան լմնցած ըլլայ քառորդ մը առաջ:

— Անթերի պիտի հնազանդիմ փոյթս ցուցնելու համար վանքին: Ահա համաձայնեցանք: Դագաղը պիտի գոցեմ: Ճիշդ ժամը տասներմէկին մատուռը պիտի գտնուիմ: Տիրացու մայրերը հոն պիտի ըլլան, Ասանսիօն մայրն ալ հոն պիտի ըլլայ, թէև աւելի առջէկ կ'ըլլար եթէ մէկին տեղ երկու մարդ ըլլար. բայց վերջապէս հոգ չէ. լծակ մը պիտի ունենամ: Նկուզը պիտի բանանք, դագաղը պիտի իջեցնենք, և նորէն պիտի գոցենք նկուզը: Անկից հտք ալ ամեօնեւին հետք մը չմնար. կառավարութիւնը և ոչ իսկ պիտի կասկածի: Պատկառելի՛ մայր, ամէն բան ալ կարգադրեցաւ, այնպէս չէ՛:

— Ո՛հ:

— Ի՞նչ կայ ուրիշ:

— Կը մնայ պարապ գագաղը:

Պահ մը լուսթիւն տիրեց: Ֆօշլըվան կը մտածէր: Վանամայրը նոյնպէս կը մտածէր:

— Եղբայր Ֆովան, ի՞նչ ընելու է պարապ դագաղը:

— Պիտի թաղուի:

— Պարապ պիտի թաղուի:

Նորէն լուսթիւն տիրեց: Ֆօշլըվան ձախ ձեռքովը այնպիսի շարժում մը ըրաւ զոր մարդ սովորութիւն ունի ընելու երբ դժուարին հարցումի մը չկրնար պատասխան տալ:

ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ (2. Հ.)

3755 74

— Պատկանելի՛ մայր, եկեղեցիին վաբի սրահին մէջ ես պիտի բեւեռեմ դագաղը. և իրմէ գատ ոչ ոք պիտի մտնէ հոն, և յուղարկաւորութեան սաւանով ես պիտի ծածկեմ դագաղը, այնպէս չէ՞:

— Այո՛, բայց դագաղակիրները դագաղը դիակառքը դնելու և դերեզմանը իջնելու ատեն շուտ մը պիտի հասկնան թէ մէջը բան մը չկայ:

— Ա՛հ կրօ՛... պոռայ Ֆօշլըվան:

Վանամայրը սկսաւ խաչ հանել երեսը և ուղղակի պարտիզպանին նայեցաւ: «Ղը տանի» Ֆօշլըվանի կոկորդին մէջ քնաց:

Պարտիզպանը բրած հայնոյութիւնը մոռցնել տալու համար շուտ մը և յանկարծ միջոց մը գտաւ:

— Պատկանելի՛ մայր, հող կը դնեմ դագաղին մէջ: Ասով պիտի կարծուի թէ մարդ կայ մէջը:

— Իրաւունք ունիս: Ինչ որ է հողը, նոյնն է մարդս: Այսպէս ուրեմն պարապ դագաղին ճարը պիտի նայիս:

Վանամօր դէմքը որ մինչեւ այն ատեն խոռվ և չիթիթ էր, գուարթացաւ: Պարտիզպանին նշան ըրաւ որ տեղը երթայ, տէր մը իր հրամանին ներքեւ գտնուողին նշան ընելուն կերպով: Ֆօշլըվան դէպի գուռը ուղղելով դուրս ելլելու միջոցին վանամայրը մեղմովին ձայն հանելով, ըսաւ.

— Եղբայր Ֆօվան, գոհ եմ քեզմէ. վաղը թաղումէն ետք եղբայրդ բեր, և ըսէ որ աղջիկն ալ հետը բերէ:

Գ. Ա. Ո Ւ Խ Գ.

ՈՒՐ Կ'ԵՐԵՆԻԱՅ ԹԷ ԺԱՆ ՎԱՆԺԱՆ
ՕՍԹԷՆ ԳԱՍԹԻՅԱԼԵՅՅԻ ԳԻՐՔԸ ԱՆՇՈՒՇՏ ԿԱՐԳԱՅԱԾԷ

Կաղին քայլը միականիին նայուածքին կը նմանի. երկուքն ալ շուտ կը հասնին ուր որ կ'ուզեն հասնիլ: Մտնաւանդ թէ Ֆօշլըվան վարանուով մէջ էր: Քառորդ մը տեւեց մինչեւ իր հիւղը երթալը: Գօղէթ արթնցած էր, և ժան Վալթան կրակին մօտ նստեցուցած էր գայն: Երբ Ֆօշլըվան ներս կը մտնէր, ժան Վալթան Գօղէթին ցուցնելով պարտիզպանին կողովը որ պատը կախուած էր, կ'ըսէր անոր.

— Նայէ՛ ի՛նչ կ'ըսեմ, պզտիկ Գօղէթս: Պիտի տաւորինք մեկնիլ ասկէ, բայց նորէն պիտի գանք և շատ հանգիստ պիտի ըլլանք: Այս տեղի ձերուկմ քեզի այս կողովին մէջ գնելով պիտի առնէ տանի տիկինի մը տունը ուր ինձ պիտի սպասես: Պիտի գամ քեզի առնելու: Եթէ չես ուզեր նորէն Թենարաուհիին ձեռքը իյնալ, հնազանդէ և ամենեւին բան մը մի՛ ըսեր:

Գօղէթ ծանր կերպարանքով մը գլուխը շարժեց ի նշան հաւանութեան:

Ֆօշլըվան երբ գուռը հրելով ներս մտաւ, ժան

Վալթան դուռին ճոխնչը լսելով ետեւը դարձաւ :

— Է՛, ի՞նչպէս եղաւ :

— Ամէն բան կարգադրեցի և ոչ ինչ կարգադրեցի, ըսաւ Ֆօշլըվան : Ձեզի հոս բերելու արածունթիւն առի, բայց հոս բերելէ առաջ պէտք է որ դուրս ելնէք ասկէ : Իժուարութիւնը այս կէտին վերայ է : Պզտիկը դուրս հանելը բան մը չէ :

— Պիտի տանի՞ս պզտիկը :

— Եթէ լռէ :

— Կ'երաչխաւորեմ :

— Բայց դուն ի՞նչ պիտի ընես, Պ. Մատըլէն :

Եւ, պահ մը լռելէն ետք, լռութիւն մը որ անձուկութեամբ լի էր, Ֆօշլըվան պոռաց .

— Բոյց չե՛ս կրնար ելլել ուրկէ որ մտար :

Փան Վալթան առջի անգամին պէս մի միայն սա պատասխանը տուաւ .

— Անկարելի է :

Ֆօշլըվան աւելի ինքը իրեն քան թէ փան Վալթանին ուղղելով խօսքը, մրմնաց .

— Ուրիշ բան մը կայ որ հանգիստ չթողուր զիս : Ըսի թէ հող պիտի գնեմ մէջը : Կը մտածեմ որ մարմինի մը տեղ մէջի դրուելիք հողը մարմինի չնրմանիւր, յարմար չպիտի գայ, մէկ կողմէ միւս կողմը պիտի թափի, պիտի շարժի : Մարդերը պիտի զգան շարժումը : Կը հասկնաս ես՝ Մատըլէն եղբայր, կառավարութիւնը պիտի նշմարէ :

Փան Վալթան ուղղակի անոր նայեցաւ, և կարծեց թէ կը բանդագուշէ Ֆօշլըվան .

Ֆօշլըվան կրկնեց .

— Բայց չըսե՞ս թէ ինչպէս պիտի ելլես դուրս, վասն զի մինչեւ վաղը պէտք է որ ամէն բան լինցած ըլլայ : Վաղը հոս պիտի բերեմ ձեզի հետս : Վանամայրը ձեզ պիտի սպասէ :

Այն ատեն Ֆօշլըվան բացատրեց փան Վալթանին թէ վանատունին ծառայութիւն մը պիտի մատուցանէ. թէ այս ծառայութեան իբր վարձատրութիւն հրաման ընդունած էր իր եղբայրը վանքը բերելու . թէ պաշտօնին մէկ մասն ալ թաղումի գործին մատնակցիլ էր . թէ դազադները ինք կը բեւեռէր և գերեզմանատունը երթալով դիւթաղին կ'օգնէր . թէ առտուն մեռնող կրօնաւորուհին ուզած էր դրուիլ այն դազաղին մէջ ուր կը պառկէր կենդանութեանը ժամանակ, և մատուռի խորանին տակի նկուղին մէջ թաղուիլ, թէ ոստիկանութեան կանոնագրութիւնը կ'արգիլէր այս թաղումը, բայց մեռնողը այն կրօնակարգիւէր այս թաղումը, բայց մեռնողը այն կրօնաւորուհիներէն մին էր որուն ոչինչ կը մերժուի . թէ վանամայրը և ձայնաւոր մայրերը կ'ուզէին լուսահողիին փափաքը կատարել . թէ կառավարութիւնը ինչ կ'ուզէ թող ընէ, վանքին հոգն անգամ չէր . թէ Ֆօշլըվան ինք պիտի բեւեռէր դազաղը խուցին մէջ, մատուռին քարը պիտի վերցնէր և մեռելը նրկուղը պիտի իջնցնէր, և թէ վանամայրը իրմէ շնորհակալ ըլլալու համար իր եղբայրը իբր պարտիզպան և եղբորորդին ալ իբր աշակերտուհի պիտի ընդունէր . թէ իր եղբայրը Պ. Մատըլէն և եղբորորդին Պ. Մատըլէնը ըսած էր իրեն հետեւեալ ֆօղէթ էր, թէ վանամայրը ըսած էր իրեն հետեւեալ օրը իրիկուն եղբայրը հետը բերել գերեզմանատունը կատարուելիք կեղծ թաղումէն ետք : Բայց թէ չէր կրնար Պ. Մատըլէնը դուրսէն ներս բերել եթէ Պ. Մատըլէնը դուրսը չըլլար . թէ այս էր առաջին դժուարութիւնը . թէ ուրիշ գժուարութիւն մըն ալ կար որ էր թափուր դազաղը .

— Ի՞նչ է թափուր դազաղը ըսածդ, հարցուց փան Վալթան :

— Վարչութեան գազաղը, պատասխանեց Ֆօշլըվան :

— Ի՞նչ դագաղ, և ի՞նչ վարչութիւն:

— Երբ կրօնուհի մը կը մեռնի, քաղաքապետական ժողովի բժիշկը կուգայ և կ'ըսէ. կրօնուհի մը մեռաւ: Կառավարութիւնը դագաղ մը կը զրկէ: Հետեւեալ օրն ալ զիակառք մը և դագաղակիրներ կը զրկէ դագաղը ամսելու և գերեզմանատունը տանելու համար: Դագաղակիրները պիտի գան և դագաղը պիտի վերցնեն, բայց դագաղին մէջ բան մը չպիտի ըլլայ:

— Բան մը գի՛ր մէջը:

— Մեռե՞լ մը. մեռել չունիմ:

— Ո՛չ:

— Հապա ի՞նչ գնեմ:

— Կենդանի մը:

— Ի՞նչ կենդանի:

— Զիս գի՛ր:

Փոչըվան որ նստած էր, ոտքի վրայ ելաւ իբր թէ իր աթոռին տակէն շրալիբ փամփուշտ մը նետած ըլլար:

— Քեզի՞:

— Ինչո՞ւ չէ:

Փան Վալթան ժպտեցաւ այն հաղուաղէպ ժպիտով որ երբեմն իր շուրթերուն վրայ կը տարածուէր ձմեռնային երկնից վրայ երեւցող և անմիջապէս աներեւութացող նշոյլի մը պէս:

— Փոչըվան, գիտես անշուշտ թէ երբ մայր Ռերիսիֆիքօսին մեռաւ ըսիր ինձ, Մատըլէն եղբայրն ալ թաղուեցաւ, կրկնեցի ես: Ահա այս ըսածս թող կատարուի:

— Ա՛հ, ուրախ եմ որ կը խնդաս և կատակ է առաջարկութիւնդ:

— Ամենեւին կատակ չէ ըսածս: Պէտք է ելլել ասկէ:

— Անշուշտ:

— Ըսի քեզ թէ ինծի համար ալ կողով մը և ծածկոց մը գտնես:

— Լաւ, բայց ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Կողովը եղբւրնի փայտէ պիտի ըլլայ, և ծածկոցն ալ սեւ սաւան մը:

— Նախ ըսեմ, սաւանը ձերմակ է: Կրօնուհիները ձերմակով կը թաղուին:

— Թող ձերմակ ըլլայ սաւանը:

— Մատըլէն եղբայր, կը նայիմ որ ուրիշ մարդերու նման մարդ մը չես գո՛ւ:

Փոչըվան կ'ապշէր տեսնելով այսպիսի երեւակայութիւններ սրտնք թխարանին վայրենական և յանդուգն գիւտերն են, դուրս ելլելով անդորր իրերու սահմանէն սրտնք շինքը կը չըջապատէին, և խառնուելով այնպիսի բանի մը զոր ինք «վանքին պղտիկ վլվլուկը» կ'անուանէր. կ'ապշէր այն անցորդին նման, որ Սէն-Տընի փողոցին ուղիւն մէջ տարմորորի մը ձուկ որսալը տեսնելով կ'ապշի կը մընայ:

Փան Վալթան շարունակեց.

— Ատանց տեսնուելու պէտք է ելլել ասկէ. խնդիրը ասոր վրայ է: Միջոց մըն է այս: Բայց նախ տեղեկութիւն տուր ինձ: Ի՞նչպէս տեղի կ'ունենայ գործը. ո՞ւր է այդ դագաղը:

— Ա,ն որ թափո՞ւր է:

— Այո՛:

— Վարն է, այն սենեակին մէջ որ կ'անուանուի մեռելի սրահը: Երկու մոյթի վրայ դրուած է, վրան ալ յուղարկաւորութեան սաւանով մը ծածկուած է:

— Ո՞րքան է դագաղին երկայնութիւնը:

— Վեց ոտք:

- Ի՞նչ է մեռելի սրահ ըսածդ :
- Գեանայարկի սենեակներէն մին է . պարտէզին վրայ նայող վանդակաւոր պատուհան մը ունի որ դուրսէն փեղկով մը կը գոցուի, երկու ալ դուռ . մին վանքը կը տանի միւսն ալ եկեղեցին :
- Ո՞ր եկեղեցին :
- Փողոցի եկեղեցին, ամէն մարդու եկեղեցին :
- Այս երկու դուռներուն բանալիները քու քովդ չե՞ն :
- Ո՞չ . միայն վանքը տանող դուռին բանալին իմ քովս է . եկեղեցին տանող դրան բանալին գոնապահին քովն է :
- Դոնապահն ե՞րբ կը բանայ այդ դուռը :
- Մի միայն երբ զիակիրները դազաղը առնելու կուգան : Դազաղը ելլելէն ետք դուռը նորէն կը գոցուի :
- Ո՞վ կը բուեռնէ դազաղը :
- Ես :
- Սաւանը ո՞վ կը դնէ վրան :
- Ես :
- Մինա՞կ կ'ըլլաս :
- Ոստիկանութեան բժիշկէն զատ ոչ ոք կրնայ մեռելին սենեակը մտնել : Պատին վրայ անգամ զըրուած է այս :
- Այս գիշեր ամէնքն ալ վանքին մէջ քնանալէն ետք կրնա՞ս զիս այս սենեակին մէջ պահել :
- Ոչ, Բայց կրնամ մութ և պզտիկ խորշի մը մէջ պահել, որ մեռելի սենեակը կը տանի . որու մէջ թաղումի գործիքներս կը դնեմ և որու պահպանութիւնը և բանալին ինձ յանձնուած են :
- Դիակառքը վաղը ժամը քանիի՞ն պիտի գայ դազաղը առնելու :
- Կէս օրէն ետք ժամը երեքի միջոցները : Թա-

ղումը վճարարի գերեզմաննոցը կը կատարուի գիշեր ըլլալէ քիչ մը առաջ : Շատ մօտ չէ այս գերեզմանատունը :

— Բոլոր գիշերը և առտուն ալ այն խորշիդ մէջ պահուած պիտի սպասեմ . բայց ի՞նչ պիտի ուտեմ . հարկաւ պիտի անօթենամ :

— Պէտք եղածը կը բերեմ :

— Ժամը երկուքին կրնաս գալ և զիս դազաղին մէջ դնել : Ֆօշլը վան ետ ետ գնաց, և մատներուն սուկորները կրճեցուց :

— Բայց անհնարին բան է այդ :

— Ո՞րն է անհնարինը . մի՞թէ կռան մը առնել և տախտակի մը վրայ քանի մը բուեռն զարնելն է անհնարին ըսածդ :

Ինչ որ անյուր կը թուէր Ֆօշլը վանի, կը կըրկնենք թէ ժան վալթանի համար պարզ բան մըն էր : Ժամանակաւ ժան վալթան աւելի յոռի կիրճերէ անցած էր : Ով որ բանտարկուած է, փախուստներու արամագծին համեմատ փոքրանալու արհեստը գիտէ : Բանտարկեալը փախուստի ենթակայ է հիւանդին պէս որ ճգնաժամի ենթարկուելով կ'ազատի կամ կը մեռնի : Փախչիլը առողջանալ է :

Կա՞յ բան մը որու մարդս յանձնառու չըլլայ առողջանալու համար :

Ժան վալթանի տխուր յատկութեանց մին էր արկղի մը մէջ փակուիլ և իբր հակ մը տարուիլ . տուփի մը մէջ երկար ատեն սպրիլ, ոչ գտնել ուր որ չկայ, խնայողութեամբ շունչ առնել ժամերով, և առանց մօռնելու շունչը արգիլել կարենալ :

Սակայն դազաղի մը մէջ կենդանի մարդու մը դուրսը որ թիպարտի հնարք մըն է, նաև կայսրի հնարք մըն ալ է : Եթէ պէտք է հաւատալ Օսթէն Քասթիլյեօ անուն վանականին, Շարլը Ե. կայսրն

ալ իշխանութենէն հրաժարելէն ետք վերջին անգամ մըն ալ Լա Բլոսմար տեսնել ուղելով այս հնարքը ի գործ դրաւ զայն Սէն-Յուսէփի մեծաստանը մտցնելու և դարձեալ գուրս հանելու համար:

Փոշլըվան քիչ մը ուշաբերելով պոռայ:

— Բայց ի՞նչ պիտի ընես շունչ մը աննելու համար:

— Պիտի կրնամ շունչ առնել:

— Այն արկղի՞ն մէջ, ես միայն մէջ ըլլալ երեւակայելովս մղձկիլ կ'ըզամ:

— Անշուշտ գայլիկոն մը ունիս. արկղին բերանին բոլորտիքը տեղ տեղ քանի մը պզտիկ ծակեր բաց և բեւեռէ վրայի տախտակը առանց սեղմելու:

— Լաւ. բայց եթէ ստիպուիս հազալ կամ փռուրնքտալ:

— Ով որ կը փախչի, ոչ կը հազայ և ոչ կը փռուրնքտայ:

Յետոյ ժան վարժան շարունակեց:

— Եղբայր Փոշլըվան, պէտք է հաւանիլ կամ հոս կենալով բռնուելու, և կամ դիտակառքով գուրս ելլելու:

Ամէն մարդ դիտած է թէ կատուները երբ կիսաբաց դուռի մը երկու փեղկերուն առջեւ կը գտնուին կանգ առնելու և զեզերելու յօժարութիւն մը կ'ունենան: Ո՞վ արդեօք չէ ըսած կատուի մը. պիտի մտնե՞ս թէ ոչ: Կան մարդիկ որոնք իրենց առջեւ կիսաբաց դէպքի մը մէջ գտնուած առնն երկու որոշումի մէջտեղ վարանելով մնայու միտում կ'ունենան, յանկարծ զէպքը գոցող ճակատագրէն խորտակուելու վտանգին ենթարկուելով: Չափազանց խոհեմները, որքան ալ կատու ըլլան, և մանաւանդ թէ կատու ըլլալուն համար, երբեմն յանդուզներէն աւելի վտանգի կ'ենթարկուին: Փոշլըվան անա այս:

պիտի վարանող բնաւորութիւն մը ունէր: Բայց հակասակ իր կամքին ինքն ալ կ'սկսէր ժան վարժանին պէս պաղարիւն ըլլալ. ուստի կ'մկմաց:

— Ստոյգ է թէ ուրիշ միջոց չկայ:

ժան վարժան կրկնեց:

— Ինչ մի միայն վախ տուող բանը գերեզմանատան մէջտեղի ունենալիքս է:

— Ընդհակառակը ես ատոր վրայ ամենեւին չեմ մտածեր, ըսաւ Փոշլըվան: Եթէ ապահով ես թէ պիտի կրնաս զագաղէն ելլել ողջ առողջ, ես ալ ապահով եմ թէ գերեզմանէն պիտի կրնամ հանել զքեզ: Դիտեալը գինով մըն է և բարեկամներէս մին: Անունը Մէսթիէն եղբայր է: Գինիին տակառին մէջ լողացող ձերուկ մըն է: Դիտեալը մեռելները գերեզմանին մէջ կը թաղէ, ես ալ դիտեալը գրպանիս մէջ կը թաղեմ: Ահա ըսեմ քեզ թէ ինչ պիտի ըլլայ: Յուզարկաւորութիւնը երեկոյէն քիչ մը առաջ, գերեզմանատունին վանդակներուն գոցուելէն երեք քառորդ առաջ գերեզմանատունը պիտի հասնի: Դիտեալը մինչեւ գերեզմանին պիտի երթայ: Ես ալ ետեւէն պիտի երթամ, վասն զի պաշտօնս է երթալ: Կռան մը, գրոց մը և աքծան մը պիտի ունենամ գրպանիս մէջ: Դիտեալը կանգ կ'առնէ. դիտելիքները շուան մը կ'անցնեն զագաղիդ բոլորտիքը և քեզի գերեզմանը կ'իջեցնեն: Քահանան աղօթք կ'ընէ, խաչ կը հանէ, օրհնած ջուր կը սրսկէ, և ապա կծիկը կը գնէ: Միայն ես կը մնամ Մէսթիէն եղբայրին հետ: Ինչպէս ըսի, բարկամս է ան. երկուքին մէկը, այսինքն կամ գինով պիտի ըլլայ, կամ պիտի չըլլայ: Եթէ գինով չըլլայ, կ'ըսեմ անոր. եկո՛ւր բաժակ մը գինիին նետենք «Պօն Գօէն»ը չգոցուած: Կ'առնեմ կը տանիմ զայն. կը գինովցնեմ, մանաւանդ թէ չուտով և գինիի նոյ վարժուողի մը պէս

կը գինովնայ միշտ. յետոյ սեղանին տակ կ'իյնայ կը պատկի, անցագիրը գրպանէն կ'առնեմ, և մինակս գերեզմանատուն կը վերադառնամ: Այլ գործդ ինձի հետ կ'ըլլայ: Իսկ եթէ գինով է, կորիք, ես պիտի ընեմ ընելու գործդ, կ'ըսեմ անոր: Մէսթիէն կը ձգէ կ'երթայ, ես ալ ծակէն կը հանեմ քեզի:

Փան վալժան Ֆոշլըվանին երկնցուց ձեռքը, զոր Ֆոշլըվան շինականի յատուկ սրտաուռչ աւելնով մը բռնեց:

— Համաձայնեցանք, Ֆոշլըվան եղբայր: Ամէն բան կարգին է:

— Բաւական է որ փոփոխութիւն մը չպատահի խորհեցաւ Ֆոշլըվան: Եթէ սոսկայի հետեւանք մը ունենայ գործը, ի՞նչ պիտի ըլլայ արդեօք. Աստուած իմ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե

ԱՆՄԱՀ ՄՆԱԼՈՒ ԼՍԱՐ ԳԻՆՈՎ ԸԼԼԱԼԸ ԶԲԱԻԵՐ

Հետեւեալ օրը՝ արեւը մարը մտնելէ քիչ մը առաջ Մէնի պուլվարին սակաւաթիւ և ցանուցիր երթեւեկողները գլխարկ կը հանէին՝ դիակառքի մը անցնիլը տեսնելով, որու ձեւը հին էր և որու վրայ մեռելի գլուխներ, խոտուցներ և սրցունք նկարուած էին: Այս դիակառքին մէջ սպիտակ սաւանով ծածկուած դագաղ մը կար. սաւանին վրայ թեւերը կախուած մեծ մեռելի մը նման ահագին սեւաթոյր խաչ մը կը տարածուէր: Դիակառքին հետեւէն սնկերով

պատուած կառք մը կ'երթար որու մէջ չապիկ հազած քահանայ մը և կարմիր գդակ մը դրած տիրաւցու մը կը նշմարուէր: Դիակառքին աջ ու ձախ կողմէն դիակներ կ'երթային գորշագոյն համազգեստով որ սեւ ապարօջներ ունէր: Ետեւէն ալ բանւորի հագուստով ձեր մարդ մը կ'երթար կաղալով: Դիակառքը դէպի Վօփրարի գերեզմանատունը կ'ուղղուէր:

Ծեր ժարգուն գրպանը գրուած կուսնի մը կոթը, դրոցի մը երկաթը և զոյգ մը աքձանի կրկին ձողկ'երեւային:

Վօփրար Բարիզի գերեզմանոցներուն մէջ բացառիկ գերեզմանոց մըն էր: Իրեն յատուկ սովորութիւններ ունէր, ինչպէս որ մեծ դուռ և պզտիկ դուռ ալ ունէր զոր թաղին մէջ հին մարդիկ հին խօսքերը յամառութեամբ չմոռնալով՝ ձիաւորի դուռ և հետեւակի դուռ կ'անուանէին: Ինչպէս որ բսինքարդէն, Բըթի-Բիգրիւսի պէրնարտուհի-պէնէտիք-թուհիները հոն առանձին տեղ մը և երեկոյեան միջոցին թաղուելու արտօնութիւն առեր էին՝ գերեզմանատունին երկիրը ժամանակաւ իրենց վանատունին սեպականութիւնը եղած ըլլալուն համար: Այս պատճառաւ դիակառքները ամառը երեկոյեան գործ մը և ձմեռն ալ գիշերուան գործ մը ունենալով՝ մասնաւոր կանոնի մը կը հնազանդէին: Այն ժամանակ Բարիզի գերեզմանոցներուն գուռներն արեւամայրի միջոցին կը գոցուէին, և այս փակումը քաղաքապետական հրաման մը ըլլալով, միւսներուն պէս Վօփրարի գերեզմանատուն ալ կը հպատակէր այս հրամանին: Ձիաւորի դուռն ու հետեւակի դուռը երկու յարակից վանդակներ էին, և իրենց մօտ տաղաւար ունէին զոր Բերինէ ճարարապետը շինած էր և ուր գերեզմանատունին դռնապանը կը բնակէր:

Այս վանդակները անողորմապէս կը գոցուէին:

ճիշդ այն միջոցին ուր արեւը էնվալիտի գմբէթին ետեւէն կ'անհրեւութանար: Եթէ նոյն միջոցին դիւթազ մը ուշանալով գերեզմանատունը մնացած ըլլար, դուրս ելնելու մէկ միջոց ունէր միայն, որ էր յուղարկաւորութեան հանդիսագիրներու վարչութեան կողմէն դիւթազի արուած վկայագիրը: Դոնապանին պատուհանի փեղկին վրայ նամակատու փի ծակի նման ծակ մը և տուփ մը կար: Դիւթազը վկայագիրը այս ծակէն տուփը կը նետէր. դոնապանը թուղթին իջնալը կը լսէր, չուանը կը քաշէր ու հետեւակի դուռը կը բացուէր: Եթէ դիւթազը վկայագիր չունենար, անունը կուտար՝ դոնապանը որ երբեմն պառկած և քնացած կ'ըլլար, կ'եղնէր, կ'երթար տեսնելու համար թէ դիւթազն է զինք կանչողը, և բանալով դուռը կը բանար. դիւթազը դուրս կ'եղնէր, բայց տասնըհինգ ֆրանք տուժելէն ետք:

Այս գերեզմանոցը իր անկանոն և անսովոր բաներովը վարչական համաչափութեան նեղութիւն կուտար: 1830ին վերցուեցաւ. իրեն յաջորդեց Արեւելեան գերեզմանատուն ըսուած Մօս Բարնասի գերեզմանատունը, և ժառանգեց Վօթիրարի կից այն կապելան որու վերեւը տախտակի մը վրայ նկարուած սերկեւիլ մը կար, և որ անկին կը կազմէր մէկ կողմէն գինի խմողներուն սեղանին վրայ, միւս կողմէն ալ գերեզմաններուն վրայ՝ ծանուցման տախտակով մը որու վրայ գրուած էր. «Լա Սերկեւելին»:

Վօթիրարի գերեզմանատունը կրնայ ըսուիլ թէ թառամեալ գերեզմաձառուն մըն էր: Երթալով կը խափանէր: Հետզհետէ կը բորբոսէր, ա՛լ ծագիկ չէր բուսներ:

Քաղքենիները բանի տեղ չէին դնել Վօթիրարի մէջ թաղուիլը. վասն զի աղքատութեան նշան կը

սեպուէր հոն թաղուիլը. բայց Բէր Լաշէ՛զը, ո՛հ, հոն թաղուիլը ուրիշ բան էր. Բէր-Լաշէզի մէջ թաղուիլը ազատուէ կան կարասի ունենալու կը նմանի: Վայելչասիրութիւնը հոն կ'երեւի: Վօթիրարի գերեզմանատունը պատկառելի ցանկափոկ տեղ մըն էր, և Ֆրանսական հին պաղտէզի ձեւով յարդարուած էր, ուղիղ պողոտաներ, աուսախներ, թիւյենիներ, փշոտ դափնիներ, հին գեղձերու տակ գերեզմաններ ունէր, և խոտը շատ բարձր էր:

Իրիկունը տխրալի կերպարանք մը կ'առնէր այս գերեզմանատունը, ուր խիստ սգալի գիծեր կային:

Արեւը տակաւին մարը մտած չէր երբ սպիտակ սաւանով և սև խաչով դիակառքը Վօթիրարի գերեզմանատունին պողոտան մտաւ:

Ետեւէն չացող կաղ մարդը Ֆօշլըլանն էր:

Քրիւսիֆիքսիօն մօրը խորանին խորանին տակի նկուղին մէջ թաղուիլը. Գօղէթին դուրս ելնելը: Ժան Վալմանի մեռելի սենեակը մտնելը, վերջապէս ամէնը անարգել կատարուած էր, և ամենափոքր դժուարութիւն մը տեղի ունեցած չէր:

Հոս տեղն է ըսելու Քրիւսիֆիքսիօն մայրին խորանին տակ թաղուիլը մեր կարծիքին համեմատ ըլլողովին ներքիլ բան մըն է:

Այս այն յանցանքներէն մին է որոնք պարտաւորութեան կը նմանին: Կրօնաւորութիւնը այս պարտաւորութիւնը կատարեր էին ոչ միայն անխռով այլ նաև իրենց խղճէն ծափահարուելով: Ինչ որ կառավարութիւն կ'անուանուի, վանքին մէջ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ իշխանութեան միջամտութիւն մը, միջամտութիւն որ միշտ վիճելի է:

Նախ վանքին կանոնը կը նկատուի. օրինագիրքը ետքի գործ է: Մարդի՛կ, օրէնք հաստատեցէք որքան որ կ'ուզէք, բայց ձեզի համար պահեցէք: Կե-

սարին տրուած բաժր միշտ Աստուծոյ տրուած բա-
ժին աւելցուկն է: Իշխան մը ոչինչ է սկզբունքի
մը քով:

Փռչլըվան գիակառքին ետեւէն կազն ի կազ կ'եր-
թար, և շատ գոհ էր: Իր երկու գաւաղրութիւննե-
րը, մին կրօնաւորութիւններուն եւ միւսը Պ. Մատը-
լէնի հետ, մին ի նպաստ եւ միւսը հակառակ վան-
քին, կատարելագէտ յաջողեր էին:

Ժան Վալթանի հանդարտութիւնը այն ազգու-
հանդարտութեանց տեսակէն էր որոնք ուրիշին կը
հաղորդուին: Փռչլըվան ալ չէր տարակուսեր իր ձեռ-
նարկութեան յաջողութեան նկատմամբ:

Ա'լ ընելիքը խիստ զիւրին բան մըն էր: Երկու
տարիէ ի վեր երկու անգամ գինովցուցած էր դիւ-
թաղը, Մէսթիէն բարեմիտ եղբայրը, որ մեծայարգ
ձերուկ մըն էր: Անոր հետ կը զուարճանար: Ինչ որ
ուզէր կ'ընէր զայն:

Իր կամքին եւ հաճոյքներուն համեմատ անոր
գլուխը կը շտկէր, Փռչլըվանին գրակը Մէսթիէնի
գլուխին յարմար կուգար:

Ուստի Փռչլըվան կատարելագէտ ապահով էր
Մէսթիէնի նկատմամբ:

Երբ յուզարկաւորութիւնը դէպ ի գերեզման տա-
նող ճամբան մտաւ, Փռչլըվան գոհունակութեամբ
դիակառքին նայեցաւ, եւ իր երկոտ հաստ ձեռքերը
չփչփեց՝ կամաց մը ըսելով:

— Ահա զաւե'շտ մը:

Յանկարծ դիակառքը կանգ առաւ. արդէն վան-
դակին մօտ հասած էր: Հարկ էր թաղելու հրամա-
նագիրը ցուցնել:

Յուզարկաւորութեան հանդէսի մարդը գերեզ-
մանատունին դռնապանին հետ պահ մը խօսակցե-
ցաւ:

Այս խօսակցութեան միջոցին, որ միշտ մէկ եր-
կու վայրկեան կը տեւէ, մարդ մը, անձանօթ՝ մը
դիակառքին ետեւը եկաւ և Փռչլըվանին քով կեցաւ:
Այս մարդը տեսակ մը բանուորի կը նմանէր որ լայն
գրպաններով բաճկոնակ մը ունէր, և թեւին տակն
ալ բրիչ մը:

Փռչլըվան այս անձանօթին նայելով, հարցուց.

— Ո՞վ ես դու:

Մարդը պատասխանեց.

— Փոսապեղը:

Ճիշդ կուրծքին վրայ թնդանօթի գնդակ մը ու-
տելէն ետք մարդս եթէ ապրելու ըլլար, կրնար ու-
նենալ այն կերպարանքը զոր ունեցաւ Փռչլըվան այս
պատասխանը անելուն պէս:

— Փոսապեղը:

— Այո՛:

— Դո՞ւն:

— Ե՛ս:

— Մէսթիէն եղբայրն է փոսապեղը:

— Էր:

— Է՞ր, ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Մէսթիէն մեռաւ:

Փռչլըվանի միտքէն ամէն բան անցած էր, բացի
սա կէտէն որ է փոսապեղի մը մեռնիլ կարենալը:
Սակայն իրաւ է որ փոսապեղներն ալ կը մեռնին:
Ուրիշներուն փոսը այնքան կը պեղեն որ վերջապէս
իրենց փոսն ալ կը բանան:

Փռչլըվանի բերանը բաց մնաց, չազիւ հազ կըր-
ցաւ թոթովել:

— Բայց անկարելի բան է այդ:

— Շատ կարելի է:

— Բայց, կրկնեց Փռչլըվան տկար կերպով մը:
փոսապեղը Մէսթիէն եղբայրն է:

ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ (Զ. Հ.)

սարին տրուած բաժր միշտ Աստուծոյ տրուած բա-
ժին աւելցուկն է: Իշխան մը ոչինչ է սկզբունքի
մը քով:

Ֆօշլըվան գիակառքին ետեւէն կաղն ի կազ կ'եր-
թար, և շատ գոհ էր: Իր երկու դաւադրութիւննե-
րը, մին կրօնաւորութիւններուն եւ միւսը Պ. Մատը-
լէնի հետ, մին ի նպաստ եւ միւսը հակառակ վան-
քին, կատարելագէտ յաջողեր էին:

Ժան վալթանի հանդարտութիւնը այն ազդու
հանդարտութեանց տեսակէն էր որոնք ուրիշին կը
հաղորդուին: Ֆօշլըվան ալ չէր տարակուսեր իր ձեռ-
նարկութեան յաջողութեան նկատմամբ:

Ա'լ ընելիքը խիստ դիւրին բան մըն էր: Երկու
տարիէ ի վեր երկու անգամ գինովցուցած էր զիա-
թաղը, Մէսթիէն բարեմիտ եղբայրը, որ մեծայարգ
ծերուկ մըն էր: Անոր հետ կը զուարճանար: Ինչ որ
ուզէր կ'ընէր զայն:

Իր կամքին եւ հաճոյքներուն համեմատ անոր
գլուխը կը շտկէր, Ֆօշլըվանին գդակը Մէսթիէնի
գլուխին յարմար կուգար:

Ուստի Ֆօշլըվան կատարելագէտ ապահով էր
Մէսթիէնի նկատմամբ:

Երբ յուղարկաւորութիւնը դէպ ի գերեզման տա-
նոց ճամբան մտաւ, Ֆօշլըվան գոհունակութեամբ
դիակառքին նայեցաւ, եւ իր երկոս հաստ ձեռքերը
չփշփեց՝ կամաց մը ըսելով.

— Ահա զաւե'շտ մը:

Յանկարծ գիակառքը կանգ առաւ. արդէն վան-
դակին մօտ հասած էր: Հարկ էր թաղելու հրամա-
նագիրը սուրհանդէս:

Յուզարկաւորութեան հանդէսի մարդը գերեզ-
մանատունին դռնապանին հետ պահ մը խօսակցե-
ցաւ:

Այս խօսակցութեան միջոցին, որ միշտ մէկ եր-
կու վայրկեան կը տեւէ, մարդ մը, անծանօթ՝ մը
գիակառքին ետեւը եկաւ և Ֆօշլըվանին քով կեցաւ:
Այս մարդը տեսակ մը բանւորի կը նմանէր որ լայն
գրպաններով բաճկոնակ մը ունէր, և թեւին տակն
ալ բրիչ մը:

Ֆօշլըվան այս անծանօթին նայելով, հարցուց.

— Ո՞վ ես դու:

Մարդը պատասխանեց.

— Փոսապեղը:

Ճիշդ կուրծքին վրայ թնդանօթի գնդակ մը ու-
տելէն ետք մարդս եթէ ապրելու ըլլար, կրնար ու-
նենալ այն կերպարանքը զոր ունեցաւ Ֆօշլըվան այս
պատասխանը առնելուն պէս:

— Փոսապեղը:

— Այո՛:

— Դո՞ւն:

— Ե՛ս:

— Մէսթիէն եղբայրն է փոսապեղը:

— Էր:

— Է՞ր, ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Մէսթիէն մեռաւ:

Ֆօշլըվանի միտքէն ամէն բան անցած էր, բացի
սա կէտէն որ է փոսապեղի մը մեռնիլ կարենալը:
Սակայն իրաւ է որ փոսապեղներն ալ կը մեռնին:
Ուրիշներուն փոքր այնքան կը պեղեն որ վերջապէս
իրենց փոսն ալ կը բանան:

Ֆօշլըվանի բերանը բաց մնաց: Հազիւ հազ կըր-
ցաւ թոթովիլ:

— Բայց անկարելի բան է այդ:

— Շատ կարելի է:

— Բայց, կրկնեց Ֆօշլըվան ակար կերպով մը,

փոսապեղը Մէսթիէն եղբայրն է:

ԹՇՈՒՍՈՒՆԵՐ (Չ. Հ.)

— Նաբոլէոնին կը յաջորդէ Լուի ԺԸ. Մէսթիէ-
նի կը յաջորդէ Կրիպիէ: Անունս Կրիպիէ է, եղ-
բայր:

Յօշլըվան, բոլորովին գունատ, Կրիպիէին նա-
յեցաւ:

Այս Կրիպիէն երկայնահասակ, նիհար, կապտա-
գոյն, կատարելապէս սոսկալի մարդ մըն էր:

Յօշլըվան քահ քահ խնդաց:

— Ա՛հ, ի՛նչ տարօրինակ բաներ կը պատահին.
Մէսթիէն մեռաւ: Պզտիկ Մէսթիէն եղբայրը մեռաւ.
բայց ապրի պզտիկ Լընուար եղբայրը: Գիտե՞ս ինչ է
Լընուար եղբայրը քսածս: Վեցնոց կարմիր ջուրին
դորակն է այն. խաչո՛ր, Բարիզի բուն Սիւրէնի դո-
րակն է: Ա՛հ, մեռա՞ւ ուրեմն Մէսթիէն ծերուկը:
Կը ցաւիմ, վասն զի լաւ ապրող մըն էր այն: Բայց
գուն ալ լաւ ապրող մըն ես: Այնպէս չէ՞, բարեկամ.
միասին երթանք բաժակ մը խմենք հիմա:

Մարդը պատասխանեց.

— Ուսում առի. չորրորդ դասի ուսումներս ա-
ւարտած եմ: Բնաւ գինի չեմ խմեր:

Դիակառքը նորէն քալել սկսած էր, և գերեզ-
մանատունին մեծ ծառուղիին մէջէն կ'երթար:

Յօշլըվան սկսած էր կամաց քալել: Կազն ի կազ
կ'երթար ոչ այնքան հաշմութեան որքան անձկու-
թեանը պատճառաւ:

Փոսապեղը անոր առջեւէն կ'երթար:

Յօշլըվան անգամ մըն ալ զննեց Կրիպիէն, որ իր
միտքէն չէր անցած:

Այս այն մարդերէն մին էր որոնք երիտասար-
դութեան ժամանակ ծերի կերպարանք ունին և ո-
րոնք երբ կը նիհարնան, խիստ ուժեղ կ'ըլլան:

— Բնրեկամ, պոռաց Յօշլըվան:

— Մարդը ետին նայեցաւ:

— Վանքին փոսապեղն եմ, ըսաւ Յօշլըվան:

— Պաշտօնակիցս ես, ըսաւ մարդը:

Յօշլըվան թէև անուս այլ վարպետորդի մը բլ-
լալով, հասկցաւ թէ զիմացինը անարկու մարդերէն
մին էր, աղուոր խօսող մըն էր:

— Այսպէս ուրեմն Մէսթիէն եղբայրը մեռա՞ւ,
կմկմաց:

— Կատարելապէս: Աստուած անգամ մը աչքէ
անցուց իր տոմարը ուր նշանակուած են պայմանա-
ժամերը: Մէսթիէն եղբոր կարգը եկած էր: Ուստի
մեռաւ Մէսթիէն եղբայրը:

Յօշլըվան մեքենայաբար կրկնեց.

— Աստուա՛՞՞՞՞՞:

— Աստուած, կը կնեց մարդը իշխանաբար, զոր
փիլիսոփաները Յաւիտենական Հայր, և ժագօպէն-
ները Գերագոյն էակ կ'անուանեն:

— Միթէ ճանչորութիւն չպիտի՞ ընենք, կըմ-
կըմաց Յօշլըվան:

— Ըրինք արդէն: Դու գիւղացի ես, իսկ ես
Բարիզցի:

— Մինչեւ որ միասին չխմենք, ասանկ չուտ մը
չենք կրնար զերար ճանչնալ: Ո՛վ որ իր բաժակը կը
պարպէ, սիրտը կը պարպէ: Հետս պիտի գաս խմե-
լու համար, Ասանկ առաջարկութիւն մը չի մեր-
ժուիր:

— Նախ և առաջ պէտք է գործս կատարեմ:

Յօշլըվան մտածեց թէ ա՛լ կորսուած է: Ա՛լ կառ-
քին անիւներուն քանի մը եւս գառնալ կը մնար
պզտիկ ծառուղիին մէջ որ կրօնուհիներուն թաղուած
տեղը կը տանէր:

Փոսապեղը կրկնեց.

— Եղբայր, եօթը զաւակ ունիմ, զոր պէտք է
կերակրել: Ասոնք պէտք է ՚ր ուտեն, ուստի պէտք

է որ ես ալ չխմեմ.

Եւ խօսք մը շինող ծանրաբարոյ անձի մը գոհունակութեամբ շարունակեց:

— Անոնց անօթութիւնը իմ ծարաւիս թշնամին է:

Դիակառքը նոճիներու անտառի մը բոլորտիքը դարձաւ, մեծ ուզիէն ելաւ, պղտիկ ուղի մը մտաւ, գերեզմաններուն մէջէն գնաց և թաւուտի մը մէջ սուգեցաւ: Ասկէ կը հասկցուէր թէ գերեզմանին խիստ մօտեցած էին:

Փօշլըվան աւելի կամօց կը քայէր, բայց դիակառքին ընթացքի արագութիւնը չէր կրնար մեղմել: Բարեբախտաբար հողը կակուղ և ձմեռուան անձրևաներէն թրջուած ըլլալով՝ անիւններուն բոլորտիքը կը ցեխոտէր և դիակառքին ընթացքը կը ծանրացնէր:

Փօշլըվան փոսապեղին մօտեցաւ, և մրմռաց.

— Արժանթէօյլի ամենայաւ թեթեւ գինի մը կայ:

— Գեղջո՛ւկ, կրկնեց մարդը, պէտք չէր որ ես փոսապեղ մը ըլլայի: Հայրս Բրիթանի գոնապանն էր: Իր նպատակն էր գրագէտ ընել զիս: Բայց փորեանքներ կրեց, կորուստն՝ րրաւ սակարանին մէջ: Պարտաւորեցայ հեղինակութեան պաշտօնին ճրածեղտ տալ: Սակայն տակաւին հասարակաց գրագիր եմ.

— Ուրեմն փոսապեղ չն՞ք, կրկնեց Փօշլըվան այս սատին պլուեցով որ շատ տկար էր:

— Մին միւսի չարգիլեր, Երկուքէն ալ կ'օգտուիմ:

— Երթանք խմենք, ըսաւ Փօշլըվան առանց լաւ մը հասկնալու անոր վերջին խօսքը:

Հոս հարկ է դիտողութիւն մը բնել: Փօշլըվան մեծ անձկութեամբ համակուած ըլլալով, թէեւ խմել կ'առաջարկէ միշտ, բայց կէտ մը կար նորու վրայ

բացատրութիւն չէր տար. ո՞վ պիտի վճարէր գինիին ստակը. այս էր ահա բացատրութեան կարօտ կէտը: Հասարակօրէն Փօշլըվան կ'առաջարկէր, բայց Մէսթիէն կը վճարէր:

Գինի խմելու առաջարկութիւն մը անշուշտ հետեւութիւն էր իրերու նոր կացութեան որու հեղինակն էր նոր փոսապեղը: Պէտք էր ընել այս առաջարկութիւնը, բայց ծեր պարտիզպանը դիտմամբ անորոջ կը թողուր Բապլըէի ըսած առակաւոր ժամաքառորդը. Փօշլըվան թէև սաստիկ յուզուած, սակայն ամենեւին միտքէն չէր անցնէր վճարել գինիին ստակը:

Դիակառքը իշխանաբար ժպտելով շարունակեց.

— Պէտք է կերակրուիլ: Ընդունեցայ Մէսթիէն եղբոր յաջորդութիւնը: Մարդս երբ իր գրեթէ բոլոր գասերը կ'աւարտէ, փլիխոփայ կ'ըլլայ: Չեոքի աշխատութեան վրայ նաև բազուկի աշխատութիւնը աւելցուցի: Գրագրի կրպակ մը ունիմ որ Սէվրը փողոցին վաճառանոցն է: Բարարլիւի վաճառանոցն է ըսածս. գիտես անշուշտ, այնպէս չէ՞: Գրուա-Ռուփի բոլոր խոհարարութիւնները ինձ կը գիմեն: Շուտ մը կը տողեմ ինչ որ կ'ուզեն սիրաբար գրել իրենց սիրականիկներուն: Առտուն սիրատուներ կը գրեմ, իբրիկունն ալ գերեզմաններ կը փորեմ: Եղբա՛յր, ահա ասանկ է կեանքը:

Դիակառքը կը յոռաջանար: Փօշլըվան սաստիկ վրդոված չորս դին կը նայէր: Ծակատէն քրտինքի խոշոր կաթիլներ կը հոսէին:

— Բայց, շարունակեց գերեզմանապեղը, մարդ չկար երկու տիրոջ ծառայել: Պէտք է որ գրիչը ընդունիմ կամ բրիչը: Բրիչը ձեռքս կ'աւրէ:

Դիակառքը կանգ առաւ:

Տիրացու տղան, յետոյ քահանան սեւազառ կառքէն իջան:

Դիակառքին աջակողմեան պղտիկ անկիւններէն մին հողակոյտի մը վրայ կ'ելլէր քիչ մը. որու անդիի կողմը բաց գերեզման մը կը տեսնուէր:

— Ահաւասիկ զաւեշտ մը, կրկնեց Ֆօշլըվան աւհարեկ:

Կ Լ Ո Ի Խ Չ.

Չ Ո Ր Ս Տ Ա Խ Տ Ա Կ Ի Մ Է Չ

Ո՞վ էր դադաղին մէջինը. ինչպէս գիտենք ժանՎալժանն էր:

ԺանՎալժան անոր մէջ ապրելուն միջոցը գտած էր, և գրեթէ կը շնչէր:

Մարդ կը զարմանայ երբ կը մտածէ թէ խղճի հանդարտութենէ մինչեւ ո՞ր աստիճան հանդարտութիւն կ'արտադրուի ուրիշ ամէն բանի նկատմամբ: ԺանՎալժանին նախապէս մտածելով ըրած ամէն կարգադրութիւնները առջի օրէն ի վեր լաւ և շատ լաւ կերպով կը գործադրուէին:

Ֆօշլըվանին պէս ինքն ալ Մէսթիէնի վրայ գրած էր վստահութիւնը: Ամենեւին չէր տարակուսեր վախճանին նկատմամբ: Ասկէց աւելի անթերի հանդարտութիւն չէր կրնար ըլլալ բնաւ.

Դադաղին չորս տախտակներէն տեսակ մը սոսկալի անդորրութիւն կ'արտաբերի. կարծես թէ մե-

տելներու հանգստութեան նման բան մը կը խառնուէր ժանՎալժանի հանդարտութեան հետ.

Դադաղին մէջէն ժանՎալժան կէտ առ կէտ դիտած էր և կը դիտէր մահուան հետ իր խաղացած ահեղի թատերգութեան ամէն այլ եւ այլ կերպարանքները:

Երբ Ֆօշլըվան դադաղին վրայի տախտակը բեւեռած էր, ժանՎալժան նախ առնուիլ տարուիլը և ապա կառքով մը երթալը զգացած էր: Երբ նուազ ցնցուիլ սկսաւ, զգացած էր թէ դիակառքը քարայտակէն անցած էր և տափարակ հողի վրայէն կ'երթար, այսինքն թէ փողոցներէն կը հեռանար և պուլովարները կը հասնէր:

Դղրդիւն մը լսելով, գուշակած էր նաեւ թէ Աւստրիլիցի կամուրջէն կ'անցնի: Առաջին անգամ կանգ առնուած միջոցին հասկցած էր թէ գերեզմանատուն կը մտնէ. երբ երկրորդ անգամ կանգ առնուեցաւ, ահաւասիկ գերեզմանը, ըսաւ իրովի.

Յանկարծ դադաղին քանի մը ձեռքերէ բռնուիլը, յետոյ տախտակներուն բիրտ կերպով քերուիլը զգաց: Հասկցաւ թէ դադաղը չորս կողմէն չուանով մը կը կապուէր գերեզմանը իջնելու համար:

Յետոյ տեսակ մը թմրութիւն զգաց.

Հաւանական է թէ դիակիրները և փոսապեղը դադաղը վեր վար ցնցելով ձգած և գլուխին կողմը ոտքի կողմէն առաջ իջեցուցած էին: Բոլորովին խելքը դուրսը եկաւ երբ հորիզոնական և անշարժ դիրք մը առնելը զգաց:

Ա՛լ փոսին յատակը զացած էր:

Ցուրտ մը զգաց:

Իր վերեւը ահարկու և հանդիսաւոր ձայն մը լսուեցաւ: Լատիններէն բառեր կ'ըսուէին որոնք յամ-

բաբար իրարու կը յաջորդէին և զոր ինք չէր հասկընար:

— Որոնք որք հողին տակ իր փոշի կը քնանան. պիտի արթննան՝ ոմանք յախտենական երանու. թեամբ և ոմանք ալ խայտառակութեամբ ապրելու համար միշտ:

Տղու ձայն մը ըսաւ.

— Ի խորոց երկրի:

Ծանր ձայնը սկսաւ:

— Յաւիտենական հանգիստ պարգեւէ՛ անոր, Տէր.

— Տղուն ձայնը պատասխանեց.

— Եւ թող մշտնջենապէս փողփողի իր առջև յաւիտենական լոյսը:

Իր վրայի տախտակին վրայ բան մը լսեց որ քանի մը կաթիլ անձրևի գարկին կը նմանէր. Հաւանական թէ օրհնած ջուրն էր:

Փան Վալթան խորհեցաւ. ա՛յ լմնալու մօտ է թաղումը. Գրչ մը ևս համբերութիւն: Քանանան հիմա պիտի երթայ. Փոչըվան Մէսթիէնը պիտի տանի գինի խմցնելու: Մինակ պիտի մնամ. յետոյ Փոչըվան առանձին պիտի գայ, և դուրս պիտի ելնեմ. մինչև մէկ ժամ գործը կը լմնայ:

Ծանր ձայնը կրկնեց.

— Թող հանդէի խաղաղութեամբ:

Տղուն ձայնն ալ ըսաւ.

— Ամէն:

Փան Վալթան ականջ դնելով բան մը լսեց որ շանթի անկումին պէս բան մը երեւցաւ իրեն.

Ինկածը բան մը հող էր որ դադաղին վրայ կը նետուէր:

Բան մը հող ևս նետուեցաւ:

Ծակերէն մին ուրկէ Փան Վալթան շունչ կ'առնէր, գոցուեցաւ:

Բան մը հող ևս նետուեցաւ երրորդ անգամ:

Չորրորդ մըն ալ նետուեցաւ:

Կան բաներ որ ամէնէն զօրաւոր մարդէն զօրաւոր են. Փան Վալթան նուազեցաւ:

Գ Լ Ո Ի Թ Է.

Վ Կ Ա Յ Ա Կ Ի Բ Ը Չ Կ Ո Ր Ս Ն Յ Ն Ե Լ.

Պատմենք թէ ի՛նչ կ'անցնէր Փան Վալթանի դադաղին վերելը:

Երբ դիակառքը հեռացաւ, երբ քահանան և տիրացուն կառք մտան և մեկնեցան, Փոչըվան փոսապեղին նայելէ չէր դադրեր, անոր կճկուիլը և հողի դէզին մէջ շիփ շիտակ մխուած բանը առնելը տեսաւ:

Այն ատեն Փոչըվան վերջնական որոշում մը ըրաւ:

Փոսին և փոսապեղին մէջտեղը կրցաւ, թեւերը վրայ վրայի դրաւ խաչածեւ, և ըսաւ:

— Ես՛ կը վճարեմ:

Փոսապեղը զարմանքով անոր նայեցաւ, և պատասխանեց:

— Ի՞նչ եղբայր:

Փոչըվան կրկնեց.

— Ե՛ս կը վճարեմ:

- Ի՞նչը :
- Գինիին ստակը :
- Ո՞ր գինիին :
- Արժանթէյօլին :
- Ո՞ւր է Արժանթէյօլը :
- Պօն-Գօնը :
- Կրո՞ղը տանի քեզի ալ, ըսաւ փոսապեղը :
- Եւ բահ մը հող նետեց դազաղին վրայ :
- Դազաղը հնչական ձայն մը տուաւ. Յօշլըվան զգաց թէ կ'երերար և փոսին մէջ իյնալու պատօրաստ էր. աղաղակեց այնպիսի ձայնով մը որու հետ կ'սկսէր խառնուիլ խեղդուողի մը հռնչումը :
- Բարեկամ, Պօն-Գօնը չգոցուած երթանք :
- Փոսապեղը դարձեալ հող առաւ բահովը :
- Յօշլըվան շարունակեց :
- Ստակը կը վճարեմ :
- Եւ փոսապեղին թեւը բռնեց :
- Մտիկ ըրէ ինձի, բարեկամ. վանքին փոսապեղն եմ, քեզ օգնելու համար եկած եմ. Այս գործը գիշերով ալ կրնայ ըլլալ. Ուրեմն նախ երթանք բաժակ մը գինի նետենք :
- Եւ մէկ կողմէն այսպէս խօսելու, և յուսահատական պնդումով մը ըրած այս առաջարկութեան վստահելու միջոցին միւս կողմէն ալ սա սոսկալի խորհրդածութիւնը կ'ընէր. — Բայց խմելու ալ ըլլայ, պիտի գինովեա՞յ արդեօք :
- Եղբա՛յր, ըսաւ փոսապեղը, եթէ բացարձակապէս կ'ուզես խմել, կը հաւանիմ. Կ'երթանք կը խմենք, բայց գործէն ետք, և ոչ թէ առաջ :
- Եւ բահը շարժեց. Յօշլըվան թեւը բռնելով ըսաւ.
- Վեցնոց Արժանթէյօլ է գինին :
- Կ'երեւի թէ, ըսաւ փոսապեղը, զանգակահար

ես : Տին տօն, տին տօն կ'ըսես անգաղար. ուրիշ բան չգիտես : Ո՛ւր կ'ուզես գնա՛, ի՛նչ կ'ուզես ըրէ : Եւ բահ մը եւս հող թափեց դազաղին վրայ :

Յօշլըվան այն կէտին հասած էր ուր մարդ ա՛լ չգիտեր թէ ի՛նչ է ըսածը :

— Բայց ինչո՞ւ չես գար խմելու, քանի որ ես պիտի վճարեմ ստակը, պոռաց :

— Տղեկը, քնացնելէն ետք, ըսաւ փոսապեղը :

Բահ մը եւս հող նետեց :

Յետոյ բահը հողին մէջ խօթեց և շարունակեց.

— Կը տեսնես որ այս գիշեր ցուրտ պիտի ընէ և մեռելը մեր ետեւէն պիտի պոռայ. եթէ զինք հոն պառկեցնենք առանց վերմակի :

Նոյն պահուն փոսապեղը բահովը հող առնելու համար կը կճկուէր, և իր բաճկոնակին դրպանը կը բացուէր :

Յօշլըվան շուարուն նայուածքով մը և մեքենայաբար այս գրպանին մէջ նայեցաւ և անշարժ մընաց :

Արեւը զեռ պահուած չէր հորիզոնին ետեւը. զեռ բաւական լոյս կար, հետեւարար կարելի էր նշմարել ճերմակ բան մը որ փոսապեղին բաց գրպանին մէջ կ'երեւէր :

Յօշլըվանի բիբէն փայլակ մը անցաւ, որքան որ կրնայ փայլատակել Բիգարտեան գիւղացիի մը մը աչքը : Յանկարծ գաղափար մը ունեցաւ :

Ետեւի կողմէն ձեռքը փոսապեղին դրպանը խօսեց, և մէջը եզած այն սպիտակ բանը առաւ առանց նշմարուելու փոսապեղէն որ խելքը միտքը բահովը հող առնելու տուած էր :

Փոսապեղը չորրորդ բահ մըն ալ պարպեց դազաղին վրայ :

Երբ ետեւը կը դառնար հինգերորդ անգամ բահը

լեցնելու համար, Ծօղլըվան խորին հանդարտութեամբ մը անոր նայելով ըսաւ .

— Աղէկ, միտքս եկաւ, նորընծայ, վկայագիրդ քո՞վդ է :

Փոսապեղը կանգ առաւ :

— Ի՞նչ վկայագիր :

— Արեւը մարը մտնելու մօտ է :

— Լաւ, թող կրէ իր գիշերուան գդակը :

— Գերեզմանատունին վանդակապատը պիտի գոցուի հիմա :

— Է՛, ե՞տքը :

— Վկայագիրդ քո՞վդ է :

— Ա՛հ, վկայագիր՛րս, ըսաւ փոսապեղը, և զըրպանը խառնեց փնտռելու համար :

Գրպանին մէկը խառնելէն ետք միւսն ալ խառնեց. տափատին զրպանիկներն ալ խառնեց. առաջինին մէջ փնտռեց, երկրորդը դարձուց :

— Չէ՛, քովս չէ վկայագիրս, ըսաւ. կ'երեւի թէ մոռցեր եմ :

— Ուրեմն տասնընինգ ֆրանք տուգանք պիտի կրես, ըսաւ Ծօղլըվան :

Փոսապեղը կասկանանչ կտրեցաւ. կանանչ գոյնը կապտագոյն մարդերու տժգունութիւնն է :

— Ո՛ր Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս, վա՛յ ինձ, պոռաց : Տասնընինգ ֆրանք տուժե՛լ :

— Երեք հինգ ֆրանքնոց թախեր, ըսաւ Ծօղլըվան :

Կարգը եկած էր Ծօղլըվանին :

— Ծօ՛ ի՞նչ կայ, ի՞նչ եղար, յուսահատելու բան չկայ : Հարկ չկայ ինքզինքդ սպաննելու և դուն ալ այդ փոսին մէջ երկննալու : Մանաւանդ թէ տասնընինգ ֆրանքը տասնընինգ ֆրանք է. կրնաս վճարել զայն : Ես հին եմ, իսկ դուն նոր : Ես ատանկ

չատ բաներ տեսած և ամէն բանին վարպետը եղած եմ : Բարեկամական խրատ մը տամ քեզ. նախ յայտնի է թէ արեւը մարը կը մտնէ. արդէն գմբէթին մօտեցած է. մինչև հինգ վայրկեան գերեզմանատունը պիտի գոցուի :

— Իրա՞ւ ըսիր, պատասխանեց փոսապեղը :

— Մինչև հինգ վայրկեան չես Բլրնար լեցնել փոսը. հորի մը պէս խորունկ է այդ փոսը. հետեւաբար չպիտի կրնաս ժամանակին հասնիլ և վանդակը գոցուելէն առաջ դուրս ելլել :

— Իրաւ է :

— Հետեւաբար տասնընինգ ֆրանք տուգանք պիտի տաս :

— Տասնընինգ ֆրա՛նք :

— Բայց ժամանակ ունիս... : Ո՞ւր է տունդ :

— Քաղաքին դուռնէն երկու քայլ ասդին : Ասկէ մինչև տունս քառորդ մը կը տեւէ. Վօթիրարի փողոց, թիւ Է7ն է :

— Սօթթուելով վազելու և շուտ մը դուրս ելլելու ժամանակ ունիս :

— Ճիշդ է :

— Վանդակէն դուրս ելլելուդ պէս, դէպի տունդ կ'արշաւես, վկայագիրդ կ'առնես, կը վերադառնաս, և գերեզմանատունին դռնապանն ալ վանդակը կը բանայ : Վկայագիրդ հետդ կ'ըլլայ, բան մը չես վճարեր և մեռելդ կը թաղես : Ես ալ հոս պահպանութիւն կ'ընեմ մեռելին որպէսզի մինչև գալը կըծիկը չզնէ :

— Կեանքս քեզ կը պարտիմ, գեղջո՛ւկ :

— Տէ՛, շուտ ըրէ՛, գնա՛, ըսաւ Ծօղլըվան :

Փոսապեղը անհուն երախտագիտութեամբ համակուած անոր ձեռքը թօթուեց, և վազելով մեկնեցաւ :

Երբ փոսապեղը անտառին մէջ մտնելով աներեւոյթ եղաւ, Յօշը վան ականջ տուաւ մինչև որ անոր ոտքերուն դիտուէր լսելէ դադրի, ապա դէպի փոսը կծկուեցաւ և կէս ձայնով ըսաւ.

— Պարոն Մատըլէն:

Պատասխան չառաւ:

Յօշը վան սարսուռ մը զգաց: Փոսը մտաւ աւելի գլորելով քան թէ իջնելով, դադարին գլուխին կողմին վրայ նետուեցաւ և պոռաց.

— Հո՞գ ես:

Դադարին մէջ ձայն ձուռն չկար:

Յօշը վան սաստիկ սարսափելով ա՛լ չէր շնչեր: Անմիջապէս գրոցը և կռանը առաւ և դադարին վերայի տախտակը հանեց: Ժան վալթանին գունատ դէմքը աղօտ լոյսին մէջ երեւցաւ. աչքերը գոց էին:

Յօշը վանին մազերը տնկուեցան. ոտքի վրայ ելաւ, յետոյ կռնակը փոսին միջնորմին վրայ տուաւ իյնալու պէս, և հազիւ հազ կը դիմանար դադարին վրայ չիյնալու համար:

Ժան վալթան գունատ և անշարժ երկնցած էր դադարին մէջ:

Յօշը վան շունչի նման ձած ձայնով մրմուռաց.

— Մեռա՞ծ է:

Կանգնեցաւ, թեւերը իրարու վրայ դրաւ խաչաջեւ և այնպիսի ուժգին կերպով մը իր երկու գոց ձեռքերը երկու ուսերուն զարկին. յետոյ պոռաց.

— Ե՛ս ահա այսպէս կ'ազատեմ զայն:

Այն ատեն խեղճ ծերուկը սկսաւ հեծկտալ՝ մենախօսելով. վասնզի սխալ է կարծելը թէ բնութեան մէջ չկայ մենախօսութիւնը: Բռնայոյզ զգացումները շատ անգամ բարձրաձայն կը խօսին:

— Յանցանքը Մէսթիէն եղբայրինն է. ինչո՞ւ մեռաւ այդ աւանակը. ի՞նչ հարկ կար սատկելու այնպիսի միջոցի մը ուր և ոչ մէկուն միտքէն կ'անց-

նէր թէ պիտի ստոկի. ա՛ն է Պարոն Մատըլէնը մեռցընողը. Պարոն Մատըլէն, ահա դադարին մէջն է: Եր երկայն պանկած է: Ա՛լ եղաւ լմնցաւ: Ա՛հ, միթէ ասանկ բաներ խելքի միտքի դէմ չե՞ն: Ա՛հ, տէր իմ Աստուած, ա՛լ մեռաւ ան: Հիմա ի՞նչ պիտի ընեմ. հապա պզտի՞կը. ի՞նչ պիտի ընեմ իր պզտիկը. ի՞նչ պիտի ըսէ մրգավաճառ կինը: Կարելի՞ բան է. ո՞վ Աստուած որ ասանկ մարդ մը ասանկ մեռնի: Երբ կը մտածեմ թէ ան իմ սայլիս տակը մտաւ զիս ազատելու համար: Մատըլէն եղբայր, Մատըլէն եղբայր: Պարապ տեղը կը պոռամ, խեղդուած է, ինչպէս որ իրեն կ'ըսէի թէ կրնայ խեղդուիլ: Բայց չուզեց հաւատալ ինձ: Հիմա ի՞նչ եղաւ. աղուոր սըրիկայուլթիւն մը: Մեռա՛ւ ոյս բարի մարդը, Աստուծոյ բարի մարդերուն ամէնէն բարի մարդը մեռաւ ա՛լ: Հսպա իր պզտիկ աղջի՞կը. ա՛հ, ես ա՛լ հոն ոտք չեմ կոխեր. հոս կը մնամ. այսպիսի քաջուլթիւն մը ընելէ ետք կ'արժէ որ երկու ծեր միատեղ ըլլանք երկու ծեր յիմարներ ըլլալու համար: Բայց ի՞նչպէս և ո՞րկէ կրցած էր վանքը մտնել. արդէն սկիզբն էր այն: Մարդս պէտք է զգուշանայ այսպիսի բաներ ընելէ: Մատըլէ՛ն եղբա՛յր, Մատըլէ՛ն եղբա՛յր, Մատըլէ՛ն, պարո՞ն Մատըլէն, պարո՞ն քաղաքապետ: Չլսեր ձայնս: Է՛հ, հիմա ելիր նայիմ ատկից եթէ կրնաս:

Եւ մազերը փեթթեց:

Հեռուէն, ծառերուն մէջ սաստիկ կրճիւն մը լըսուեցաւ: Գերեզմանատունին վանդակը կը գոցուէր:

Յօշը վան Ժան վալթանին վրայ ծոցեցաւ, և ահա յանկարծ ցատկեց և ետ ետ զնաց ողբան որ կարելի է նահանջել փոսի մը մէջ: Ժան վալթան աչքերը բացած էր և Յօշը վանին կը նայէր:

Մահ մը տեսնելը սոսկալի բան է, բայց յարու-

թիւն մը տեսնելն ալ գրեթէ նոյնչափ սուսկալի է: Փօշլըվան քար կտրեցաւ, գոյնը նետեց, դէմքը վայրենիի մը կերպարանքին նմանեցաւ, շուռ, եցաւ այս ամէն ծայրահեղ յոյզերէն. չէ՞ր գիտեր թէ կ'նզանի՞ էր առջեւի մարզը թէ մեռած, և արդէն իրեն նայող ժան Վալթանին կը նայէր ինքն ալ:

— Կը քնանայի, ըսաւ ժան Վալթան:

Եւ ելաւ նստաւ:

Փօշլըվան ծունկի եկաւ:

— Տէ՛ր իմ Աստուած. ո՛րքան վախ տուիր ինձ:

Յետոյ ելաւ և պոսաց:

— Շնորհակա ութիւն, Պ. Մատրլէն:

Ժան Վալթան նուազած էր միայն: Երբ սկսաւ բաց օդ չնչել, սթափեցաւ:

Ուրախութիւնը սարսափին տեղատուութիւնն է: Փօշլըվան ալ գրեթէ ժան Վալթանին չափ սպասելու կը կարօտէր ուշաբերելու համար:

— Ուրեմն մեռած չէի՞ր: Ո՛հ, որքան խելացի ես եղեր: Անունդ այնքան տուի որ վերջապէս սթափեցար: Երբ աչքերդ գոց տեսայ, ըսի. Ա՛հ, խեղդուեր է: Եթէ իրաւ խեղդուած ըլլայիր, կատաղի խելագար մը պիտի ըլլայիր, չղթայով կապուելու խել պիտի ըլլայիր: Պիտէրոր պիտի նետուէի: Եթէ մեռած ըլլայիր, ի՞նչ կ'ուզէիր որ ընէի քեզ. հապա պզտիկ ի՞նչ պիտի ընէի. ինձի համար բան մը չէր, բայց մրգավաճառ կիներ ի՞նչ պիտի ըսէր: Մանուկը կ'նոջը գիրկը թող կը արուի ետքէն առնելու համար, և ահա մանկան մեծ հայրը կը մեռնի: Ի՞նչ պիտի ընէինք, սո՛ւրբ Աստուած, ի՞նչ պիտի ըսէինք: Բայց բարեբախտաբար չմեռար, ահա կենդանի ես:

— Կը մտիմ, ըսաւ ժան Վալթան:

Փօշլըվան ժան Վալթանի խօսքին վրայ յիշեց իրերու վիճակը որ ստիպողական էր: Այս երկու մար-

գերը թէեւ սթափեր էին. բայց՝ ի՞նչ ըլլալը առանց լաւ մը ըմբռնելու իրենց սրտին մէջ խոռովութիւն մը կ'զգային, նաեւ այնպիսի տարօրինակ բան մը որ գերեզմանական վայրէն ներշնչուող սգալի մոլորումն էր:

— Շո՛ւտ դուրս ելնենք, պոսաց Փօշլըվան:

Գրպանը խառնեց, և զգուժ հանեց որու մէջ օղի դրած էր:

— Բայց նախ կաթիլ մը օղի խմէ՛, ըսաւ:

Օղին կատարեց ինչ որ սկսած էր արտաքին օղը: Ժան Վալթան անգամ մը խմեց օղիէն և բոլորովին խելքը գլուխը եկաւ:

Դագաղէն ելաւ, և Փօշլըվանին օգնեց նորէն ա՛նոր խուփը բեւեռելու համար:

Երեք ըօպէէն ետք փոսէն դուրս ելած էին:

Մանաւանդ թէ Փօշլըվան հանգարտ էր: Հննքունք մը չունեցաւ: Գերեզմանատունը գոցուած էր: Կրիպիէ փոսապեղին վրայ հասնիլն անյուսալի էր: Ան «Նորեկը» իր տունն էր, իր վկայագիրը փընտոնելու կը պարապէր, և անշուշտ չպիտի կրնար գըտնել զայն քանի որ Փօշլըվանին գրպանին մէջն էր թուղթը: Կրիպիէ առանց վկայագրի չէր կրնար գերեզմանատունը մտնել:

— Փօշլըվան բանը առաւ, ժան Վալթան ալ բրիչը, և երկուքը մէկ պարապ դագաղը թաղեցին:

Երբ լեցուեցաւ փոսը, Փօշլըվան ժան Վալթանին ըսաւ.

— Օ՛ն, երթանք ալ, Բանը ես կ'առնեմ, գուն ալ բրիչը առ:

Գիշեր կ'ըլլար:

Ժան Վալժան շարժելու և քալելու համար փոքր ինչ դժուարութիւն կրեց: Այն դագաղին մէջ ընդարձացած և քիչ մը զիակ դարձած էր: Մահուան անշարժութիւնը գրաւած եր զինքը դագաղին մէջ: Հարկ եղաւ կերպով մը իր վրայէն թօթափել այն թմբիրը զոր տուած էր իրեն գերեզմանական ցուրտը:

— Յուրտէն ընդարձացեր ես, ըսաւ Ֆօշլըվան: Մեղք որ կազ եմ, թէ ոչ տաքնալու համար ոտք ոտքի զարնելով կ'երթայինք:

— Ծա՛շ, պատասխանեց ժան Վալժան, երեք չորս քայլ առնելէն ետք պիտի վարժուիմ քալելու:

Գացին այն ծառուղիներէն ուրկէ անցած էր զիակառքը: Երբ հասան դոց վանդակին և դռնապանին տաղաւարին քով, Ֆօշլըվան տուփը նետեց փոսապեղին վկայագիրը զոր ձեռքը բռնած էր. դռնապանը չուանը քաշեց, դուռը բացուեցաւ. երկուքն ալ դուրս ելան:

— Ի՛նչպէս ամէն բան կանոնաւորապէս կաաարուեցաւ. իրաւ որ պատուական գաղափար մը ունեցար, Մատըլէն եղբա՞յր, ըսաւ Ֆօշլըվան:

Վօժիրարի դուռնէն անցան առանց բնաւ հոգ ընելու: Գերեզմանափոսի մը շրջակաները բանն ու բրիչը երկու անցագիր կը սեպուին:

Վօժիրարի փողոցը ամայի էր:

— Պարո՛ն Մատըլէն, ըսաւ Ֆօշլըվան քալելով և դէպի վեր տուները նայելով, դու ինձմէ աղէկ կը տեսնես. ցուցուր ինձ թիւ 87 տունը:

— Ճիշտ այս է ահա, ըսաւ ժան Վալժան:

— Փողոցին մէջ մարդ մը չկայ, կրկնեց Ֆօշլըվան: Ինձի տուր բրիչը և սպասէ՛ պահ մը:

Ֆօշլըվան 87 թիւը մտաւ, ամէնէն վերի յարկը ելաւ՝ իրեն առաջնորդ ունենալով բնազդումը որ միշտ վերնայարկը կը տանի աղքատը, և մութին վեր-

նայարկի մը դուռին զարկաւ: Չայն մը պատասխանեց:

— Հրամանեցէ՛ք:

Չայնողը կրիպիէն էր:

Ֆօշլըվան դուռը հրեց: Փոսապեղին սենեակը այս տեսակ ամէն անբարեբաստ բնակարաններու պէս անզարդ ու տակն ու վրայ վերնայարկ մըն էր:

Այս վերնայարկին մէջ եղածն էր բեռնարկը մը, — թերեւս դագաղ մը, — որ դարանի տեղ կը գործածուէր. խզի փարջ մը որ աղբիւրի պաշտօն ունէր, յարդէ խշտեակ մը որ անկողնի տեղ կը ծառայէր, քառակուսի տախտակ մը որ աթոռներու և սեղանի գործ կը տեսնէր:

Վերնայարկին մէկ անկիւնը քուրջի մը վրայ որ օթոցի հին կտոր մըն էր, նիհար կին մը և շատ մը մանուկներ կային, որոնք զէզ մը կը կազմէին: Այս գձուձ բնակարանին ներսը ամէն բան տապալուած կ'երեւէր: Կրնար ըսուիլ թէ հոն միայն երկրաչարժ մը կզամ էր:

Խուփերը հոն հոս դրուած, հնոտիները ցանուցիր նետուած, սափորը կոտրած, մայրը լացած և մանուկները հաւանօրէն ձեռք կերած էին. ասոնք անշուշտ կատաղի և բարկալի խուզարկութեան մը հետքերն էին:

Յայտնապէս կ'երեւէր թէ փոսապեղը իր վկայագիրը փնտտած էր մօլորագին, և անոր կորուստին պատասխանաւ տուութիւնը վերյարկին մէջ ամէնուն վրայ ձգած էր, սափորէն սկսելով մինչեւ իր կնոջը վրայ: Կերպարանքը յուսաբեկ էր:

Բայց Ֆօշլըվան կ'աճապարէր ժամ առաջ վերջ տալ արկածին, հետեւաբար ժամանակ ունեցաւ զիտելու իր յաջողութեան այս տրամալի կողմը:

Ներս մտաւ և ըսաւ.

— Բրիչդ և բահդ բերի:

Կրիպիէ շուարելով Ֆոյլըվանին նայեցաւ:

— Դո՞ւ ես, եղբա՛յր:

— Վկայագիրդ ալ վաղը առտու գերեզմանատան գոնապանին քովէն պիտի առնես:

Եւ բահը ու բրիչը տախտակին վրայ դրաւ:

— Ի՞նչ կը նշանակէ այդ, հարցուց Կրիպիէ:

— Կը նշանակէ թէ վկայագիրդ գրպանէն ինկած էր. թէ երթալէդ ետք գետնէն գտայ զայն. թէ մեռելը թաղեցի. թէ փոսը լեցուցի. թէ քու գործդ ես կատարեցի. թէ գոնապանը վկայագիրդ պիտի տայ, թէ տասներէինդ ֆրանք տուգանք չպիտի կրես: Ահա այս է նշանակութիւնը, նորընծա՛յդ դու:

— Շնորհակալ եմ, գեղջուկ, պօռաց Կրիպիէ ապշելով: Գալ անգամ ես պիտի վճարեմ գինիին ըստակը:

Գ Լ Ո Ւ Թ Ը.

ԲԱՐԵՅԱԶՈՂ ՀԱՐՅՈՒՓՈՐՁ ՄԸ

«Ժամ մը ետքը, գիշերը մութին երկու մարդ և մանուկ մը Բիգբիւսի պզտիկ փողոցը եկան և 62 թիւին առջեւը կանգ առին:

Այս մարդերուն ամէնէն ծերը գոնահարը վերցուց և զարկաւ:

Ֆոյլըվան, Ժան Վալտան և Գօզէթն էին այս երեք անձերը:

Երկու ծերուկները գացեր էին Գօզէթը առնելու Շըմէն-Վէր փողոցին մրգավաճառ կնոջ տունէն ուր Ֆոյլըվան թողած էր զայն առջի օրը: Գօզէթ այս քսանըչորս ժամը առանց բան մը հասկնալու և լռելեան դողալով անցուցած էր: Այն հաց կերած էր, և ոչ քնացած: Արժանապատիւ մրգավաճառ կինը հազարումէկ հարցումներ ըրած էր անոր՝ իբր պատասխան ոչ այլ ինչ ընդունելով եթէ ոչ միշտ միեւնոյն ախուր նայուածքը:

Գօզէթ երկու օրէ ի վեր լսած կամ տեսած իրերու մասին ամենափոքր ակնարկութիւն մը անգամ ըրած չէր կնոջը: Կը գուշակէր թէ ճգնաժամ մը կար որ կ'անցնէր: Կատարելապէս կ'զգար թէ պէտք է «խելօք կենալ»: Ո՞վ արգեօք չէ զգացած սա չորս

բառին բացարձակ զօրութիւնը որ մասնաւոր եղա-
նակաւ մը կ'ըսուի ահաբեկ մանկան մը ահանջին՝
«Մի՛ ըսեր բան մը» : Երկիւզը համը է : Մանաւանդ
թէ ոչ ոք կարող է մանկան մը չափ գաղտնապահ ըլ-
լալ :

Միայն թէ այն սգալի քսանբչորս ժամէն ետք
Գօգէթ երբ տեսած էր ժան վալթանը, ուրախութեան
այնպիսի ազդակ մը արձակած էր որ եթէ խոհուն
մարդ մը լսած ըլլար զայն, պիտի գուշակէր թէ ա-
զդակը արձակողը վրէժէ մը կ'ելներ :

Փօշլըվան վանքին բնակիչներէն շէր և գիտէր
անցախօսները : Բոլոր դռները բացուեցան :

Այսպէս լուծուեցաւ ելնելու և մտնելու կրկին և
անարկու խնդիրը :

Դռնապանը՝ արդէն հրահանգներ ընդունած ըլ-
լալով՝ բացաւ երթեւեկութեան պղտիկ դուռը որ գա-
ւիթէն պարտէզը կը տանէր. որ քսան տարի առաջ
փողոցէն կը տեսնուէր գեռ և՛ որ մեծ դուռին դիմա-
ցի կողմը՝ գաւիթին ներսի պատին վրայ կը բացուէր :
Դռնապանը այն պղտիկ դուռնեն ներս առաւ երեքն
ալ, Փօշլըվան, ժան վալթան և Գօգէթ զացին և մը-
տան այն մասնաւոր խօսարանը ուր առջի օրը Փօշ-
լըվան աւագունէին հրամաններ ընդունած էր :

Աւագունէին՝ համրիչ ի ձեռին անոնց կ'սպասէր :
Աղօտանչոյ ճրագ մը խօսարանը կը լուսաւորէր կամ
թէ ըսենք լուսաւորել կը ձեւացնէր :

Աւագունէին գննեց անգամ մը ժան վալթանը : Ո-
չինչ կրնայ այնքան ուշադրութեամբ քննել որքան
ակնկոր նոյնուամբ մը :

Յետոյ հարցուց ժան վալթանին :

— Դո՞ւն ես եղբայրը :

— Այո՛, պատկառելի մայր, պատասխանեց Փօշ-
լըվան :

— Անունդ ի՞նչ է :

— Փօշլըվան պատասխանեց :

— Իւլթիմ Փօշլըվան :

Իրօք Իւլթիմ անունով եղբայր մը ունէր որ մե-
ռած էր :

— Ո՞ր քաղաքէն ես :

Փօշլըվան պատասխանեց :

— Ամիէնի քով Քիքիսի քաղաքէն եմ :

— Բանի՞ տարեկան ես :

Փօշլըվան պատասխանեց :

— Յիսուն տարեկան :

— Արհեստդ ի՞նչ է :

Փօշլըվան պատասխանեց :

— Պարտիզպանութիւն :

— Բարի քրիստոնեա՞յ ես :

Փօշլըվան պատասխանեց :

— Ընտանիքով հանդերձ :

— Քո՞ւկդ է այն պղտիկը :

Փօշլըվան պատասխանեց :

— Մեծ հայրն եմ :

Ձայնաւոր մայրը կէս ձայնով աւագունէին ը-
սաւ :

— Լաւ կը պատասխանէ :

ժան վալթան խօսք մը արտասանած չէր :

Աւագունէին Գօգէթին նայեցաւ ուշադիր, և կու-
մաց մը ըսաւ ձայնաւոր մայրին :

— Տղեկ պիտի ըլլայ պղտիկը :

Երկու մայրերը խօսարանին մէկ անկիւնը քաշ-
ուելով քննի մը վայրկեան խօսեցան փսփսուքով,
յետոյ աւագունէին դառնալով ըսաւ :

— Եղբայր Փօվան ուրիշ ծնկնոց մըն ալ ձարէ
փոքրիկ զանգակի մը հետ : Հիմակ երկու հատ պէտք
է :

Հետեւեալ օրը իրօք պարտէզին մէջ երկու փոքրիկ զանգակի ձայն կը լսուէր, և կրօնուհիները չի կրնալով ինքզինքնին զնայել, իրենց քօղին մէկ ծայրը կը վերցնէին գիտելու համար: Ներսը, ծառերուն տակ երկու մարդ կը տեսնուէր որոնք քով քովի հողը կը բրէին: աշտինքն Ֆօվան և ուրիշ մը: Այս ահագին դէպք մըն էր կրօնուհիներուն համար, որոնք վերջապէս լուսթեան կապը խզելով ըսին իրարու.

— Օգնական պարտիզպան մըն է այն:

Չայնաւոր մայրերը կը կրկնէին.

— Եղբայր Ֆօվանին եղբայր մըն է այն:

Իրօք ժան Վալթան կանոնաւորապէս վանքը մտած և պաշտօն առած էր, կաշիէ ծնկնոց և փոքրիկ զանգակ մը ունէր. ա՛յ պաշտօնական էր այնուհետեւ: Անունն էր Իւլթիմ Ֆօշլըվան:

Վանքը ընդունուելուն նպաստող ամէնէն զօրաւոր պատճառը եղած էր աւագուհիին Գօղէթին համար ըրած սո գիտողութիւնը. «Տգեղ պիտի ըլլայ պզտիկը»:

Աւագուհին այս նախագուշակութիւնը ընկէն ետք՝ անմիջապէս բարեկամութիւն ցուցուց Գօղէթին և գիշերօթիկ դպրոցը դրաւ իւր ի սէր Աստուծոյ ընդունուած աշակերտուհի:

Ինչքի մօտ բան մըն էր այս:

Վանքին մէջ որքան ալ հայելի չըլլայ, կրնորը բնազդու մով գիտեն իրենց դէմքին աղուոր կամ տրգեղ ըլլալը. արդ զժուարաւ կը հաւանին կրօնուհի ըլլալու այն աղջիկները որոնք կ'զգան թէ աղուոր են: Աղջիկ մը որքան տգեղ ըլլայ, այնքան աւելի կոշուժ ունենալով, տգեղուհիներէն աւելի արդիւնք կը խոստանայ քոն թէ գեղանիներ: Ասոր համար է որ մեծ յօժարութեամբ կ'ընդունուին տգեղ աղջիկները:

Այս արկածին շնորհիւ բարեմիտ Ֆօշլըվան ծերուկը մեծցաւ. երեք բարեյաջող գործ տեսաւ. մին Փան Վալթանին համար, զոր ազատեց և պատուարեց. մին կր'պիէ փոսպեղին համար որ կ'ըսէր թէ տուգանքէ ազատեցաւ անոր շնորհիւ. միւսն ալ վանքին համար որ անոր շնորհիւ Քրիստիֆիքսիօն մայրին դագաղը խորանին տակ պահելով կեսարը խաբեց և զո՛ն ըրաւ զԱստուած:

Բըթի Բիգբիւսի մէջ դագաղ մը թագուեցաւ դիակով ուրիշ դագաղ մըն ալ Վօթիրարի գերեզմանատունը թաղուեցաւ առանց դիակի. ստոյգ է թէ հասարակաց բարեկարգութիւնը հիմնովին խանգարեցաւ, բայց չգիտեց եղելութիւնը: Իսկ վանքը մեծապէս երախտապարտ մնաց Ֆօշլըվանին: Ֆօշլըվան ծառաներուն լուսագոյնը և պարտիզպաններուն ընտրելագոյնը սեպուեցաւ: Անկէց ետք արքեպիսկոպոսը վանքը այցելութեան գալուն պէս վանամայրը գործը պատմեց Նորին Սրբազնութեան, փոքր ինչ խոստովանանք ըլլալով ու միանգամայն փոքր ինչ պարծենալով այն գործին նկատմամբ:

Արքեպիսկոպոսը երբ վանքէն մեկնեցաւ, զո՛նու նակութեամբ և գաղտնապէս եղելութիւնը հաղորդեց պարոն Տը Լաթիլին որ թագաւորին անդրանիկ եղբոր խոստովանանայրն էր, և որ հաբէն Րէյի արքեպիսկոպոս և կարտինալ եղաւ:

Ֆօշլըվան անուն առաւ և այս անունը սկսաւ տարածուիլ, վասնզի ժինչեւ Հոռոմ գնաց:

Այն ժամանակի բարը որ էր Լէոն ԺԲ. տոմսակ մը գրած է Բարիզ իր ազգականներէն մէկուն որ Հոռոմի դեսպանատունին մէջ գերապայծառ մըն էր և անոր պէս Տէլլա ձենկա կ'անուանուէր:

Տոմսակը մեր աչքին առջեւն է. սա տողերը կը կարդանք անոր մէջ.

«Կ'երեւի թէ Բարիզի վանքերէն մէկուն մէջ
Պօլան անունով պատուական պարտիզպան մը կայ
որ սուրբ մըն է» :

Չօյլը վան իր հիւղին մէջ ամենեւին բան մը չի-
մացաւ իր տիրած այս ամէն յողթան կնեքուն նը-
կատմամբ, առաջուն պէս պատուաստելու, անպի-
տան խոտերը խոխու և իր սեխաստանները ծածկե-
լու պարապեցաւ, առանց գիտնալու իր պատուակա-
նութիւնը և սրբութիւնը: Ամենեւին չգիտցաւ իր
փառքը՝ Տիւնէմի կամ Սիւրէյի կովին պէս որ նոյն-
պէս չէր գիտեր իր փառքը և որու պատկերը սակայն
«Իլլսթրէյթըտ (Լընտըն Նիուս)» անուն հանգէսին
մէջ հրատարակուած է սա վերնագրով. «Եղջերաւոր
կենդանիներու մրցահանգէսին մրցանակը վաստկող
կովն է այս» :

Գ Լ Ո Ւ Ր Զ.

Փ Ա Կ Ո Ւ Մ

Գօզէթ վանքին մէջն ալ շարունակ լռութիւն
պահեց: Գօզէթ բնականաբար կը կարծէր թէ ժան-
վալթանին աղջիկն է: Մանաւանդ թէ բան մը չէր
գիտեր, հետեւաբար չէր կրնար բան մը ըսել, բայց
ամէն պարագայի մէջ բան մը չպիտի ըսեր: Ինչպէս
զիտել տուինք արդէն, չկայ բան մը որ գծրախու-
թեան չափ կարենայ լռութեան սովորեցնել մանուկ-
ները:

Գօզէթ այնքան տառապանք կրած էր որ ամէն
բանէ կը վախնար, ամէն բան, նոյնիսկ խօսելու,
նոյնիսկ շնչելու: Մէկ խօսքի համար չատ և չատ ան-
գամ ահագին ձիւներ եկած էին իր գլուխը: Փան-
վալթանի հետն ըլլալէն ի վեր դեռ նոր սկսած էր
սիրտ առնել: Գրեթէ շուտ մը վարժուեցաւ վանքին:
Միայն Գաթէրինէն զրկուիլը ցաւ եղած էր իր սրբ-
տին, սակայն չէր համարձակէր յայտնելու իր այս
ցաւը:

Անգամ մը միայն ըսաւ ժան վալթանին.

— Հա՛յր իմ, եթէ գիտցած ըլլայի հետս կ'առ-
նէի գայն:

Գօզէթ վանքին աշակերտուհի ըլլալով պարտա-

ւորեցաւ դպրոցին աշակերտութիւններուն պէս հազուիլ :
Ժան Վալթան հրաման առաւ իրեն յանձնուելու Գօ-
ղէթին վրայէն հանուած զգեստները :

Ասոնք այն սուգի զգեստներն էին զոր հազցու-
ցած էր անոր Թենարթիէներուն խոհատունէն . մեկ-
նա՞ծ միջոցին , և որոնք տակաւին հինցած չէին .
Ժան Վալթան յաջողեցաւ պզտիկ պայուսակ մը ձեռք
բերել և անոր մէջ պահեց Գօղէթին այս սուգի ըզ-
գեստները , նաեւ ճգուլպաները և մուճակները՝ շատ
մը քափուրով և ամէն տեսակ հոտերով , որոնք ա-
ռատօրէն կը գտնուէին վանքերու մէջ :

Այս պայուսակը իր անկողնին քով աթոռի մը
վրայ դրաւ և բանալին միշտ քովը կը պահէր .

— Հա՛յր , ըսաւ Գօղէթ օր մը , ի՞նչ կայ այս
պայուսակին մէջ որ այսքան անուշ կը հոտի :

Փօշլըվան՝ այն փառքէն զատ շօր քիչ մը առաջ
պատմեցինք և զոր ինք չիմացաւ՝ իր ըրած բարու-
թեան գործին վարձատրութիւնը ընդունեցաւ . նախ՝
այնպիսի բարութեան գործ մը ըրած ըլլալու երա-
նութիւնը ունեցաւ . երկրորդ՝ նուազ կ'աշխատէր
այնուհետեւ , վասն զի աջակից մը ունէր իրեն :

Փօշլըվան ուրիշ վայելում մըն ալ ունեցաւ . ար-
գէն քթախոտը շատ կը սիրէր , և Ժան Վալթանին
ներկայութեան շնորհիւ իր սովորականէն եռապա-
տիկ աւելի քթախոտ քաշելու առաւելութիւնը կը
վայելէր , վասն զի քթախոտին ստակը Գ . Մատըլէն
կը վճարէր :

Կրօնուհիներն իւլթիմ անունը չընդունեցին , և
Ժան Վալթանը չմիւս փօվանը անուանեցին :

Եթէ այս սրբասուն աղջիկները փոքր ինչ Ժա-
վէրին պէս դիտելու կարողութիւն ունենային , վեր-
ջապէս պիտի կրնային դիտել թէ ամէն անգամ որ
պարտէզին պէտքերուն հարկ կ'ըլլար վանքէն գուրս

ելնել , միշտ առջի Փօշլըվանը , ծերը , հիւանդօտը ,
կաղը կ'ելնէր , իսկ միւսը ամենեւին . բայց ուշադ-
րութիւն չըրին բնաւ . վասն զի կ'երեւի թէ միշտ առ
Աստուած նայող աչքերը լրտեսել չգիտեն , և կամ թէ
աւելի աղէկ կը սեպէին զիրար դիտելու պարապիլ
քան թէ ուրիշ տեղ ուշադրութիւն ընել :

Բայց Ժան Վալթան շատ աղէկ ըրաւ հանդարտ
կենալովը և տեղէն չշարժելովը . վասն զի Ժավէթ
ամբողջ ամիս մը լրտեսներ դրած էր թաղին ամէն
կողմը :

Այս վանքը Ժան Վալթանին համար անդունդնե-
բէ չըջապատուած կղզի մը կը սեպուէր : Այնուհետեւ
աշխարհս իրեն համար այն չորս պատին մէջ կ'ամ-
փոփուէր : Հոն հանգիստ էր վասն զի Գօղէթը տես-
նելը կը բաւէր :

Խիստ անդորրաւէտ կեանք մը սկսաւ իրեն հա-
մար :

Ծեր Փօշլըվանին հետ պարտէզին ներսը հիւղին
մէջ կը բնակէր : Բոռոյ բեկորներով շինուած այս ար-
նակը 145ին դեռ կը կենար , ինչպէս գիտենք , երեք
սենեակ ունէր , որոնք բոլորովին մերկ էին և պա-
տերէն ի գլխաւ բան մը չունէին . թէեւ Ժան Վալթան
մերժած էր , բայց Փօշլըվան բռնի անոր տուած էր
առաջին սենեակը :

Այս սենեակին պատին վրայ երկու բեւեռներէն
ի զատ որոնցմէ ծնկնօցը և կոզովը կը կախուէին .
իրր զարդ նաեւ 93ին տպուած թագաւորական թըղ-
թագրամ մը կար , որ կրակարանին վերեւը պատին
վրայ փակած էր և որու ճիշտ օրինակը այս է . (յա-
րակից էջին վրայ) :

Այս վանտէական թըղթագրամը պատին վրայ
փակցուցած էր նախորդ պարտիզպանը որ վանտէի
վաղեմի ապստամբ մըն էր . և որ վանքին մէջ մե-
ռած ըլլալով իրեն յաջորդած էր Փօշլըվան :

ՅԱՆՈՒՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ
ՏԱՍԸ ՖՐԱՆՔՆՈՑ ՎՃԱՐԵԼԻ
ՊԱՐՏԱՄՈՒՐՀԱԿ
ԲԱՆԱԿԻՆ ՏՐՈՒԱԾ ԻՐԵՐՈՒ ՓՈՆԱՐԷՆ
 Խաղաղութեան ժամանակ վճարելի
 Կարգ 3 Թիւ 10390
 ԸՍԹՕՅԼԷ

Ժան Վալթան ամէն օր պարտէզը կ'աշխատէր և շատ օգտակար էր հոն: Ժամանակաւ յատանող մըն էր և հիմա յօժարակամ պարտիզպանութիւն կ'ընէր: Ընթերցողները գիտեն անշուշտ թէ մշակութեան վերաբերող ամէն տեսակ հնարքներն ու գաղտնիքները գիտէր ան: Իր այս հմտութիւնը արդիւնաւորեց պարտէզին մէջ: Մրգաստանին գրեթէ բոլոր ծառերը վայրի էին. պատուաստեց զանոնք պակով, և

պատուական պտուղներ տալ տուաւ անոնց: Գօզէթ հրաման ունէր ամէն օր գալ և ժամ մը ժան Վալթանին քով կենալ: Գոյրերը տրտում, իսկ ժան Վալթան բարի ըլլալով, մանկուհին զայն կը համբաւատէր անոնց հետ և սրտագին կը սիրէր: Երբ որոշ ժամը կը զարնէր, դէպի հիւզը կը վազէր: Երբ հիւզէն ներս կը մտնէր, արքայութիւն կը դառնար հիւզը: Ժան Վալթան կը փթթէր. և կ'զգար թէ իր երանութիւնը կ'աւելնար այն երանութեան հետ զոր ինք Գօզէթին կուտար:

Ուրիշի մը զգացած ուրախութիւնը զմտլելի հանգամանք մը ունի, որ է ոչ միայն չնուագիլ որ եւ է ցոլումի մը պէս, այլ աւելի փողփողուն կերպով վերադառնալ առ որ ներշնչած է զայն:

Աշակերտուհիները երբ հանգիստի ժամանակ պարտէզը կ'եննէին, ժան Վալթան հնուէն Գօզէթին խաղալը և վազելը կը տեսնէր, և անոր ժպտն ալ միւսներուն ժպտէն կը զանազանէր:

Վասն զի հիմակ ա'լ կը խնդար Գօզէթ: Գօզէթին կերպարանքն անգամ փոքր ինչ փոփոխութիւն կրած էր: Անոր դէմքին տկարութիւնը անբերեոյթ եղած էր: Խնդումը արեւին կը նմանի, մարդկային երեսէ ձմեռը կ'արտաքսէ:

Հանգիստէն երբ Գօզէթ դասարանը կը մտնէր, ժան Վալթան անոր դասարանին պատուհանները կը նայէր, և գիշերն ալ կ'ենէր անոր ննջարանին պատուհանները նայելու համար:

Աստուած իրեն յատուկ միջոցներ ունի. վասն զի Գօզէթին պէս՝ նպաստեց պահելու և կատարելագործելու ինչ որ եպիսկոպոսը կազմած էր ժան Վալթանի սրտին մէջ:

Ստոյգ է թէ առաքինութեան մէկ կողմը դէպի հպարտութիւն կը յանդի: Հոն կամուրջ մը կայ զոր

ՅԱՆՈՒՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ

ՏԱՍԸ ՖՐԱՆՔՆՈՑ ՎՃԱՐԵԼԻ

ՊԱՐՏԱՄՈՒՐՀԱԿ

ԲԱՆԱԿԻՆ ՏՐՈՒԱԾ ԻՐԵՐՈՒ ՓՈԽԱՐԷՆ

Խաղաղութեան ժամանակ վճարելի

Կարգ 3 Թիւ 10390

ԸՍԹՕՅԼԷ

ԵՒ ԹԵԳԱՒՈՐՈՎԱՆ

Ժան Վալթան ամէն օր պարտէզը կ'աշխատէր և շատ օգտակար էր հոն: Ժամանակաւ յատանող մըն էր և հիմա յօժարակամ պարտիզպանութիւն կ'ընէր:

Ընթերցողները գիտեն անշուշտ թէ մշակութեան վերաբերող ամէն տեսակ հնարքներն ու գաղտնիքները գիտէր ան: Իր այս հմտութիւնը արդիւնաւորեց պարտէզին մէջ: Մրգաստանին գրեթէ բոլոր ծառերը վայրի էին. պատուաստեց զանոնք պակով, և

պատուական պտուղներ տալ տուաւ անոնց:

Գօզէթ հրաման ունէր ամէն օր գալ և ժամ մը ժան Վալթանին քով կենալ: Քոյրերը տրտոււմ, իսկ ժան Վալթան բարի ըլլալով, մանկուհին զայն կը համբժատէր անոնց հետ և սրտագին կը սիրէր: Երբ որոշ ժամը կը զարնէր, գէպի հիւզը կը վազէր: Երբ հիւզէն ներս կը մտնէր, արքայութիւն կը դառնար հիւզը: Ժան Վալթան կը փթթէր. և կ'զգար թէ իր երանութիւնը կ'աւելնար այն երանութեան հետ զոր ինք Գօզէթին կուտար:

Ուրիշի մը զգացած ուրախութիւնը զմտյեւի հանգամանք մը ունի, որ է ոչ միայն չնուազիլ որ եւ է ցոլումի մը պէս, այլ աւելի փողփողուն կերպով վերադառնալ առ որ ներշնչած է զայն:

Աշակերտուհիները երբ հանգիստի ժամանակ պարտէզը կ'ելնէին, ժան Վալթան հեռուէն Գօզէթին խաղալը և վազելը կը տեսնէր, և անոր ժպիտն ալ միւսներուն ժպիտէն կը զանազանէր:

Վասն զի հիմակ ա'լ կը խնդար Գօզէթ:

Գօզէթին կերպարանքն անգամ փոքր ինչ փոփոխութիւն կրած էր: Անոր զէմքին տկարութիւնը աներեւոյթ եղած էր: Խնդումը արեւին կը նմանի, մարդկային երեսէ ձմեռը կ'արտաքսէ:

Հանգիստէն երբ Գօզէթ դասարանը կը մտնէր, ժան Վալթան անոր դասարանին պատուհանները կը նայէր, և գիշերն ալ կ'ելնէր անոր ննջարանին պատուհանները նայելու համար:

Աստուած իրեն յատուկ միջոցներ ունի. վաճառ՝ Գօզէթին պէս՝ նպաստեց պահելու և կատարելագործելու ինչ որ եպիսկոպոսը կազմած էր ժան Վալթանի սրտին մէջ:

Ստոյգ է թէ առաքինութեան մէկ կողմը զէպի հպարտութիւն կը յանգի: Հոն կամուրջ մը կայ զոր

սատանան շինած է: ժան վալթան՝ գուցէ անգիտակ-
ցաբար բաւական մօտեցած էր այս կողմին և այն
կամուրջին երբ Նախախնամութիւնը Բրթի-Բիգբիւսի
վանքը նետեց զայն. քանի որ ինքզինքը միայն ե-
պիսկոպոսին հետ համեմատած էր, անարժան ըլլալը
հասկցած և խոնարհ եղած էր. բայց քանի մը ժա-
մանակէ ի վեր կ'սկսէր մարդոց հետ համեմատուիլ,
և հպարտանալ: Ո՞վ գիտէ. թերեւս կամաց կամաց
գարձեալ սկզբէր ատել մարդերը:

Վանքը այս դարու վարին վրայ կեցուց զայն:

Կը տեսնէր որ վանքը բանտարկութեան երկ-
րորդ տեղ մըն էր:

Երիտասարդութեան ժամանակ, այսինքն երբ ըս-
կըսած էր այն որ կեանքի սկզբնաւորութիւն էր ի-
րեն համար, նաեւ ետքը, նաեւ վերջին ժամանակնե-
րըս բանտարկութեան ուրիշ տեղ մը եւս տեսած էր,
սոսկալի տեղ մը, սարսափելի տեղ մը որու խըստու-
թիւնները իրեն այնպէս կ'երեւէր թէ արդարու-
թեան տնօրէնութիւնները և օրէնքին ոճրագործու-
թիւնն են:

Հիմա թիարանէն հոգ վանքը կը տեսնէր, և՛
մտածելով թէ ժամանակաւ թիարանը բնակած է և
թէ հիմակ ալ գրեթէ վանքին հանգիսականն է, անձ-
կութեամբ միտքին մէջ կը դիմադրմէր թիարանը և
վանքը:

Երբեմն արմուկովը իր բահին վրայ կը կոթնէր
և յամբարար մտախոհութեան անյատակ անգուռնգնե-
րը կ'իջնէր:

Իր վաղեմի ընկերները և անոնց քաջած սոսկա-
լի թշուառութիւնը միտքը կը բերէր. կը յիշէր թէ
անոնք արշալոյսին կ'ելնէին եւ մինչեւ գիշեր կ'աշ-
խատէին. հազիւ հազ քնանալու ժամանակ կը տըր-
ուէր անոնց. բանակի անկողիններու վրայ կը պառ-

կէին, որոնց վրայ երկու մատէ աւելի հաստ խշտեակ
մը դնելու թոյլտուութիւն չունէին և այնպիսի սր-
բահներու մէջ ուր տարուան ամէնէն ցուրտ ամիս-
ներուն մէջ միայն կրակ կը վառուէր սոսկալի կար-
միր տառատոկներ կը հազնէին. իրր շնորհք կը ներ-
ուէր որ տարուան տապալաքին օրերը կտաւէ բանթա-
լօն մը և ցրտագին օրերն ալ իրենց կոնակը սայլա-
գործի յատուկ բուրդէ պուրզ մը անցունեն. մի
միայն «յոգնելու» դացած ժամանակ գինի կը խմեն
եւ միս կ'ուտէին:

Ա՛լ անուն չունէին, միայն թիւերով կը նշանակ-
ուէին, եւ կերպով մը թուանշան կ'ըլլային. վար կը
նայէին, կամաց կը խօսէին, իրենց մազերը կը
խուզուէին, ծեծ կ'ուտէին, եւ այսպէս խայտառակ-
ուելով կ'ապրէին:

Յետոյ մտքը կը բերէր նաեւ այն անձերը, ո-
րոնք հիմա իր աչքերուն առջեւ կ'երեւէին:

Այս անձերն ալ նոյնպէս մազերնին կտրուած,
ամէնքն ալ ակնկոր, մեզմ ձայնով եւ չէ թէ խայ-
տառակուելով այլ աշխարհէս հեզնուելով, չէ թէ ա-
մէն մէկուն կոնակը գաւաղանի հարուածներէ վի-
րաւոր, այլ ամէնուն ուսերը գաւաղանի հարուածնե-
րէն խոցոտուած կ'ապրէին:

Ասոնց անուններն ալ նոյնպէս մոռցուած էին
մարդկային ընկերութեան մէջ, այլ խստամբեր ա-
նուններով կ'ապրէին:

Ամենեւին միս չէին ուտեր, ոչ ալ գինի կը խը-
մէին. շատ անգամ մինչեւ իրիկուն անօթի կը կե-
նային. չէ թէ կարմիր բաձկոնակ մը այլ սեւ բուրդէ
պատանք մը կը հազնէին, որ ամառը ծանր, ձմեռը
թեթեւ էր. զոր ոչ կրնային թեթեւցնել եւ ոչ ալ
հաստցնել, եւ ոչ իսկ եղանակին համեմատ կտաւէ

ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ (Զ. Հ.)

զգեստը կամ բուրդէ վերարկու հագնիլ կարենայով, մանաւանդ որ տարուան վեց ամիսը ասորէ շապիկներ կը հագնէին որոնք տենդ կուտային անոնց: Չէ թէ միայն ցրտագին օրերը տաքցող սրահներու, այլ մեկուսարաններու մէջ կ'ապրէին ուր բնաւ կրակ չէր վառուէր. չէ թէ երկու մատ հաստութեամբ խըշտեակներու այլ յարդի վրայ կը պառկէին:

Վերջապէս ասոնց ալ և ոչ իսկ թոյլ կը տրուէր քնանալ. ամէն գիշեր՝ առաւօտէն մինչեւ իրիկուն աշխատած ըլլալէն ետք՝ բոլորովին յոգնելով նոր հանգստանալու միջոցին, քնանալու և հազիւ հազ տաքնալու վայրկեանին պէտք էր արթննալ, ելնել, ցրտագին և տխուր մատուռ մը երթալ և երկու ծունկերը քարին վրայ դնելով աղօթք ընել:

Կային նաև այնպիսի օրեր ուր այս անձերէն իւրաքանչիւր ոք երբ կարգը կուգար, կը պարտաւորէր տասներկու ժամը շարունակ քարայտակին վրայ ծնրազիր կենալ կամ երեսի վրայ խոնարհած գէմքը գնդինը փակցնելով և թեւերը խաչաձևելով: Միւսները էրիկ մարդ էին իսկ ասոնք կին:

Ի՞նչ բրած էին այս մարդերը: Գողութիւն, բռնաբարութիւն, աւարտութիւն, ամէն տեսակ մարդասպանութիւն: Աւազակներ, խարդախներ, թուսաւորիչներ, հրձիգներ, մարդասպաններ, հայրասպաններ էին անոնք:

Ի՞նչ բրած էին այս կիները: Բան մը ըրած չէին:

Մէկ կողմն էր աւազակութիւն, խարդախութիւն նենգութիւն, բռնաբարութիւն, արփամուտութիւն, մարդասպանութիւն ամէն տեսակ սրբապղծութիւններ, ամէն կերպ ոճիրներ. միւս կողմն էր մէկ բան, այսինքն անմեղութիւն:

Անթերի անմեղութիւն որ խորհրդաւոր վերա-

փոխումով մը գրեթէ համբարձած էր առաքինութեամբ տակաւին երկրիս վերաբերելով, սրբութեամբ ալ արդէն երկնից վերաբերելով:

Մէկ կողմէն որձիրներ կը յայտնուին ցած ձայնով միւս կողմէն յանցանքներ կը խոստովանուին բարձրաձայն: Եւ ի՞նչ սիճրներ, ի՞նչ յանձանքներ:

Մէկ կողմէն ապանակիր հոտեր, միւս կողմէն անջնջելի անուշահոտութիւն: Մէկ կողմէ բարոյական ժանտախտ մը որ պահնորդներու և թնդանօթներու հսկողութեան ներքեւ գրուած է և յամբար կը լափէ որմով ճարակուողները, միւս կողմէ սրբանուէր հուր մը որով ամէն հոգիներ միևնոյն վառարանին մէջ կը վառին կը բորբոքին: Հոն խաւար հոն մթութիւն, բայց լոյսերով լի մթութիւն, բայց ճառագայթներով լի լոյսեր:

Գերութեան երկու տեղեր. բայց մէկուն մէջ ազատութեան հնարաւորութիւն կայ, օրինական սահման մը կայ որ միշտ կ'ընդհնարուի, նա մանաւանդ փախուստ ալ կայ: Երկրորդին մէջ գերութիւնը մշտնջենական է. իբր յոյս ոչ այլ ինչ կայ եթէ ոչ ապագային հետաւոր ծայրը նշմարուող այն ազատամի նշոյլը զոր մարդիկ մահ կ'անուանեն:

Առաջինին մէջ գերին չզթայով կաշկանդուած էր, երկրորդին մէջ հաւատքով:

Առաջինէն ի՞նչ կ'արտագրուէր. — Անբաւ անէծք մը, ակոսներու կրճոււմ, ատելութիւն յուսաբեկ շարասրտութիւն, մոլեգին ազազակ մը մարդկային ընկերակցութեան դէմ, հեղնութիւն մը երկնից դէմ:

Ի՞նչ կ'արտագրուէր երկրորդէն. — Օրհնութիւն և սէր:

Եւ այս համանման և զանազան բանտերուն մէջ

միևնոյն դորձը կը կատարէին այն իրարմէ ասարեք էակները, այսինքն կ'ապաշխարէին:

Ժան Վալժան քաջ կը հասկնար, առաջիններուն ապաշխարութիւնը. անոնք իրենց անձին, իրենց համար կ'ապաշխարէին, բայց միւսներուն ապաշխարութիւնը այս անսպասանելի և անբիծ անձերուն ապաշխարութիւնը չէր հասկնար, և սարսուռով մը կը հարցնէր իւրովի, ի՞նչ բանի համար կ'ապաշխարեն. ի՞նչ ապաշխարութիւն է այս:

Չայն մը խղճին մէջէն կը պատասխանէր.— Մարդկային վեհանձնութեանց ամէնէն երկնայինն է ուրիշի համար ապաշխարելը:

Հոռ տեսականապէս մեր որ և իցէ անձնական կարծիքները մեկուսի կը թողունք. պատմիչ ենք միայն, ինչ տեսութեամբ որ կը նկատէր ժան Վալժան, մենք ևս նոյն տեսութեամբ նկատելով իր տրււողութիւնները կը թարգմանենք:

Իր առջև տեսած էր անձնութեան ամենաբարձր դադաթը, հնարաւոր առաքինութեան ամենէն բարձր կատարը. անմեղութիւնը որ կը ներէ մարդոց իրենց յանձանքը և անոր տեղ կ'ապաշխարէ. հոգիներ ազատելու համար անոնց տեղ գերութիւն կը կրեն, չարչարանք կ'ընդունին, տանջուիլ կը պահանջեն. մարգասիրութիւն որ աստուածասիրութեան անդունդին մէջ կը սուզի, բայց հետք չխառնուիր, և կ'աղերսէ: Քաղցր և տկար էակներ որ պատժուողներուն թշուառութիւնը կը կրեն և վարձատրուողներուն ժպտով կը ժպտին:

Յետոյ կը յիշեր թէ ինք ինք համարձակած էր արտնջալու:

Շատ անգամ կէս գիշերին միջոցներուն կ'ելլեր մտիկ քնելու համար անմեղ և խստութեանց ներքև նկուն այս անձերու երախտագիտական օրհնեղու-

թիւնը, և երակներուն մէջ ցուրտ կը զգար մտածելով թէ անոնք որ իրաւամբ պատժուած էին զէպի երկինք կը վերցնէին իրենց ձայնը հայհոյելու համար, և եթէ ինքը, թշուառականը, ձեռքովը Աստուծոյ սպասանցած է:

Ուրիշ բան մըն ալ կար որու վրայ կը ծանրանար և ո՛ր բուն նախախնամութեան կողմէ ցած ձայնով արուած ազդարարութեան մը պէս խորունկ մտահոգութեանց մէջ կը սուզէր զինքը այսինքն կը գիտէր որ միւս ապաշխարութեան տեղէն ազատելու համար պատին վրայ մագլցներ, ցանկապատերուն վրայէն անցեր, մինչև մեռնելու վտանգը աչքը առեր, և գերեզմանէն դժուարութեամբ և տաժանելի կերպով վերացած էր, բայց անկէց ազատելով այս ապաշխարութեան տեղը մտած էր: Միթէ իր ձակատագրին խորհրդանշաններէն մի՞ն էր այս:

Այս տուտը նոյնպէս բանտ մըն էր, և սոսկալի կերպով մը կը նկատէր միւս բնակարանին ուրկէ խոյս տուած էր, այլ սակայն այսպիսի բան մը երեւակայած չէր բնաւ.

Հոս ալ նոյնպէս զանդակներ, պարզունակներ, երկաթէ վանդակապատներ կը տեսնէր որոնք պաշտօն ունէին պահպանելու: — Զո՛վ.— հրեշտակներ:

Այն բարձր պատերը զոր վագրերու բոլորտիքը քաշուած տեսէր էր, նաեւ հոս կը տեսնէր մաքրիներու բոլորտիքը քաշուած:

Այս չէ թէ պատուհաս կրելու այլ ապաշխարութիւն քաշելու տեղ մըն էր, բայց ըմբու տեղէն աւելի խստըմբեր, աւելի տխուր և աւելի անողորմ էր: Այս կոյսերը թիապարտներէն աւելի տաժանելի կերպով կը ծուռէին: Յրտաչունչ և կծու հով մը, այն որ իր երիտասարդութիւնը ստոցուցած էր, անզգեբուն վանդակուած և կզպուայ փոսէն կ'անցնէր. սակայն

աւելի կծու և աւելի ցաւալի քամի մը կը փչէր ազաւնիներու վանդակին մէջ:

Ինչո՞ւ համար:

Երբ այս բաներուն պրայ կը մտածէր, մարմնու վին կը սուզէր այս վսեմ գաղտնիքին անդունդին մէջ:

Այս խորհրդածութեանց մէջ հպարտութիւնը աւերելու թեղաւ: Ամէն կերպով ուշաբերեցաւ. զգաց թէ չնչին էր ինք, և բազմիցս լացաւ:

Վեց ամիսէ ի վեր իր կենաց մէջ պատահած եղելութիւնները զինքը եպիսկոպոսին սրբաւետ պատուէրներուն հնազանդելու կը ստիպէին: Գօզէթ՝ սիրով, վանքն ալ՝ խոնարհութեամբ կը ստիպէր:

Երբեմն, իրիկունները վերջալոյսին և պարտէզին ամայի մնացած միջոցին մատուռին քովէն անցնող ծառուղիին մէջտեղ կը ծնրագրէր ճիշտ այն պատուհանին առջեւ ուրկէ ներս նայած էր առջի եկած գիշերը, գառնալով զէպի այն կողմն ուր գիտէր ինք թէ հատուցումի համար աղօթք ընող քոյրը երկըրպազելով կ'աղօթէր: Այսպէս կ'աղօթէր ժան Վալժան հատուցում ընող քրոջ առջեւ ծնրագրած:

Կարծես թէ չէր համարձակէր ուղղակի Աստուծոյ առջեւ ծնրագրենլու:

Այս խաղաղաւէտ պարտէզը, անուշարոյր ծաղիկները, զուարթօրէն ազազակներ հանող մանկուհիները, ծանրաբարոյ և պարզ կիները, լոին վանքը, վերջապէս ամէն ինչ որ կը չրջապատէր զինք, յամբար կը գրաւէին իր սիրտը, և հոգին կամաց կամաց այն վանքին պէս՝ լռութեամբ, ծաղիկներուն պէս՝ անուշահոտութեամբ, պարտէզին պէս՝ անդորութեամբ, կիներուն պէս՝ պարզութեամբ և մանկուհիներուն պէս ուրախութեամբ կը համակուէր:

Մանաւանդ կը մտածէր թէ իր կեանի երկու

տագնապելի պարագաներուն մէջ զինքը յաջորդապէս ընդունող տուները Աստուծոյ երկու տուներն էին. առջի անգամ ընդունուած էր երբ ամէն դուռները կը գոցուէին և մարդկային ընկերութիւնը կը մերժէր զինք. երկրորդ անգամ ընդունուած էր երբ մարդկային ընկերութիւնը զինքը հալածէր կը ըսկըսէր և երբ թխարանի գուռները նորէն կը բացուէին իր առջեւ, և թէ՛ առանց առաջինին՝ նորէն ոճրագործութիւն պիտի ընէր, և՛ առանց երկրորդին՝ նորէն պիտի տանջուէր:

Իր սիրտը բոլորովին երախտագիտութեամբ կը զեզուր, և հետզհետէ կը սիրէր:

Այսպէս տարիներ անցան. Գօզէթ կը մեծնար:

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ-ՄԱՐԻՈՒՍ

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Գ Ի Ր Ք

ԲԱՐԻՋ ԻՐ ՀԻԻԼԷԻՆ ՄԷՋ ՌԻՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԱԾ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա.

Մ Ա Ն Ո Ւ Կ

Բարից մանուկ մը ունի, անտառն ալ թռչուն մը: Թռչունը ճնճողուկ, մանուկն ալ ստամբակ կ'անուանուի:

Զուգաւորէ՛ այս երկու գաղափարները, որոնց մին կը պարունակէ ամէն կիզողական հուր, միւսն ալ ամէն արշայոյս, չփէ՛ իրարու այս երկու կայծերը, այսինքն Բարիքը, մանկութիւնը, և ահա պըզ-

տիկ մարդ մը կը ժայթքի: «Մարդուկ» ըսէր թերեւէրս Բլօթ:

Այս փոքր անձը զուարթ է: Ամէն իրիկուն բան չուտեր, բայց եթէ սիրաբ ուզէ՝ ամէն իրիկուն թատրոն կ'երթայ: Մարմինը չապիկ չունի, ոտքը չկայ, գլխուն վերեւն ալ յարկ չկայ. օդին ճանճերուն կը նմանի, որոնք ասանկ բաներ չունին բընաւ: Եօթնէն տասներեք տարեկան է. խումբով կ'ապրի, փոզոցները կը թափառի, դուրսը կը բնակի, հօրը վարտիքներէն մին կը հագնի որ իր ներբաններէն աւելի վար կ'իջնէ, ուրիշ հօր մը վերաբերող հին դիտարկ մը կը գնէ որ ականջներէն աւելի վար կ'իջնէ. միայն մէկ փոկ ունի որու եզրը դեղին է. կը վազէ, կը լրտեսէ, կը խնդրէ, ժամանակ կը վառնէ, միշտ կը ծխէ, սոսկալի գեհնապարտի մը պէս կը հայհոյէ, կապելաները կը յաճախէ, գողեր կը ճանչնայ, փոխանակ դո՞ք ըսելու, դու ըսեղեր կը ճանչնայ, փոխանակ դո՞ք ըսելու, գու ըսեղով կը խօսի աղջիկներու հետ, արկօթեան (աւազակներու լեզու) լեզու կը խօսի լրբեցիկ երգեր կ'երգէ և սրտին մէջ ամենեւին չարութիւն չունի: Հոգիին մէջ ունեցածն է մարգրիտ մը, այսինքն անմեղութիւն. մարգրիտները տիղմին մէջ չեն ապականիր: Այնչափ որ մարգս տղայ է, այնչափ Աստուած կ'ուզէ որ անմեղ ըլլայ ան:

Եթէ հարցուելու ըլլայ ահագին քաղքին թէ ի՞նչ է այն. — Պղտիկս է, պատասխանէ թերեւս:

Գ Լ Ո Ի Խ Բ.

ԱՆՈՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՄԱՍՆՔԻՈՐ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

Բարիքի ստամբակը տիտանին թղուկն է: Մայրայեղապետ չգատենք. փողոցի տիղմին այս քերովբէն երբեմն չապիկ մը ունի. բայց մէկ հատ ունի միայն. երբեմն կօշիկներ ունի, բայց անոնք ներբան չունին. երբեմն բնակարան մը ունի, զոր կը սիրէ, վասն զի մայրը հոն կը գտնէ. բայց փողոցը նախապատիւ կը սեպէ՝ վասն զի ազատութիւն կը գտնէ հոն:

Ստամբակը իրեն յատուկ խաղեր ունի. իրեն յատուկ չարամտութիւններ ունի. որոնց հիմն է քաղօքենիին գէմ առելութիւն. իրեն յատուկ այլաբանութիւններ ունի. մեռնիլը կ'անուանի «վայրի հազար ուտել արմատէն». իրեն յատուկ գործ ունի, որ է կառք բերել, կառքերու սանդուխները իջեցնել, սաստիկ անձրեւ եկած ժամանակ բաժ առնել՝ փողոցին մէկ կողմէն միւս կողմը անցք հաստատելով, զոր «ճարտարութեանց կամուրջներ» կ'անուանէ. իշխանութեան կողմէն Ֆրանսայի ժողովուրդին համար ըսուած ճառերը հռչակել, քարայտակին միջնամասը քերել. իրեն յատուկ դրամը ունի, այս դրամը կը բազկանայ, այն ամէն յօրինուած պղինձի կտորներէ

որոնք հրապարակը կրնան գտնուիլ, այս հետաքրքրական դրամը՝ որ կտորներ կ'անուանուի՝ այս թափառական ավոց մէջ անփոփոխ և խիստ կանրնաւոր գին մը ունի:

Վերջապէս իրեն յատուկ կենդանիներ ունի. զոր ուշագիտ կը զննէ. ինչպէս է կարմիր միջատը, մեռելագլուխ տիղը, դաշտասարգը, «սատանան» որ իր երկու եղջիւրով զինուած՝ պոչը գալարելով սպառնացող զեռուն մըն է:

Ան՝ իրեն յատուկ առասպելական հրէշ մը ունի որու փորին վրայ թեփեր կան և որ մողէզ մը չէ, որու կոնակին վրայ պալարներ կան և որ գորտ մը չի. որ կիրի հնոցներու և ցամքած ջրփոսներու ծակերուն մէջ կը բնակի. որ սեւ է, մազոտ է, կը փակչէ՝ կը սողայ՝ երբեմն արագապէս, երբեմն յամրապէս, և որ այնքան սոսկալի է որ ոչ ոք տեսած է զայն բնաւ. ստամբակը «սաղամանդր» կ'անուանէ այս գազանը: Բարերուն տակ սաղամանդր փնտելը սոսկալի զուարճութիւն մըն է:

Ուրիշ զուարճութիւն մըն ալ ունի, որ է յանկարծ սալաքարը վերցնել և նեպուկներ տեսնել:

Բարիքի ամէն մէկ կողմը երեւելի է հետաքրքրական իրերով որոնք հոն կրնան գտնուիլ: Իւրսիլինի փայտանոցները ականջամուտներ կան, Բանդէոնը օձասանդրեր կան, Շան տը Մարսի խրամներուն մէջ գորտի ձագեր կան:

Այս տղան իրեն յատուկ խօսքեր ալ ունի թալէյրանին պէս:

Բաւական լիրք է, նաեւ բաւական պարկեշտ: Չի գիտեմ ինչ անակնկալ զուարթութիւն մը կայ բնաւորութեանը մէջ. իր յիմարական խնդումովը խանութպանը կը շփոթեցնէ: Իր ձայնագիրները ընտրե-

լազոյն կատակերգութենէ մինչև զաւելչտ կ'երթան համարձակապէս :

Յուդարկաւորութիւն մը կ'անցնի: Մեռելին հետ զացողներուն մէջ բժիշկ մը կայ.— Վա՛յ, կը պոռայ ստամբակ մը, բժիշկները ո՞րքան ժամանակէ ի վեր սկսած են իրենք տանիլ իրենց գործը:

Ուրիշ ստամբակ մըն ալ բազմութեան մէջ կը գտնուի: Մանրաբարոյ մարդ մը, որ ակնոց ունի և զարդեր, զայրանալով ետեւը կը դառնայ. և կ'ըսէ.

— Սրիկայ ի՞նչու կնկանս մէջը բռնեցիր:

— Ե՞ս, պարոն, նայէ՛, բան մը կա՞յ ձեռքըս:

Կ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Ս Տ Ա Մ Բ Ա Կ Բ   Հ Ա Ճ Ե Լ Ի Է

Իրիկունները քանի մը սուի ջնտրիւ զոր հայթայթելու միջոց մը կը գտնէ միշտ, Մարգուկը թափոն մը կը մտնէ: Այս հմայական սեմէն ներս մըտնելով այլակերպութիւն մը կ'առնէ. ստամբակ էր և ահա «թիթի» (բանւորներուն տրուած անուն) կ'ըլլայ. թատրոնները գլխիվայր դարձած տեսակ մը նաւերու կը նմանին որոնց յատակը վերն է: Թիթիները այս յատակին մէջ կը դիպուին: Ինչ որ է գիշերային թիթեռնիկը թրթուրին նկատմամբ, նոյնն է և թիթին, ստամբակին նկատմամբ: Երբ այս թիթին հոն կը կենայ՝ երանութեան ձառագայթումովը, աւիւնի և ուրախութեան զօրութեամբը, ծափահարութիւններովը որ թեւերու ընդհարումին կը նմանին, այս նեղ, գարշահատ, մթին, դձուձ, առողջաֆնաս, սոսկալի և գարշելի յատակը Արքայութիւն կը դառնայ:

Տո՛ւր անձի մը ինչ որ անօգուտ է և վերցո՛ւր իր վրայէն ինչ որ հարկաւոր է, և ահա ստամբակը կ'ունենաս:

Ստամբակը գրական յայտնատեսութիւն ունի փոքր ի չատէ: Վայլածին չափ ցաւելով կ'ըսենք թէ անոր միտուած դասական ճաշակը չէ թերեւս: Իր բնութեամբը ոչ այնքան ազատեմիական է: Սրինակի համար օրիորդ Մարս անուանի դերասանուհին անունը այս կրակոտ տղոց բազմութեան մէջ հեգնութեան խայթով մը համեմուած էր: Ստամբակը օրիորդ «Միւշ» կ'անուանէր զայն:

Այս տղան մեծաձայն կը շաղկերատէ, կը ծաղրէ, կը կատակէ, կը կռուի, մանկիկի մը պէս քուրջեր, փիլիսոփայի մը պէս հնոթիներ ունի, կոյուզիին մէջ ձկնորսութիւն, կոյանոցին մէջ որսորդութիւն կ'ընէ, աղբնոցէն զուարթութիւն կ'արտադրէ, յիմարական յօժարութեամբը քառուղիի բերանները կը յաճախէ, կը հեգնէ և կը խածնէ, կը սուլէ և կ'երգէ, կը կայթէ և կը բարբանջէ, ալէլուիան ծիծաղաչարժ խօսքերով կը բարեխառնէ, կ'երգէ ամէն զաշնակաւոր երգերը, յուղարկաւոր քահանաներուն «Փառք ի Բարձունս»էն սկսելով Վինչեւ Բարեկենդանի դիմակաւորաց բազոսերգութիւնները. կը գրտնէ առանց փնտոելու, գիտէ ինչ որ չգիտէր, ճարպիկ գող մը ըլլալու չափ սպարդեան, իմաստուն մը ըլլալու չափ յիմար, գարշախօս մը ըլլալու չափ քնարերգու է: Թերեւս Ոլիպոսի վրայ կը սմքի, աղբնոցին մէջ կը թաւալի և աստեղազարդ դուրս կ'ելլէ: Բարիզի սաամբակը պզտիկ Ռապրլէ մըն է:

Գոհ չէ իր վարտիքէն եթէ ժամացոյցի քսակ չունի: Քիչ կը զարմանայ, վախը ինչ է չգիտէ, աւելորդապաշտութիւնները կը հեգնէ՝ երգելով, չափան-

ցումները կը մեզմէ, գաղտնիքներու նկատմամբ սուտ ու մուտ կերպով կը զրաբանէ, ճիւղները կը ծաղրէ լեզուն դուրս հանելով, բանաստեղծական ճամարտակութիւններու վրայ կը ծիծաղի, գիւցաղնական մեծ երեւոյթներուն հետ անհեղեղ պատկերներ կը խառնէ: Սակայն մի' կարծեր թէ բանահիւսութեան թշնամի է. ընդհակառակը սիրէ ինչ որ բանաստեղծական է. բայց հանդիսաւոր տեսիլին տեղ ուրուականի ծիծաղաչարժ պատկերը կը դնէ: Եթէ Ստամբութօրը (փոթորիկներու տիաանը) երեւի ստամբակը թերեւս ըսէ.

— Վա՛յ, խրտուիլակն է եղբր:

Գ Լ ՈՒ Խ Ի

ՍՏԱՄԲԱԿՐ ԿՐՆԱՅ ՕԳՏԱԿԱՐ ԲԼԼԱԼ

Բարիզը պանդոյրով կ'սկսի և ստամբակով կը վերջանայ. ուրիշ քաղաքի տրուած չէ ունենալ այս երկու անձերը. մէկը կրաւոր ընդունելութիւն է որ նայելով զո՞ն կ'ըլլայ, միւսը նախաձեռնութիւն է որ սպառիլ չգիտեր. Բրուտօմն է և միւսն ալ Ֆույնու: Այս միայն Բարիզի բնական պատմութեան մէջ կայ: Պանդոյրը ամբողջ միապետութիւնը կը ներկայէ. ըստամբակը բոլոր անիշխանութիւնը կը ներկայէ: Բարիզի արուարձաններուն այս գունատ պատանին կ'ապրի և կը զարգանայ, կը վտիտնայ և կ'աճի տառապանաց մէջ և ընկերային իրականութիւններու և մարդկային իրերու առջեւ՝ իբր խոհուն ականատես: Կը կարծէ թէ անհոգ է ինք, թէեւ չէ: Կը նայի՝ խնդալու պատրաստ ըլլալով. բայց ուրիշ բանի ալ պատրաստէ: Ո՛վ կ'ուզէք եզիք դո՛ւք որ նախապաշարում, Զեղծում, Խայտառակութիւն, Հարստահարութիւն, Անօրէնութիւն, Բռնամոլութիւն, Անիրաւութիւն, Մոլեռանդութիւն, Բռնակալութիւն կ'անուանուիք, վախցէ՛ք բերանաբաց ստամբակէն:

Այս պատիկը պիտի մեծնայ:
 Ի՞նչ կաւով շինուած է ան.— Որ եւ իցէ տիգ-

մով: Ա.փ մը տիգմ, շունչ մը, և ա՛նա Ադամը կը շինուի, կը բաւէ որ Աստուած մը անցնի. Ստամբակին վրայէն Աստուած մ'անցած է միշտ: Բազմը կը բանի այս պղտիկ անձին համար: Բազմը ըսելով նաև դիպուած կը հասնանք քիչ մը: Այս թզուկը, որ հոգին մէջ հասարակ հաստ հոգով շարուած է, և որ տգէտ, անուս, ապուշ, շինական և խուժան մըն է, յոնիացի (թանձրամիտ և տմարդի) մը պիտի ըլլայ թէ պէթիացի մը: Սպասէ՛, Բարիզի ոգին, այն դեւը որ բազդին զաւակները և ճակատագրին մարդերը կը կաղմէ, լատին ըրուտին հակառակ, ջուրին փարչը գինեչ, փ մը կ'ընէ:

ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ՝ (Զ. Հ.)

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե.

ՍՏԱՄԲԱԿԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՂՈՒԽՆԵՐԸ

Ստամբուլը քաղաքը կը սիրէ, մենական վայրերն
տլ կը սիրէ իմաստունի յատկութիւն ունենալուն
համար: Ֆիւսուխին պէս՝ քաղաքը կը սիրէ, Ֆլա-
զիւսին պէս ալ դաշտերը կը սիրէ:

Մտածելով թափառիլը, այսինքն զեզերիլը ի-
մաստասէրին համար ժամանակը թաւ գործածել է.
Թափառիլ մանաւանդ այն փոքր ինչ որթ, բաւական
տգեզ բայց աշխարհակ և երկու բնութեամբ բազադ-
րուած դաշտային վայրերը որոնք կը շրջապատեն
քանի մը մեծ քաղաքներ, ինչպէս է Բարիզ: Շրջա-
կաները դիտելը երկպէնդանը դիտել է: Մտերը կը
վերջանան, յարկերը կ'սկսին. խոտը կը վերջանայ,
քարայտակը կ'սկսի, ահօսները կը վերջանան,
կրպակները կ'սկսին. անիւի հետքերը կը վերջանան,
կիրքերը կ'սկսին, երկնային շուկը կը վերջանայ,
մարդկային շուկը կ'սկսի. ասկէ կը հետեւի տարօ-
րինակ հետաքրքրութիւն մը:

Այս պատճառաւ է որ սաստիկ մտախոնջ առե-
րեութեամբ պէս առանց նպատակի՝ ման կուգայ այս
տեղերը որք ոչ այնքան հրապուրելի են և որոնց
անցորդը «տխուր» մակդիրը տուած է մշտնջենապէս:

Այս տողերը գրողը շատ ժամանակ Բարիզի գը-
նելու մօտ տեղուանքը թափառած է, և այս թա-
փառումը անոր համար անմոռանալի յիշատակներու
աղբիւր մըն է: Այն ողորկ դալարիները, վիմուտ
պողոտաները, կաւիճները, կրախառն հողերը, բու-
սերը, խոպան երկիրներու և անմշակ անդերոն տաղ-
տուկ լճակներու թիւնները, բանջարեղինաց պար-
տիղպաններուն երախայրիքի նորարողութիւններ
ընդ որոնք յանկարծ մեկուսի տեղ մը կը նշմարուին,
վայրենական և շինական իրերու խառնուրդը, և ըն-
դարձակ ամայի խորշերը ուր պահպան զինուորնե-
րու թմբկահարները ազմուկ կ'ուսանին և պատե-
րազի տեսակ մը թոթովումը կը ներկայացնեն, այն
տեղուանքը որ ցորեկը խորունկ միայնութիւններ
են և զիշերը աւազակներու որջ, քոյքայուն աղօրի-
քը որ հովէն կը դառնայ. քարահատներու անխնե-
րը որոնք քար հանելու կը ծառայեն, զերեզմաննոց-
ներու ծայրի աշխարհաւանդները, և վերջապէս մեծ
և տխուր պատերու խորհրդաւոր և հվայական հրա-
պոյրը, որոնք արեւի ճառագայթներով ողորուն և
թիթեռնիկներով զեզուն ամայի լայնածաւալ երկիր-
ներ կը ձեւեն քառակուսորէն կը հրապուրէին զին-
քը:

Երկրիս վրայ գրեթէ ոչ ոք կը ճանչնայ հետեւ-
եալ զարմանալի տեղերը, այսինքն Լա Կլասիէր, Գիւ-
նէթ, Կրենիլի սոսկալի պատը որ գնդակներէ պի-
տակուած է. Մօն-Բարնաս, Ֆօս-օ-Լու, Օպիէ՝ որ
Մարնի գահաւանդին վրայ է, Մօն-Սուրի, Թօմպ-Ի-
սուար, Իիէր-Իլաթ տը Շաթիյեօն ուր սպառած հին
քարահանք մը կայ որու մէջ ալ սուսնկ կը բուսնի և
որ փտած տախտակէ կափարիչով մը զետնին հաւա-
սարութեամբ կը ժակուի:

Հոռմի դաշտային վայրերը գաղափար մըն են.

Բարիզի չրջակայ վայրերն ալ գաղափար մըն են. հո-
րիզոնի տեսքին մէջ միմիայն դաշտեր տուններ կամ
ծառեր տեսնելը մակերեւոյթէն անդին չանցնիլ է-
րերու ամէն տեսքերն Աստուծոյ ծրագիրն են:

Այն տեղը՝ ուր տափարակ դաշտ մը քաղաքի մը
հետ կը միանայ՝ չցիտեմ ինչ ազդու մեղամազձու-
թեան մը գրոշմը կը կրէ միշտ: Հոն բնութիւնն ու
միանգամայն մարդկութիւնը հետոյ կը խօսին, տե-
ղական նորանշան իրեր հոն կ'երեւան:

Ով որ մեզի պէս թափառեր է այս առանձնական
տեղուանքը, որոնք Բարիզի լիմպոսը սեպուող ար-
ուարձաններու կից են, հոն հոս, ամէնէն լքուէն տե-
ղերը, չորաբէկ ցանկի մը ետեւը կամ սոսկալի պատի
մը անկիւնը, ամենեւին միտքէն չանցած վայրկեա-
նին՝ ազմկալի կերպով մը խմբուած, գարչահոտ, տըղ-
մուտ, փոշոտ, կէս մը մերկանդամ և անհամբոյր
տղաքներ տեսած է, որոնք հովիտի չուշաններով պը-
սակուած՝ «բիկոյ» կը խաղան:

Անոնք ամէնք՝ ալ ազքատ ընտանիքներու պըղ-
տիկ փախստականներն են: Արտաքին պուլվարը ա-
նոնց շնչելի միջավայրն է. չրջակաները անոնց կը
վերաբերին, ուր մշտնջենապէս կը թափառին իրը
գպրոցէ խոյս առող աչակերտներ: Հոն միամտապէս
կ'երգեն այն ամէն անամօթ երգերը զոր գիտեն:

Հոն են, կամ յաւ եւս է ըսել հոն կ'ապրին՝ ա-
մէն նայուածքէ հետու, Մայիսի կամ Յունիսի անուշ
արեւին մէջ հոն գետինը ծակի մը բոլորտիքը կը
կճկուին, բթամատով քարէ գնդակներ կը մղեն, փու-
լի մը համար կը կոռին, պատասխանատուութիւն
չունին, կը թռին, ազատ են և երջանիկ. և երբ
մարդ մը կը նշմարեն, կը յիշեն թէ արհեստ մը ու-
նին և թէ պէտք է իրենց ապրուստը հայթայթել,
դ ահա ծառի բնդերներով լի ասուի հին գուլպայ մը

կամ փունջ մը չեփորուկ կը բերեն՝ առաջարկելով ա-
նոր որ գնէ: Բարիզի չրջականերուն զմայելի և
միանգամայն կակձալի գեղեցկութեանց մէկն է հան-
դիպիլ այսպիսի տարօրինակ պատանիներու:

Երբեմն այս խուռներամ տղոց մէջ պղտիկ աղ-
ջիկներ ալ կան:

— Անոնց քոյրերն են արղեօք, — գրեթէ չա-
փահաս աղջիկներ որոնք նիհար, տենդոտ, արեւա-
հար, կարմիր բիծերով արատաւոր, հաճարի հասկե-
րով և հարսնուկներով զարդարուն, զուարթ, վայ-
րենատես և բոկոտն են: Այս աղջիկներէն ոմանք
ցորեններու մէջ կեոաս կ'ուտեն: Իրիկունը անոնց
խնդուժը կը լսուի: Այս խուժերը՝ որոնք կէս օր-
ուան պայծառ լոյսէն ջերմապէս կը լուսաւորին կամ
վերջալոյսի ժամանակ կը նշմարուին, մտախոհքն ու-
շը կը գրաւեն ժամերով, և այս տեսիլները անոր ե-
րազին հետ կը խառնուին:

Բարիզ կեդրոն է. արուարձաններն ալ անոր
չրջանակը կը կազմեն. այս պատանիներուն համար
այս է ահա բոլոր երկիրը: Ամենեւին դուրս չեն ել-
ներ այս չրջանակէն: Ինչպէս ձուկերը չեն կրնար
ջուրէն ելնել անոնք ալ Բարիզի մթնոլորտէն չեն
կրնար ելնել: Բարի դուռներէն երկու մղոն անդին
անոնց համար ալ բան մը չկայ. Իվրի, Ժանթիյեի,
Արդէօյլ, Պէլվիլ, Օպէրվիլէ, Մէնիլմօնթան, Շուա-
զի-Լը-Ռուա, Պիլլանգուր, Մէօօօն, Իսի, Վանվըր,
Սէվըր, Բիւթօ, Նէօյեի, Ժէնըվիլիէ, Գօլօմպ, Րօ-
մէն-Վիլ, Շաթու, Բանիէր, Պուժիվալ, Նանթէր,
Էնկիէն, Նուազի-Լը-Սէզ, Նօժան, Կուրնէյ, Տրանսի
և Կօնէս էութիւն չունին անոնց համար. տիեզերքը
հոն կը վերջանայ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Չ.

Ք Ի Չ Մ Ը Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Այն ժամանակ որ գրեթէ արգի ժամանակը ըսել է և ուր գրքիս գործողութիւնը տեղի կ'ունենայ, հիմակուան պէս ամէն մէկ գորհի անկիւնը պահապան մը չկար (բարիք մըն է այս որու վրայ վիճելու ժամանակը չէ). Բարիզի մէջ խուռներամ թափառաչրջիկ տղաքներ կային: Վիճակագրութիւնը միջին հաշիւով կը ցուցնէ թէ այն ատեն ոստիկանութեան գիշերապահները տարին երկու հարիւր վաթսուոն անապաւէն տղայ կը հաւաքէին անփակ տեղերէ, կիսաչէն տուներէ և կամուրջներու կամարներուն տակէն: Այս բոյներէն մէկը հոչակուած է «Արգօլի կամուրջին ծիծեռնիկները» արտաբերեց: Ընկերային աստանջաններու ամէնէն աղէտալին է այս: Մարգուս ամէն ոճրագործութիւնները տղաքներու թափառաչրջութեան ժամանակ կ'սկսին:

Բայց բացառութիւն մը կը համարինք Բարիզը: Յարաբերական չափով մը նկատելով, եւ առանց դիտելու ինչ որ քիչ մը առաջ յիշեցինք կը հաստատենք թէ իրաւացի է այս բացառութիւնը: Մինչդեռ ուրիշ ամէն մտք քաղաքներու մէջ թափա-

ռաչրջիկ պատանի մը կորսուած մարդ մըն է, մինչդեռ, գրեթէ ամենուրեք, ինքնիրեն ձգուած պատանին կերպով մը կը նուիրուի և կը լքուի աղետապէս ընկղմելու համար: հասարակային մուրթեանց անդունդը, որ անոր պարկեշտութիւնը և խիղճը կը լափէ, կը կրկնենք թէ Բարիզի ստամբակը, որքան ալ մաշուած և կեղեքուած ըլլայ արտաքուստ, ի ներքուստ Զգրեթէ անարատ է: Շքեղ բան մը կայ զոր պէտք է հաստատել և որ մեր ժողովրդային յեղաշրջումներու սքանչելի անբժութեան մէջ կ'երբեւի յայտնապէս, այն է անապական յատկութիւն մը որ Բարիզի օդին մէջ գտնուած գազափարէն կ'արտադրուի, աղին պէս՝ որ ոգկիանոսին ջուրին մէջ կը գտնուի: Բարիզի մէջ շնչելը հողին պահպանել է:

Բայց այս ըսելով բնաւ չպակսիր մեր այն սըրտաբեկ վիշտը զոր կ'զգանք երբ կը հանդիպինք այն պատանիներէն մէկուն, որոնց բոլորտիքը աղետաբեկ բնտանիքի զաւակներուն տառուբերիլը տեսնել կը կարծենք: Արգի քաղաքակրթութեան մէջ, որ դեռ շատ անկատար է, խիստ անկերպարան բան մը չէ բնտանիքներու այս բեկորներուն մթութեան անգունդը թափելով պարպուիլը. բեկորնե՛ր, որոնք լաւ մը չգիտեն թէ ի՛նչ եղած են իրենց զաւակները, և որոնք գոհնը կը նետեն իրենց աղիքը: Այս անկումը, ըստ որում տխուր եղելութիւնը մասնաւոր ասութիւն մը ունեցաւ, այս անկումը, կ'ըսենք, «Բարիզի փողոցը նետուիլ» կ'անուանուի:

Հոս յարմար կը թուի մեզ ըսել թէ ինչ միապետութիւնը տղոց այսպէս երեսի վրայ ձգուիլը արգիւ լելու փոյթ չէր տաներ: Վարի մարդերուն տակաինչ Եգիպտոսի և Պօհէմիոյ նմանիլը վերի մարդերու հաշիւին կուգար և հզօրներու գործին կը նպաստէր ժողովուրդին մանկանց կրթութեան գէժ ատելու-

Թիւնը հաւատարի գաւանանք մըն էր: Ի՞նչ բանի կը ծառայէ «Կիսկատար լուսաւորութիւնը»: Այս էր ահա նշանախօսը: Արդ մանկան թափառաչըթիւնը մանկան տգիտութեան հետեւնըն է:

Մանուանդ թէ միապետութիւնը տղաքներու հարկաւորութիւն մը ունէր, և ահա փողոցէն կը հայթայթէր իր պէտքը:

Աւելի հեռու չերթալու համար Լուի Ժ.Ի իշխանութեան ժամանակը կը յիշենք ուր թագաւորը իրաւամբ կ'ուզէր նաև որմիզ մը կազմել: Լաւ էր այս գաղափարը. բայց տեսնենք թէ ինչ էր գործադրութեան միջոցը:

Նաւատորմիզ մը ունենալ կարելի չէ եթէ առաջատար նաւին քով որ հովերուն խաղալիկն է, չըլլայ այնպիսի նաւ մը որ ի պահանջել հարկի կարենայ քչու տանիլ զայն և որ ուզած տեղը կ'երթայ թէ թիով, թէ շոգիով. ինչ որ են այսօր շոգենաւները նաւատորմիզի մը նկատմամբ. նոյնն էին նաև թիանաւերը այն ժամանակի նաւատորմիզին համար: Ուտի թիանաւերու պէտք կար: Բայց թիանաւը թիավարով կը շարժի միայն. հետեւաբար թիավարներու ալ պէտք կար:

Գօլպէր կրցածին չափ թիավարտներ կը կազմէր գաւառներու կառավարիչներուն և խորհրդարաններուն շնորհիւր:

Իատաւորները հաճութեամբ կը նպաստէին Գօլպէրի գիտաւորութեան զործադրութեանը: Մարդ մը թափօր մը անցնելու միջոցին գլխարկը չէր հանէր. բողբականի զիրք մըն էր այս, հետեւաբար թիաւաւ կը դրկուէր մարդը:

Փողոցին մէջ տղայ մը կ'երեւար և եթէ տասնըհինգ տարեկան ըլլար և պառկելու տեղ չունենար,

Թիանաւերը կը դոկուէր: Մե՛ծ իշխանութիւն, մե՛ծ դար:

Լուի Ժ.Ի իշխանութեան ժամանակ պատանիները Բարիզի մէջէն անյայտ կ'ըլլային. ոստիկանութիւնը կ'առեւանգէր զանոնք չը գիտեմ ինչ գաղտնի կիրառութեան համար:

Մարդիկ թագաւորին բաղնիքին ծիրանեգոյն ջուրերուն վրայօք սոսկալի ենթադրութիւններ կը փախային սարսափով:

Պարպիւն այս իրերուն վրայ կը խօսի: Երբեմն ոստիկանութեան նուիրակները տղայ չգտնելով կ'առնէին նաև այն տղաքները որունք հայր ունէին: Հայրերը յուսահատութեամբ ոստիկանութեան նուիրակներուն վրայ կը յարձակէին: Այն ատեն խորհրդարանը կը միջամտէր, և կախել կուտար. բայց զո՞վ. նուիրակները. — Ոչ, այլ հայրերը:

Գ Լ Ո Ւ Խ Է.

ՍՏԱՄԲԱԿԸ ԹԵՐԵԻՍ ՀՆԻԿԱՍՏԱՆԻ

ԳԱՍԱԻՈՐՈՒԹԵԱՆՑ ՄԷՋ ՉԵՏԵՂՈՒԻ

Բարիզեան ստամբակները գրեթէ դաս մը կը կազմեն: Կրնայ ըսուիլ թէ ամէն ուզողը չկրնար ստամբակ ըլլալ:

Այս ստամբակ, կամէն, բառը առաջին անգամ 1834ին տպուեցաւ, և աշխարհիկ լեզուէն գրաբառին անցաւ: Գլօտ Կէօ (գիրքին հեղինակը նոյն ինքն Վիքթօր Հիւկօն է) անուն գրքոյկին մէջ երեւցաւ այս բառը: Մեծ գայթակղութիւն տուաւ, բայց բառը մնաց:

Խիստ կը զանազանուին այն տարրերը որոնք ստամբակներու համարումը կը կազմեն նոյն իսկ ըստամբակներու մէջ:

Ասոնց մէկը ճանչցած և հետը տեսութիւն ըրած ենք. այս ստամբակը շատ յարգ և համարում ունէր՝ Նօթրը Տամ եկեղեցիին աշտարակներուն վերէն մարդու մը իյնալը տեսած ըլլալուն համար. ուրիշներ ալ կային որոնք նոյնպէս իրենց ընկերներէն կը յարգուէին և անոնց զարմանքը կը գրաւէին, վասն զի մին կրցած էր մտնել այն յետնաբակը, ուր էն վալիտի գմբէթին արձանները դրուած էին առժամանակեայ կերպով, և անոնց վրայէն կապար գողնալ:

կրորդ մը կտոքի մը տապալիլը տեսած ըլլալուն համար. ուրիշ մըն ալ վասն զի կը ճանչնար զինուոր մը որուն մազ մը մնացած էր քաղքենիի մը աչքը հանելու համար:

Ասով կը մեկնուի բարիզեան ստամբակի մը սա ազազակը որ վճռողական Կրքիմաստ վերջաբան մըն է և որու վրայ գոեհիկը կը խնդայ առանց հասկնալու:

— Տէ՛ր իմ տէր, ի՞նչ դժբախտութիւն է այս որ տակաւին մէկու մը հինգերորդ յարկէ մը իյնալը չտեսայ:

Գիւղացիի մը սա խօսքը ազուոր խօսք մըն է անշուշտ. — Հա՛յր այսինչ, ձեր կիներ իր հիւանդութենէն մնաւ. ինչո՞ւ բժիշկ մը բերել չտուի. — Է՛հ, պարոն, մեզի պէս խեղճ մարդիկ առանց բժիշկի միջամտութեան կը մեռնին:

Բայց եթէ գիւղացիին բոլոր կրաւորութիւնը այս խօսքին մէջ կ'ամփոփուի, արուարձանի ստամբակին բոլոր ազատամտային անիշխանութիւնն ալ սա խօսքին մէջն է:

Մահապարտ մը գլխատուելու համար երբ ճամբայ կ'ելլէ, սայլին մէջ իր խոստովանահայրին ըսածներուն ուշ կը դնէ:

Խոստովանահայրը իր մեղանաւորին կը խօսի վա՛յ խաբեբայ վա՛, կ'ըսէ ստամբակը:

Ստամբակը ա ելի փառաւորութիւն կ'առնէ կրօնական իրերու նկատմամբ տեսակ մը յանդգնութիւն ցոյց տալով: Անհաւատ ըլլալը կարեւոր բան մըն է:

Մահապարտներու գլխատութեան ականատես ըլլալը պարտք մըն է: Ստամբակները կառափնատը՛մէկ մէկու կը ցուցնեն և կը խնդան:

Ամէն տեսակ պզտիկ անուներով կ'անուանեն.

զայն. օրինակի համար թանին վերջը, մրմոացող, կապտագոյն (երկնից) մայրը, յետին պատառը, և ին. կ'անուանեն զայն: Գլխատուութեան ամէն պարագաներն ալ քնթերի տեանելու համար պատերուն վրայ կը մագլցին, պատշգամներու վրայ կը կանգնին, ծառերու վրայ կ'ելլեն, վանդակներէ կը կախուին, բուխերիկներոյ կը կառչին: Ստամբակը ծնած օրէն ինչպէս նաւաստի, նոյնպէս և յարկիչ է: Ինչպէս նաւի մը կայմէն չվախնար, նոյնպէս տունի մը յարկէն չվախնար ամենեւին: Չկայ հանգէս մը որ կրէ վի հանգէսէն աւելի ախորժելի ըլլայ անոր: Սամսոն և Մօնթէսսօ արբան բուն ժողովրդային անուններ են: Եռեւա, կը պոռան մահապարտին, անոր սիրտ տալու համար: Լաորնէր ստամբակութեանը ժամանակ, սոսկալի Տօթէօնին քաջօրէն մեռնիլը տեսնելով սախօսքը ըսաւ որու մէջ ապագայ մը կայ, կը նախանձէի իր վիճակէն:

Ստամբակութեան մէջ Վօլթէր անձանօթ, բայց Բարափուէն ծանօթ է: Միեւնոյն աւանդութեան մէջ կը խառնուէին «քաղաքագէտները» մարդասպաններու հետ: Ամէնուն ալ վերջին հազուստին աւանդութիւնները կը յիշուին:

Կը յիշուի թէ Թօլըրօն հրագործի գղակ մը ունէր, Ավրիյը Նրասամոյրի գլխանոց մը, Լուվէլ բուլբործի գլխարկ մը, թէ Տըլաբօրթ շիկագոյն էր և բաց գլուխ, թէ Գասթէն բոլորովին վարդագոյն և գեղանձն, թէ Պօրի վիպային մօրուսիկ մը ունէր, թէ Փան-Մարթէն վարտիքին փոկերը պահած էր, թէ Լըգուֆէ մայրին հետ կը կոուէր:

— «Ձեր յանցանքը իրարու երեսին մի՛ գարնէք» պօռաց անոնց ստամբակ մը: Ուրիշ մըն ալ որ բազմութեան մէջն է, շատ սղտիկ ըլլալով՝ Տրպաքէրի անցնիլը տեսնելու համար քարափին լապտերը միտ-

քը կը բերէ և վրան կը մագլցի: Հոն սպասող ոստիկան մը յօնքը կը պոռտէ:

— Թող տուէ՛ք ո՞ր ելնիմ, պարոն, կ'ըսէ սաամբակը ոստիկանին. և իշխանութեան գուլթը չարժեւու համար կ'աւելցնէ:

— Չեմ իյնար:
— Իյնալդ հոգս չէ, կը պատասխանէ ոստիկանը:

Ստամբակներու մէջ նշանաւոր վտանգ մը մեծ բանի տեղ կը դրուի: Ով որ մարմինը խորուկ կերպով, «մինչեւ ոսկորը» կը կտրէ, ամենամեծ ակնածութեան արժանի կ'ըլլայ:

Ակնածութիւն վայելելու կարեւոր յատկութիւններուն մէկն ալ կոուին է: Ստամբակը շատ բաներ կ'ըսէ յօժարակամ որոնց մին սա է. «Գնա՛ բանգ, ես քեզմէ շատ ուժեղ եմ»: Ով որ ձախլիկ է, խիստ նախանձելի կ'ըլլայ: Շիլ նայիլը յարգի բան ժըն է:

Գ Լ Ո Ի Խ Բ .

ՈՒՐ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՄԷԿ ՍԻՐՈՒՆՆԵՐԻ ԽՕՄԲԸ
ՊԵՏԻ ԿԱՐԴԱՑՈՒԻ

Ստամբակը ամառը գորտի կը փոխուի, և իրի-
կուները մութը կոխելու միջոցին՝ Աւստերլիցի և Ի-
էնայի կամուրջներուն առջեւ ամուխի լաստերուն և
լաթ լուացող կիներու նաւահներուն վրայէն գլխի-
վայր Սէն գետը կը նետուի՝ ամօթխած ռնթեան և ոս-
տիկանութեան ամէն կանոնները առ ոչինչ համարե-
լով :

Բայց քաղաքին ոստիկանները կը հսկեն, և այս
հսկումէն կը հետեւի խիստ թատերգային կացութիւն
մը որ անգամ մը եզրայրական արժանայիշատակ ա-
զազակի մը տեղի տուաւ :

Այս ազազակը որ 18-Օին երեւելի էր, ստամբա-
կէ առ ստամբակ ռազմադիտական ազդարարութիւն
մըն է . Հոմերական ոտանաւորի մը պէս կը չափաբե-
րի և ինչպէս Համաթենարական տօնախմբութեանց
էլօզիական երգերու եղանակը, նոյնպէս և այն գրե-
թէ չկրնար ձայնադրիլ, և լսողը կ'զգայ թէ հին ժա-
մանակի էֆօվէին (քաջալերութիւն) նման բան մըն
է ստամբակներու այս ազազակը :

— Ո՛ւհա, թի՛թի՛, ուհա՛հա, բա՛նտ կայ, ձե՛ծ
կայ, լաթերդ ա՛ն և փախի՛ր, կոյուղիէ՛ն անցի՛ր :

Երբեմն այս մտղուկը, — այսպէս կ'անուանէ ինք-
զինքը, — կարգալ, երբեմն ալ գրել; և միշտ մրտտել
գիտէ :

Զգիտեմ ինչ իրերավարժական զազանի ուսումով
մը չվարանիր ստանալու այն ամէն տաղանդները ո-
րոնք հասարակային իրերու օգտակար են . 1815էն
մինչեւ 1830 հնդկահաւին պէս ձայն կը հանէր . 1830
էն մինչեւ 1848 պատերուն վրայ տանձ մը կը նկա-
րէր անհեղեղ կերպով :

Սմառնային իրիկուն մը Լուի-Ֆրիլիք երբ կը վե-
րագառնար հետի, պզտիկ և կարճուկ ստամբակ մը
տեսաւ որ արիւն քրտինք կը թափէր և վեր կը
բարձրանար Նէօյի վանդակին սիւներէն մէկուն վը-
րայ ամուխով անագին տանձ մը մրտտելու համար :

Թագաւորը միամտութեամբ մը որ Հանրի Գէն
մնացած էր իրեն, օգնեց ստամբակին, լինցոց տան-
ձը, և լուիձ մը տալով պատանիին, բաւա .

— «Ասոր վրան ալ տանձ կայ» :

Ստամբակը վրվուկը կը սիրէ : Տեսակ մը կրա-
կոտութիւնը հաճելի է անոր : Սաստիկ կ'ատէ «ժո-
ղովրդապետները» :

Օր մը Իօնիվէրսիթէի (համալսարան) փողոցը այս
նորատի շուտիկներէն թշնամանք մը կը մրտտէր մէ-
կէ մեծ զուռին 69 թիւին վրայ :

— Ինչո՞ւ ատանկ նախատական բան մը կը մրո-
տես այդ զուռին վրայ, հարցուց անցորդ մը :

— Ներսը ժողովրդապետ մը կայ, պատասխանեց
պատանին :

Իրօք հոն կը բնակէր բարին նուիրակը : Սակայն
ստամբակը որքան ալ վօլթերական ըլլայ, փոխասաց
տիրացու մը ըլլալու առիթը եթէ պատահի, կարելի

է թէ ընդունի, և եթէ ընդունի մարդավարութեամբ կր ծառայէ պատարագին: Երկու բան կայ որու Տանտաղոսն է ստամբակը և զոր միշտ կը փափաքի առանց բնաւ հասնելու այս փափաքին. այսինքն կառավարութիւնը տապալել և վարածիքը կարկտել տալ: Կատարեալ ստամբակը Բարիզի բոլոր օտարկանները կը ճանչնայ. և երբ անոնց մէկուն հանդիպի, միշտ կրնայ անունը երեսին տալ: Մի առ մի կը համարէ զանոնք ճանաչու՞մով: Անոնց վարմունքը կը զըննէ, և ամէն մէկուն վրայօք մասնաւոր տեղեկութիւններ ունի: Ոտարկանութեան հոգիին մէջ ինչ որ կայ, բաց գրքի մը մէջ տեսնելու պէս կը կարգայ: Եռտոմով և առանց սխալելու կրնայ ըսել թէ այսինչը մատնիչ մըն է, այսինչը խիստ չարասիրտ է, այսինչը մեծ է, այսինչը ծիծաղելի է. (այս մատնիչ, չարասիրտ, մեծ, ծիծաղելի բառերը անոր բերնին մէջ մասնաւոր նշանակութիւն մը ունին). Ուրիշ մը կ'երեւակայէ թէ նոր կամուրջը իրն է, և չթողուր որ մարդիկ կամուրջին եզրէն դուրս ծնօտներուն վրայ պտօին. ուրիշ մըն ալ անձերու ականջը քաշելու ախար ունի. — եւն. եւն. . . .

Ք Լ Ո Ւ Թ

Ֆ Բ Ա Ն Ս Ա Յ Ի Հ Ի Ն Հ Ո Ք Ի Ն

Վաճառանոցի զաւակ Բօգրլէնի մէջ ստամբակի յատկութիւն ալ կար, Պօմարչէ եւս ստամբակութիւն ունէր:

Ստամբակութիւնը գաղղիական ոգիի զանազանութիւն մըն է, երբ ուղիղ խելքի հետ կը խառնուի երբեմն ոյժ կուտայ անոր ինչպէս ալգօլը գինիին: Երբեմն պակտութիւն է այն, Հոմերոս կը կրկնարանէ, լաւ. կրնայ ըսուիլ թէ Վօլթէր կ'ստամբակէ: Գամիլյ Տէմուլէն անուանի յեղափոխականը արուարձանի ստամբակ մըն էր. Եամբիօնէ զօրապետը, որ սմարգօրէն կը վարուէր հրաչքներու հետ, Բարիզի զոհներու զաւակ մըն էր. մանկութեանը ժամանակ Սէն-ժան-տը-Պօվէի և Սէնթ-Էթիէն-տիւ-Մօնի դահլիճները խուժած էր. բաւական անքաղաքավարութեամբ վարուած էր սրբուհին ժընըվիէվի սրբատուփին հետ, սուրբ ժանվիէի սրուակին հրամաններ տալու համար:

Բարիզի ստամբակը սովորութիւն ունի ակնածելու, հեզնելու և լրբանալու: Յոռի ակռաներ ունի, վասն զի լաւ չսնիր և վասն զի իր ստամոքսը կը տառապի. բայց ազուրու աչքեր ունի, վասն զի ուշիմ է:

Ենօվայի առջեւ թերեւս Արքայութեան սանդուխէն վեր ցատկէ մէկ ոտքով: Հետի սուրհանգակութիւն ընելու շատ յաջողակ է:

Ամէն աճումներու ընդունակ է, տիղմին մէջ կը խաղայ և ապստամբութեան ժամանակ կանգուն կը կենայ մեծամտաբար: Իր լրբութիւնը ունի մին առջեւ կը յամառի կը մնայ. սրիկայ մըն էր, և ահա դիւցազն կ'ըլլայ. պղտիկ թէպացիին առիւծին մորթը կը ցնցէ:

Պարա անուն թմբկահարը բարիղեան ստամբակ մըն էր. Բարիղի ստամբակը, օն, յառաջ երթանք, կը պոռայ սուրբ Գրքի երիւարին պէս որ վա՛հ կ'ըսէ, և մանկիկ մը ըլլալէ դադրելով հսկայ մը կը գառնայ:

Այս տիղմերու զաւակը նաև տեսլականին զաւակն է: Չափէ՛ այն անջրպետը որով Մօլիէր կը հեռանայ Պարաէն:

Վերջապէս, և ամէն ինչ մէկ բառով համառօտելու համար կ'ըսենք. ստամբակը էակ մըն է որ կը զբօսնու, վասն զի դժբախտ է:

Գ Լ Ի Ի Գ.

Ա Ն Ա Բ Ա Ր Ի Չ, Ա Ն Ա Մ Ա Ր Գ Ր

Ամէն ինչ անգամ մը եւս համառօտելու համար կ'ըսենք թէ Բարիղի ստամբակը հին ժամանակի Հոռմի յոյնիկին պէս տղայ ժողովուրդն է, ճակտին վրայ հին աշխարհի խորշումը ունենալով:

Ստամբակը շնորհք մըն է ազգին համար, ու միանգամայն հիւանդութիւն մը, հիւանդութիւն զոր պէտք է բուժել:

Ի՞նչպէս:

Լոյսով:

Լոյսը կ'առողջագործէ:

Լոյսը կը վառէ:

Ընկերային ամէն վեհ փողփողումները գիտութեանէ, զպրութեանէ, ճարտարութեանէ և ուսումէ կ'արտադրուին: Մարդեր կազմէ՛, մարդեր կազմէ՛: Լուսաւորէ մարդերը որպէսզի անոնց լոյսովը տաքնաս, ուշ կամ կանուխ ընդհանուր կրթութեան շքեղ խընդիրը երեւան պիտի ելլէ բացարձակ ճշմարտին անգիմազրելի իշխանութեա՛րը, և այն ատեն անոնք որ Ֆրանսական տեօիլին հեղուցութեան ներքեւ կառավարութիւն պիտի ընեն, պիտի ստիպուին ընտրու-

թիւն մը ընելու. պիտի պարտաւորին կամ Ֆրանսայի զուակները և կամ Բարիզի ստամբակներ ունենալ. այսինքն լոյսին մէջ բոցեր կամ խաւարին մէջ շըրջ-մոլիկ հուրեր:

Ստամբակը Բարիզը կ'արտայայտէ և Բարիզն ալ աշխարհս կ'արտայայտէ:

Վասնզի Բարիզ ամբողջութիւն մըն է: Բարիզ մարդկային սեռի ձեղունն է:

Այս անագին քաղաքը մեռած բարքերու և կենդանի բարքերու համառօտութիւն մըն է:

Ով որ Բարիզը կը տեսնէ, բոլոր պատմութեան տակը, երկինք և տեղ տեղ համաստեղութիւններ տեսնել կը կարծէ:

Բարիզ ունի Գաբիթօլ մը որ է քաղաքացիներու խորհրդարանը Բարթենօն մը որ է Նօթրը-Տամ. Մօն-Ավանթէն մը որ է Սէնթ-Անթուանի արուարձանը. Ասինարիօմ մը որ է Սօրպօն, Բանթէօն մը որ է Բանթէօն. Նուիրական Ուզ մը որ է Պուլվար-Տէզ-Իթալիէնը. Հովերու Աշտարակ մը որ է կարծիքը, և Փէ-մօնիայի տեղ խեղկատակութիւն ունի:

Բարիզի «Մատօն Փարօ» (նաւավար, բեռնակիր և եւն.) կ'անուանուի, թրանսթէվէրեանը աւանաբրնակ կ'անուանուի, «համալը» վաճառանոցի բեռնակիր կ'անուանուի, «լածծարօնէն» բէկրը» կ'անուանուի. «գօգնէյը կանաէն», պճնամուլ, տիտա կ'անուանուի:

Ինչ որ ուրիշ տեղ կայ, Բարիզի մէջ ալ կայ:

Տիմարսէի ձկնավաճառ կինը Էօրիբիտի խոտովաճառ կնոջ կրնայ պատասխանել. լարախագաց Փօրիզօն Վէժանիւս անուն ափսէձիգ ըրիչին էութիւնը կը շարունակէ. Բէր-Լաչէզը գիշերային անձրեւի ժամանակ Էսգիլիի պէս միեւնոյն նշոյլները կ'արտա-

բուրէ և աղքատին հինգ տարուան համար ծախու առած փոսը գերիին վարձու առած զագաղէն վար չի մնար:

Փնտռէ՛ բան մը որ Բարիզի մէջ իջտնուի: Թրօֆօնիոսի կոնքին մէջ չկայ բան մը որ Մէսմէրի տաշտին մէջ չգտնուի. Էրկաֆիլաս յարութիւն առնելով Գայլիօսթրոյի անունը առած է. Վազա-Յանթա Պրօրանմինը (հնդիկ քուրմը) նորէն աշխարհ եկած է. և կ'անուանուի Սէն-Փէրմէնի կոմս. Սէն-Մէտարի գերեզմանոցն ալ Դամասկոսի Ռեմուսիյէ անուն մըրկիթին պէս հրաշքներ կը գործէ:

Բարիզ աշխարհի հոմանիչն է: Բարիզ Աթէնք է, Հռոմ է, Սիպարիս է, Երուսաղէմ է, Բանթէն է: Ամէն քաղաքակրթութիւն, նոյնպէս ամէն բարբարօսութիւն անոր մէջ կ'ամփոփուի համառօտապէս Բարիզ թերեւս շատ պիտի զլարէր եթէ կիլիօթին մը շուեննար:

Փոքր ինչ կրէվի հրապարակ ունենալը լաւ է: Առանց այս համեմունքի ի՞նչ պիտի ըլլար այս յաւիտենական տօնախմբութիւնը: Մեր օրէնքները խոհեմութեամբ ճարեցին այս համեմունքը, եւ՝ փա՛ռք անոնց՝ այս կտրոցին վրայէն բան մը կը կաթի բարեկենդանի այս վերջին օրուան վրայ:

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ Ա.

Ծ Ա Ղ Ր Ե Լ, Ի Շ Խ Ե Լ

Բարիդ բնաւ սահման չունի: Ոչ մէկ քաղաք ունեցած է այն տիրապետութիւնը որ երբեմն կը ծագրէ իր լուծին ներքեւ հնազանդողները:

«Չեզի հաճելի ըլլալ, ո՛ր անթեւայիք», կ'աղաղակէր Ալեքսանդր:

Բարիդ օրէնք հաստատելը բաւական չհամարիր, այլ նաեւ մօտա կը հաստատէ. մօտա հաստատելն ալ բաւական չի համարիր, և սովորութիւն ալ կը հաստատէ:

Բարիդ եթէ սիրտը ուզէ՝ կրնայ ապուշ ըլլալ. երբեմն այս շտապութիւնը կ'ընէ. այն ատեն տիեզերքը անոր հետ ապուշ կ'ըլլայ. յետոյ Բարիդ կը զարթնու, աչքերը կը շփէ, և կ'ըսէ. Մի՞թէ ապուշ եմ. և քահ քահ կը խնդայ մարդկային սեռի երեսին:

Ո՛հ, ի՛նչ հրաշալիք է այսպիսի քաղաք մը. մարդ կը զարմանայ տեսնելով թէ այս չքեղութիւնն ու ծաղրածութիւնը միատեղ կ'ապրին, թէ այս ամէն վեհափառութիւնը անհանգստութիւն մը չկրեր այս ամէն ծաղրելի նմանութիւններէ, և թէ միեւնոյն բերանը կրնայ այսօր վերջին դատաստանի փողարը և

վազը սոխէ սրինգ մը հնչեցնել:

Բարիդ բացարձակ զուարթութիւն մը ունի: Իր զուարթութիւնը շանխեղէն է և զաւեշաք արքայական դաւաղան մը կը կրէ:

Իր փոթորիկը երբեմն դէմքի ծոռմէ մը կ'արտադրուի: Իր պայթիւնները, նշանաւոր օրերը, հըրաշակերտները, սքանչելիքները, դիւցազներգութիւնները տիեզերքիս ծայրը կ'երթան, բայց իր լըղըրձուք խօսքերն ալ կ'երթան նոյնպէս:

Իր խնդուքը հրալեռնային բերան մըն է ուրկէ ցելս ու հրափրիուր կը տեղայ բոլոր երկրիս վրայ: Իր խեղկատակութիւնները կայծակներու կը նմանին: Իր ծաղրանկարները, ինչպէս նաեւ տեսլականը բռնի ընդունիլ կուտայ ժողովուրդներուն. մարդկային քաղաքակրթութեան ամէնէն բարձր յիշատակարանները անոր հեգնութիւնները կ'ընդունին և իրենց էութեան պէս անոր սրիկայութիւններն ալ կը յաւերժացնեն:

Բարիդ միշտ ակոսները կը ցուցնէ. երբ չյանդիւմաներ, կը խնդայ:

Այս է ահա Բարիդը: Իր յարկերուն մուխերը տիեզերքիս գազափարներն են: Տիզմի և քարերու զէզ մըն է, ըսէ, եթէ կ'ուզես, բայց ամէն բանէ առաջ բարոյական էակ մըն է. ոչ թէ մեծ այլ անբաւէ. վասնզի կը համարձակի:

Համարձակի՛լ. այս գինով միայն յառաջդիմութիւն կ'ըլլայ:

Ամէն վեհ յաղթութիւնները յանդգնութեան աւելի կամ նուազ մրցանակներ են:

Ֆրանսայի յեղափոխութիւնը ըլլալու համարձայն Մօնթէսգրէոյի նախազգալը, Տիտոյի քարոզելը, Պօմարչէին ծանուցանելը, Գօնտէրսէի հաշուելը, Յ.րուէի (Վօլթէր) պատրաստելը, Բուսօյի նախա-

մտածելը չի բաւեր. պէտք է որ Տանթօն ալ յանգրգնի գործելու:

«Յանդգնութիւն» աղաղակը Եղիցի Լոյս մըն է:

Մարդկային սեռը դէպի յառաջ քալելու համար պէտք է որ գազաթներու վրայ արիութեան վսեմ գասեր տրուին յարատեւ: Յանդգնութիւնները պատմութիւնը կը շլացնեն և մարդու մեծ ճառագայթներէն մէկն են:

Արշալոյսը կը յանդգնի երբ կը ծագի: Փորձել, առ ոչինչ գրել, գիմանալ, յարատեւել, ինքն իրեն հաւատարիմ մնալ, ճակատագրին հետ մտէն և անվեհեր կոուիլ, զարմացնել աղէտը՝ ոչ այնքան վախնալով իրմէ, երբեմն արհամարհել անիրաւ գորութիւնը, երբեմն Նախատել արբշիռ յաղթութիւնը, հաստատ կենալ, գէմ դնել, ահա այս է օրինակը որ բուն պէտք ունին ժողովուրդները, և այն լոյսը որ անոնց ելիկտրական ոյժ կուտայ: Միեւնոյն փայլակը Բրոմէթէի ջահէն դէպի Կամպրօնի պղտիկ ծխափայտը կ'երթայ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Բ.

ԺՈՂՈՎՈՒՐԳԻՆ ԹԱԿՈՒՆ ԱՊԱԳԱՆ

Սակայն Բարիզի ժողովուրդը, նաեւ մարդ ըլլալէն ետք, միշտ ստամբակ է. մանուկը նկարագրելը քաղաքը նկարագրել է, հետեւաբար մենք ալ այս ճշմարիտ ճնճղուկով զննեցինք այն արծիւը:

Բարիզեան ցեղը՝ պնդելով կ'ըսենք թէ՛՝ ամէն տեղէ աւելի արուարձաններու մէջ կ'երեւայ, հոն է բուն արիւնը, հոն է իրական կերպարանքը. հոն այս ժողովուրդը կ'աշխատի և կը տառապի. արդ տառապանքն ու աշխատանքը մարդու երկու ճշմարիտ պատկերն են: Հոն անձանօթ էակներու ահագին բազմութիւններ կան, որոնց մէջ ամէնէն տարօրինակ տիպարները կը վխտան, Բարէի բեռնաթափէն սկսելով մինչեւ Մօն Տօզօնի գրաստ մօրթողը: «Քաղաքին մուրը» կը պօռայ կիկերոն. խուժան կը յաւելու Պիւրք՝ զայրանալով. խուժան, բազմութիւն, ռամիկ: Այս բաները չուտով կ'ըսուին. լաւ. բայց որո՞ւ հոգ. ինձի ի՞նչ եթէ բոկոտն կը քալեն անոնք: Կարդալ չգիտեն. աւելի գէշ: Միթէ այս պատճառաւ պիտի թողու զանոնք. մի՞թէ անէծք մը պիտի համարիս անոնց այս թշուառութիւնը. լոյսը մի՞թէ չի կրնար թափանցել այս բազմութիւնները: Նորէն

կրկնենք սա ազազակր. Լո՛յս, կրկին և կրկին ան-
 գամ ազազակենք. Լո՛յս. Լո՛յս: Ո՞վ գիտէ թէ այս
 անթափանց մարմինները թափանցիկ չպիտի ըլլան.
 յեղափոխութիւնները մի՞թէ այլակերպութիւններ
 չե՞ն: Օ՛ն, ուրեմն, փիլիսոփաներ, դայէ՛ք և ուսու-
 ցէ՛ք: լուսաւորեցէ՛ք, վառեցէ՛ք, բարձր մտածեցէ՛ք,
 բարձր խօսեցէ՛ք, գուարթօրէն դէպի մեծ լոյսը դի-
 մեցէ՛ք արչաւակի, եղբայր եղիք հասարակաց հրա-
 պարակներու հետ, տարածեցէ՛ք բարի լուրերը, ցըր-
 ուեցէ՛ք շտատօրէն այրենարանը, հրապարակեցէ՛ք
 իրաւունքները, երգեցէ՛ք Մարտիկէզները, եռանդ
 սերմանեցէ՛ք, կաղնիներէն դալար ոստեր կտրեցէ՛ք
 և առէք: Նայեցէք ժողովուրդին մէջէն և ճշմարտու-
 թիւնը պիտի նշմարէք: Այն գձուձ աւանգը զոր ոտ-
 քիդ տակ կ'առնես, թո՛ղ վառարանը, թո՛ղ փուռը
 նետուի, թո՛ղ անոր մէջ հալի, թո՛ղ անոր մէջ ե-
 աայ, և ահա չքեղ բիւրեղ մը կ'ըլլայ, և ահա անոր
 շնորհիւ կալիլէ և Նիութըն աստղերը կը գտնեն:

Կ Լ Ո Ի Խ Ժ Գ.

Պ Ջ Տ Ի Կ Կ Ա Վ Ռ Օ Շ Ը

Պատմութեանս երկրորդ մասին մէջ պատմուած
 դէպքերէն զրիթէ ութը կամ ինը տարի ետք Թամբ-
 լի պուլվարին վրայ և Շաթօ-S'Օի կողմերը տասնը-
 մէկ կամ տասներկու տարեկան պզտիկ տղայ մը կը
 նշմարուէր, որ ճշտապէս կրնար մեր նախորդ գլուխ-
 ներուն մէջ ծրագրած ստամբակին տեսլական իրողու-
 թիւնը կազմել՝ եթէ՛ իր տարիքի խնդումին հետ, որ
 չուրթերուն վրայ կ'երեւէր, սրտին մէջ կտտարեալ
 տխրութիւն և դատարկութիւն չունենար:

Այս պատանին տարատ մը հագած էր, բայց հօր-
 մէն ընդունած չէր զայն, նաեւ կնոջ շապիկ մը, սա-
 կայն մօրմէն առած չէր զայն: Այս կամ այն անձինք
 մեղքնալով հագուեցուցած էին զինքը հինուփուտ
 լաթերով: Սակայն հայր մը և մայր մը ունէր պա-
 տանին: Բայց հայրը միտքը չէր բերէր, մայրն ալ
 չէր սիրեր զայն: Շատերուն պէս ա՛ն ալ արգահա-
 տանքի արժանի այն պատանիներէն մէկն էր որոնք
 հայր, մայր ունին և որոնք որբ են:

Այս պատանին փողոցին մէջ միայն հանգստու-

Թիւն կը գտնէր: Բարայատակը սրտին չափ կարծր չէր:

Ծնողքը ոտքի հարուած մը տալով կեանքի ասպարէզը նետած էին զայն:

Պատանին պարզապէս թոկելով փախած էր հայրական տունէն:

Ազմկասէր, դակագէմ, արագաչարժ, արթուն, խեղկատակ տղայ մըն էր, և կայտառ ու հիւանդոտ կերպարանք մը ունէր:

Կ'երթար, կուգար, կ'երգեր, կը խաղար, ուղիները կը քերէր, փոքր ինչ կը գողնար, բայց կատուներու և ճնճղուկներու պէս զուարթօրէն կը գողնար, կը խնդար եթէ շուտիկ ըսէին իրեն, և կը զշարէր եթէ լակոտ ըսէին: Ոչ խրճիթ, ոչ հաց, ոչ կրակ և ոչ ալ սէր ունէր: Բայց ուրախ էր, վասնզի ազատ էր:

Այս խեղճ էակները երբ արճնութեան հասակը կը մտնեն, գրեթէ միշտ ընկերային կարգաւորութեան երկանաքարին կը հանդիպին և անոր տակ կը փշրուին. բայց պատանութեան ժամանակ խոյս կուտան, վասնզի պզտիկ են. ամենափոքրիկ ծակ մը կը փրկէ զանոնք:

Թէեւ բոլորովին լքեալ էր այս պատանին, սակայն երկու կամ երեք ամիսը անգամ մը՝ երթամ մաման տեսնեմ, կ'ըսէր, և Պուլվարէն, Կրկէսէն, Բօրթ-Աէն-Մարթէնէն կը մեկնէր, Աէնի քարափները կ'իջնէր, արուարձանները կուգար, Սալբէթրիէր կը հասնէր և կուգար, ո՛ւր, ճիշտ այն 50-52 երկթիւրը զոր ընթերցողը գիտէ և որ է Կօրպօյի տունը:

Այն ժամանակները 50-52 աւերուն տունին մէջ որ սովորաբար ամայի և մշտնջենապէս «վարձու սենեակներ» ծանուցադիրր կը կրէր, բազմաթիւ անձեր կը բնակէին, — գործանալի՛ բան, — որոնք ինչպէս

սովորութիւն եղած է Բարիդի մէջ՝ իրարու հետ ամենեւին կապ կամ յարաբերութիւն մը չունէին: Ամէնքն ալ կը վերաբերէին այն չքաւոր դասուն, որ նեղութեան մէջ ինկած յետին պզտիկ քաղքենիէն կ'սկսի և որ ընկերութեան ստորայտակները օթեւանելով թշուառութենէ թշուառութիւն կը շարունակուի և կը հասնի մինչեւ սա երկու անձերը որոնց կը յանգին քաղաքակրթութեան ամէն նիւթական իրերը, մին է կոյուղի մաքրողը, միւսն է քուրջ հաւաքողը:

Ժան վալժանի ժամանակուան «գլխաւոր վարձակալը» մեռած և տեղը ճիշտ անոր նման պառաւ մը յաջորդած էր, Չգիտեմ ո՛ր փիլիսոփան ըսած է թէ պառաւ կիներ չեն պակսիր բնաւ:

Այս նորեկ պառաւ տիկ. Պիւրկօն կ'անուանուէր և իր բոլոր կեանքին մէջ նշանաւոր բան մը ունեցած չէր եթէ ի բաց առնենք երեկ թուրքներու տոհմը, որոնք յաջորդաբար տիրած էին անոր սրտին վրայ: Տունին մէջ ընակողներուն ամէնէն թշուառներն էին ընտանիք մը կազմող չորս անձեր, հայր, մայր, և երկու մեծկակ ազջիկներ, որոնք միասին կ'ապրէին միեւնոյն խրճիթի մը, այսինքն այն խուցերէն մէկուն մէջ որոնց վրայօք խօսեցանք արդէն:

Այս ընտանիքը նախ իր յետին աղքատութենէն զատ խիստ ուշադրութեան արժանի բան մը չէր ցուցներ. հայրը սենեակը վարձու բռնած ժամանակ ըսած էր թէ Ժօնտրէթ կ'անուանուի ինք:

Այս ընտանիքը Կօրպօյի տունը կրուելէն քիչ մը ետք, որ գլխաւոր վարձակալին նշանաւոր խօսքին համեմատ, ոչինչ բանի մը կրուելուն նմանած էր տարօրէն, Ժօնտրէթ ըսած էր պառաւ վարձակալին որ իր նախօրգուհին պէս դռնապանութիւն կ'ընէր ու միանգամայն սանդուխը կ'աւլէր:

Եթէ երբեք հոս եկող և բոլորնիացի կամ իտա-
լացի, և կամ թերեւս սպանիացի մը փնտռող ըլլայ,
ես եմ:

Այս ընտանիքը ուրախ և բոկոտն ստամբակին
ընտանիքն էր:

Բոկոտը հոն կուգար և կը գտնէր յետին թըշ-
ուլառութիւն, իսկ որ աւելի տրամալին է՝ ժպիտ ըս-
ուած բանը չէր գտներ. կրակարանն ալ ցուրտ, սիր-
տերն ալ ցուրտ էին:

Սակայն մայրը պատանիին քոյրը կը սիրէր:

Մոռցանք ըսել թէ պուլվարին վրայ պզտիկ կալ-
քօջը կ'անուանուէր այս պատանին:

Ժօնաբէթի ընտանիքին Կօրպօյի տունին մէջ բը-
նակած սենեակը նրբանցքի ծայրի վերջին սենեակն
էր: Քովի խուցին մէջն ալ խիստ աղքատ երիտա-
սարգ մը կը բնակէր որու անունն էր պարոն Մա-
րիուս:

Ըսենք այս Գ. Մարիուսին ո՛վ ըլլալը:

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Գ Ի Ր Ք

Մ Ե Ծ Ք Ա Ղ Ք Ե Ն Ի Մ Ը

Կ Լ Ի Ի Խ Ա.

ԻՆՆԸՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԵՒ ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԿՈՒ ԱԿՈՒԱՅ

Պուչըրայի, Նորմանտիայի և Սէնթօնժի փողոց-
ներուն մէջ տակաւին քանի մը հին բնակիչներ կան
որոնք դեռ կը յիշեն Գ. Փիլնօրման անունով միա-
միտ մարդ մը, և որոնք խնդութեամբ կը խօսին:

Այս միամիտը ծեր մըն էր անոնց երիտասարդու-
թեան ժամանակ:

Անցեալ ըսուած մթութեանց վիտուսին թախ-

ծուծեամբ նայողներու համար այս ստուերային նը-
կարը բոլորովին անհետ եղած չէ թամիլի մօտակայ
գոհններուն լաբիւրինթոսէն որոնց՝ Լուի Ժ. Ի իշ-
խանութեան ժամանակ՝ Փրանսայի ամէն գաւառնե-
րուն անուաները տրուած են ինչպէս որ հիմակ ալ
Թիվոլիի նոր թաղին փոքոցները Եւրոպայի բոլոր
մայրաքաղաքներուն անուաներովը մկրտուած են:

Տեղն է ըսել թէ յառաջում մըն է այս, ուր յա-
ռաջդիմութիւնը կ'երեւայ:

Պ. Ժիլնօրման որ 1831ին գեռ կատարելապէս
կ'ապրէր, այն մարդերէն մէկն էր զոր մարդս լոկ
տեսնելու հետաքրքրութիւն կ'զգայ, վասնզի շատ
տարիներ ապրած են անոնք, և որոնք զարմանալի
կ'երեւան, վասնզի ժամանակաւ ամէն մարդու նմա-
նած են, մինչդեռ հիմա մարդու մը չին նմանիր:

Մասնաւոր ծեր մըն էր, ուրիշ դարու մը իրա-
կան մարդն էր:

Տասնութերորդ դարու վերաբերող անթերի,
փոքր ինչ հպարտ և ճշմարիտ քաղքենիներէն էր, և
իր լաւ ու հին քաղքենիութիւնը՝ իրենց մարքիղու-
թիւնը ցուցնող մարքիղներուն պէս կը ցուցնէր:

Իննսուն տարին անցուցած էր, ուզիլ կը քալէր,
բարձր կը խօսէր, յայտնապէս կը տեսնէր, գինիին
մրուրն անգամ կը խմէր, կ'ուտէր կը քնանար և կը
խորդար:

Նրեսուներկու ակոյ ունէր: Կարդալու համար
միայն ակնոց կը գործածէր:

Բնութեամբ սիրահար մըն էր, բայց կ'ըսէր թէ
հինգ ասար տարիէ իվեր վճռապէս և բոլորովին հը-
րաժեշտ տուած էր կիներուն:

Ա՛լ չէր կրնար հաճելի ըլլալ, կ'ըսէր. և այս
տհաճութեան պատճառ կը բռնէր չէ թէ իր խորին
ծերութիւնը, այլ յետին աղքատութիւնը:

Եթէ սնանկացած չըլլայի... հէ', հէ', կ'ըսէր:
Իրօք ալ գրեթէ տասնըհինգ հազար Ֆրանքի չափ ե-
կամուտը մնացած էր: Իր երազն էր ժառանգութեան
մը վիճակիլ և հարիւր հազար Ֆր. եկամուտի տէր
ըլլալ սիրուհիներ ունենալու համար:

Ինչպէս կը տեսնուի, նա չէր վերաբերէր այն
հիւանդոտ ութսունամեաներու դասին որոնք Պ. աը
Վոլթէրի պէս իրենց բոլոր կեանքը մեռնողի պէս
անցուցած են. դիզուն անօթի մը երկարակեցութեան
չէր նմաներ ժիլնօրմանի երկարակեցութիւնը. այս
կայտառ ծերը միշտ քաջողապէս ապրած էր: Տկա-
րամիտ և շոյտ ծեր մըն էր և շուտ կը բարկա-
նար:

Ամէն առթիւ, շատ անգամ ճշմարտութեան հա-
կառակ կրակուրոց կը կարէր:

Եթէ դիմադարձ պատասխան ընդունէր, գաւա-
զանը կը վերցնէր: Ասոր անոր ծեծ կը քաշէր ինչպէս
սովորութիւն էր մեծ գարուն մ'ջ:

Յիսուն տարեկան և ամուրի աղջիկ մը ունէր
զոր շատ կը ծեծէր բարկացած ժամանակը և զոր թե-
րեւս կամովին մտրակէր:

Աղջիկը կարծես թէ ութը տարեկան պատանուհի
մը կ'երեւար անոր: Սաստիկ ապտակներ կուտար
սպասուհիներուն, և կ'ըսէր. Գա', զող: Իր հայհո-
յութեանց մէկն էր. կրողին բերանը գացէք, շունի
զաւակներ:

Տարօրինակ հանդարտութիւններ ունէր. ամէն
օր կ'ածիլուէր սափրիչէ մը որ խեւցած էր և որ
կ'ատէր զայն, վասն զի Պ. Ժիլնօրմանէն կը նախան-
ծէր իր կնկան պատճառաւ որ գեղեցիկ և պչրասէր
սափրուհի մըն էր:

Պ. Ժիլնօրման ինքն իր վրայ կ'զմայլէր կարծե-
լով թէ ամէն բանի նկատմամբ ընտրողութիւն ունի,

և շատ սրամիտ կը դաւանէր ինքզինքը. ահաւասիկ իր խօսքերէն մէկը. «Ստուգիւ փոքր ի շատէ սրամիտ եմ, երբ լու մը զիս խայթէ, կարող եմ շքսելու թէ որ կնկան կողմէ եկած է ինձ այն»: Ստէպ յիշած բառերն էին «զգայուն մարդը, բնութիւնը»: Այս վերջին բառին չէր ասար այն մեծ նշանակութիւնը զոր մեր ժամանակը տուած է: Բայց կրակին քով նստած և մանր մուկներ պարսաւներ ըրած միջոցին այն բառն ալ կը գործածէր իր հասկցած կերպովը: Բնութիւնը, կ'ըսէր. զուարճալի բարբարոսութեան օրինակներ անգամ կուտայ քաղաքակրթութեան որպէս զի ամէն բան գտնուի անոր մէջ: Եւրոպան Ա. Երայի և Ափրիկէի իրերու փորագիր օրինակները ունի: Կատուն սրահի վագր մըն է, մողեզը գրպանի կողորդիլոս մըն է: Օբերայի պարուհիները վարդագոյն վայրենուհիներ են որոնք չէ թէ մարդերու միջը, այլ անոնց քսակը կը լափեն: Կամ թէ մոզուհիներ են որոնք ոստրէի կը փոխեն մարդս և կը կլլեն: Գարաիպները միայն ոսկորը կը թողուն, իսկ անոնք միայն կեղեւը կը ձգեն: Այս է մեր բարքը: Չենք չափեր այլ կը կրծենք. հետաջինջ չենք ըներ, այլ կը ճանկուտենք:

Գ Լ Ո Ի Խ Բ.

Ա Ս Ա Ն Կ Տ Ի Ր Ո Ջ Ա Ս Ա Ն Կ Տ Ո Ի Ն

Պարոն Ժիլնօրման Մարէի թաղը Ֆիլլ-տիւ-Գալ-վէրի փողոցին մէջ, թիւ 6 տունը կը բնակէր, որ իր սեպհականութիւնն էր:

Այս տունը փլցուեցաւ և ետքը նորէն շինուեցաւ. հաւանական է թէ թիւն ալ փոխուեցաւ այն թուանշաններու յեղափոխութեանց ժամանակ որոնց կ'ենթարկեն Բարիզի փողոցները:

Առաջին յարկի մը վրայ հին և ընդարձակ բնակարանի մը մէջ կը նստէր, որուն մինչեւ ձեղունները կօպրլէնի և Պովէի օթոցներով զարդարուած էին. այս օթոցները հովուական տեսարաններ ունէին. ձեղուններուն, ինչպէս նաև դուռներու, պատուհաններու երեսներուն վրայի առարկաները թիկնաթոռներուն վրայ ալ նկարուած էին փոքր ձեւով: Անկողնին աջիւ ընդարձակ հողմարգել մը կար, որ Գօրօմանտէլի ջրդեղով ձեփուած ինը թերթ ունէր:

Պատուհաններուն երկայնասփիւռ վարագոյրները կտրուած, մեծ և խիստ շքեղ ծալքեր կը կաղմէին: Պարտէզը ճիշդ պատուհաններուն տակն էր, որոնց

մէկը անկիւն ժը կը ձեւացնէր տասներկու կամ տաս-
ներջինգ աստիճան ունեցող սանդուխի մը միջոցաւ
սանդուխէն իջնողը պարտէզի մէջ կը գտնուէր. բա-
րեմիտ ծերը կայտառութեամբ կ'ելլէր ու կ'իջնէր
այս սանդուխէն:

Իր սենեակին կից թանգարանէն ի դատ մենա-
խուց մըն ալ ունէր, զոր շատ կը սիրէր և որ շքե-
զարդ սենեակ մըն էր, այս մենախուցին մէջ շուշա-
նակերաւ և ծաղկազարդ յարդեայ պատուական օթոց
մը փռուած էր որ Լուի Ժ.Դ.ի ցովանաւերուն վրայ
հիւսուած էր և զոր Պ. Վիվօն տարփուհիին տալու
համար իր թիապարտներուն ապսպրած էր:

Պ. Ժիլնօրման այս օթոցը ժառանգած էր վայ-
րենաբարոյ մեծ մօրաքոյրէ մը որ հարիւրամեայ հա-
սակի մէջ մեռած էր:

Երկու կիւն առած էր: Իր կերպերը պալատակա-
նի մը կերպերուն կը նմանէին քիչ մը, թէև ամե-
նեւին արքունիքը յաճախած չէր, նաև քիչ մը դա-
տաւորի կերպերուն, և իրօք կրնար դատաւոր մը ե-
ղած ըլլալ:

Չուարթ, նաև ուղած ժամանակը չողմարար
մարդ մըն էր:

Երիտասարդութեանը այն մարդոց կարգին վե-
րաբերած էր, որոնք միշտ իրենց կնոջմէն կը խաբ-
ուէին առանց երբեք խաբուելու իրենց տարփուհիէն
վասն զի խիստ անշնորհ ամուսիններ ու միանգամայն
խիստ սիրուէն սիրահարներ են:

Պատկերհանութեան նկատմամբ տեղեկութիւններ
ունէր:

Սենեակին մէջ հրաշալի պատկեր մը կար որ
չգիտեմ որունն էր և զոր ժօրտաէն էր. նշանաւոր
վրձինի մը արտադրութիւնն էր հազարումէկ ման-

րամասն կէտերով խառն ի խուռն կերպով և կար-
ծես ըստ դիպուածի քաշուած պատկեր մըն էր
այն:

Ժիլնօրմանի հազուստը ոչ Լուի Ժե.ի ժամանակ-
ուան հազուստներուն և ոչ ալ Լուի Ժ.Չ.ի ժամա-
նակուան զգեստներուն ձեւը ունէր. Տիրէթթուարի
զէվզէկներուն պէս կը հագուէր Ժիլնօրման: Մինչեւ
այն ժամանակ ինքզինքը նորածիլ երիտասարդ մը
սեպած և մօտաներուն հետեւած էր:

Թիկնոցը՝ որուն նիւթը նրբաթել ասուի էր,
լայն դարձեր, երկայն պոչ մը և պողպատեայ լայն
կոճակներ ունէր:

Նաև կարճ վաբտիք մը և ճարմանդաւոր մու-
ճակներ կը հագնէր: Չեռքերը միշտ գրպաններուն
մէջ կը դնէր:

Իշխանաբար կ'ըսէր թէ «Ֆրանսայի յեղափո-
խութիւնը սրիկաներու դէզ մըն է»:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Լ Ի Ի Գ - Է Ս Բ Բ Բ

Երբ 16 տարու էր, գիշեր մը Օրէրա թատրոնին մէջ պատիւ ունեցած էր ակնոցով դիտուելու Լա Գամարկօէն ու միանգամայն Լա Սալէէն որոնք այն ատեն երկու արթուն և անուանի գեղուհիներ էին, և որոնց վրայ ովսաննա կարգացած է Վօթէր: Երկու կրակի մէջ մնալով, ետ քաշուած էր դիւցազնաբար, Նահէնաի անուսով անպատիւ պարուհիի մը դիմելով, որ անոր հասակակից էր և կատուի մը պէս աննշան, և որու սիրահարած էր Փիլնօրման: Այս ծերը բիւրաւոր բաներ կը յիշէր պարուհիին նկատմամբ: Որքան ազոտ էր ան Կիմար-Կիմարտինի-Կիմարտինի կը երբ վերջին անգամ Լօնչան տեսայ զինքը. ո՛հ, ո՛րքան սիրուն կ'երեւար իր անյողդողդ զգացո՞ մներովը, լազուարթէ զարդերով, թխագոյն րօպայովը և մուշտակէ ծփուն ձեռնապահովը: Երիտասարդութեան ժամանակ Թզուկ-Լօնտրօցիի բաճկոնակ մը հագած էր որու վրայօք հաճութեամբ և աւելնով կը խօսէր: Արեւելեան Արեւելքի Թուրքի մը պէս հագուած էի, կ'ըսէր: Երբ 20 տարու էր Փիլնօրման, Տիկին տը Պուֆլէր պատահաբար տեսած և ճսիրուն փախուկ] մը (խելքը փախցուցած,

խենգուկ) անուանած էր զայն: Բազաքականութեան և իշխանութեան բոլոր մարդոց անուաները գայթակղութիւն կը պատճառէին, ստորին և չինական անսուններ կ'երեւային իրեն: Լրագիրները կը կարդար, «նոր թերթերը, կազէթաները» կ'ըսէր, քան քահներ արձակելով: Ո՛հ, կ'ըսէր, ինչպիսի մարդեր են ատոնք, Գօրպիէր, Հիլման, Գազիմիր, Բէրիէ, անա այսպիսի մարդեր պաշտօնեայ եղեր են:

Եթէ օրին մէկը օրագրի մը մէջ կարդացուի թէ Պ. Փիլնօրման պաշտօնեայ է, ընթերցողը պիտի ծիծաղի. բայց այս մարդիկը այնքան ապուշ են որ այս ալ անկարելի բան չէ. Փիլնօրման ամէն բան մաքուր կամ աղտոտ բառովը կ'անուաներ զուարթութեամբ, և չէր գիտեր թէ ի՞նչ է կիներուն առջեւ պատկառիլ ըսուած բանը: Տմարդի, լիրբ և նողկալի բաներ կ'ըսէր չգիտեմ ինչպիսի հանդարտութեամբ և գրեթէ առանց զարմանքի որ վայելչութիւն մը ունէր: Իր դարուն անքաղաքավարութիւնն էր այս: Գիտելի է թէ ոտանաւոր չըջասացութեանց ժամանակ բիրտ արձակարանութեանց ժամանակը եղաւ: Իր կնքահայրը մարգարէացած էր թէ հանճարաւոր մարդ մը պիտի ըլլայ ան, և սա երկու նշանակելի մակդիրները տուած էր. Լիւզ-Էսբրի (Ղուկաս-Հանճար):

Գ Լ Ո Ի Խ Գ.

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵՍՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏԱՄՈՒՏ

Ժիլնօրման, որ Մուլէնի մէջ ծնած էր, պատանեկան հասակին մէջ մրցանակներ ընդունած էր նոյն քաղաքին վարժարանէն, նաև պսակուած Նիվէրնէի դուքսին ձեռքով, դոր Նըվէրի դուքս կ'անուանէր: Ոչ Գօնվանսիօնը, ոչ Լուի Ժ. Գ. մահը, ոչ Նաբոլէոն, ոչ Պուրպօններու դարձը, վերջապէս ոչ ինչ կրցած էր սրբել այս պսակին յիշատակը: «Նըվէրի Դուքսը» անոր համար դարուս մեծ պատկերն էր:— Ի՛նչ սիրուն և մեծանուն իշխան էր ան, և ի՛նչ լաւ կերպարանք ունէր իր կապոյտ ժապաւէնով, կ'ըսէր: Ժիլնօրման կը կարծէր թէ Ռուսաց կատարինէ Բ. կայսրուհին Բօլօնիոյ բաշխման ոճիբին փոխարէնը հատուցած էր՝ ոսկեգոյն ցքիին գաղտնիքը Պէսթիւչէֆէն երեք հազար ոսկիի գնելով: Այսպէս կարծելով եռանդով կը վառէր և կ'աղաղակէր. Ոսկեգոյն ցքին, Պէսթիւչէֆի գեղին ջուրը, Լամօթ զօրագետին կաթիլները, տասնըութերորդ դարու մէջ սիրոյ աղետից մեծ գեղը, Աստղիկին գէժ հանրազարման մըն էին, և կէս տրամը սրուակի մը մէջ քսան ֆրանքի կը ծախուէր: Լուի Ժ. Երկու հարիւր սրուակ զրկեց բարին: Եթէ մէկը համարձակէր

ըսելու ժիլնօրմանի թէ ոսկեգոյն ցքին ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ երկաթի քլորաջուրը, անոր համբերութիւնը պիտի հասցնէր և սաստկապէս պիտի բարկացնէր զայն: Պ. Ժիլնօրման Պուրպօնները կը պաշտէր և 1789ին դէմ անհնարին ատելութիւն ունէր. կը պատմէր անդու թէ ի՛նչ կերպով ազատած էր Ահակալութեան ժամանակ և թէ ո՛րքան զուարթութիւն ունեցած և ո՛րքան խելք բանեցուցած էր որպէսզի զլուխը չի կտրեն: Եթէ մէկը անոր առջեւ ուզէր հանրապետութեան գովեստը տալ, Պ. Ժիլնօրման կարկապոյտ կը դառնար և նուազելու աստիճան կը բասկանար: Երբեմն իր 90ամեայ հասակին ակնարկելով կ'ըսէր. «Քաջայոյս եմ թէ երկու անգամ չպիտի տեսնեմ 93 թուականը»: Երբեմն ալ իմաց կուտար անոր ատոր թէ միտք ունի հարիւր տարի ապրելու:

Գ Լ Ո Ի Խ ԺԳ.

Պ Ա Ս Գ Ե Ի Ն Ի Կ Օ Լ Է Թ

Ժիլնօրժան տեսութիւններ ունէր, որոնցմէ մէկը հետեւեալն է.

«Երբ մարդ մը հոգի կուտայ կիներուն, և երբ ինքն ալ իրեն յատուկ կին մը ունի որուն նկատմամբ անտարբեր է և որ տղեղ, հեշտ, օրինաւոր, շատ մը իրաւունքի տէր, օրէնքին վրայ դարող և ի հարկին նախանձոտ է, անոր ձեռքէն ազատելու և հանդարտ ապրելու մէկ միջոց ունի միայն, որ է քսակին բանալին իր կնոջ յանձնել: Այս հրաժարումով ազատ կ'ըլլայ ան: Այն ասան կինը կ'զբաղի խելքը միտքը դրամ բռնելու, համրելու կուտայ, մատները կը ժանգէ: Ազարակի բանւորները և վարձակալները հրահանգելու և ուղղելու կը ձեռնարկէ, փաստաբանները ժողովի կը կոչէ, նօտարները ժողովելով անոնց կը նախագահէ, գիւղին նօտարներուն ատենաբանութիւն կ'ընէ, իրաւագէտներու այցելութիւն կուտայ, դատերը կը վարէ, վարձամուրհակները կը շարագրէ, պայմանագիրներ կը թելադրէ, կ'զգայ թէ միապետուհի մըն է, կը վաճառէ, կը գնէ, կը կարգադրէ կը հրամայէ, կը խօստանայ և

կը վտանգէ, կը կապէ և կը քակէ, կը թողու, կը շնորհէ, կը վերաշնորհէ, կ'ամուսնացնէ, կ'անկարգէ, կը գանձէ, կը վատնէ, անմտութիւններ կ'ընէ. տիրական և անձնական երանութիւն որով գոհ կ'ըլլայ ան: Մինչդեռ ամուսինը կ'արհամարհէ կինը, կինը իր ամուսինը կործանելու գոհունակութիւնը կը վայելէ»: Պ. Ժիլնօրժանի պատմութիւնը եղած էր այս տեսականը, վասնզի նոյնիսկ ինք գործադրած էր զայն: Իր երկրորդ կինը անոր գոյքը այնպիսի կերպով մատակարարած է որ մեռած ժամանակ՝ Պ. Ժիլնօրժանին տասնըհինգ հազար ֆրանքի չափ եկամուտը մնացած էր միայն, զոր գրեթէ ամբողջապէս ցկեանս շահու տալով պիտի կրնար ապրիլ Ժիլնօրժան և որուն երեք չորրորդը իր հետ սպանէր: Ժառանգութիւն մը ձգելու մտատանջութիւնը գրեթէ չունենալուն համար՝ առանց դեղեւումի ցկեանս եկամուտի յատկացուցած էր զայն: Մանաւանդ տեսած էր թէ ժառանգութիւնները վտանգներու կ'ենթարկուէին և, օրինակի համար, «ազգային ինչք» կ'ըլլային: Տեսած էր թէ ինչ փոփոխութիւններ կրած էր «թիէն քօնսօլիտէ (Տիրէքթուառի իշխանութեան ժամանակ կառավարութիւնը աղգին ունեցած պարտքերուն մէկ երրորդը զեղչեց, և հաստատուն եկամուտներու փոխեց մնացած պարտքը: Այս եկամուտներուն դրամագլուխն է անա «թիէն քօնսօլիտէ» ըսուածը) ըսուած դրամագլուխը զոր Տէրութիւնը մասնաւորներու կը պարտաւորէր և մեծ քվատահութիւն չունէր մայր ամուսինն ուր կ'արձանագրեն տէրութեան հաստատուն պարտքերը: «Գէնգամբուա փողոցի բաներ են ասոնք» կ'ըսէր: Ֆիյլ տիւ Գալվէրի փողոցը ունեցած տունը, ինչպէս ըսինք արդէն, իրն էր: Երկու սպասաւոր ունէր. «մէկը արու, միւսը էգ»: Երբ սպասաւոր մը

ծառայութեան կը մտնէր անոր քով, Պ. Ժիլնորման նորէն կը մկրտէր զայն. մարդերուն իրենց գաւառի անուաները կուտար, ինչպէս Նիմցի, Յրանչ-Դօնթէցի, Բուաթվէնցի, Բիգարցի:

Վերջին սպասաւորը յիսնամեայ հաշմտն և թասուն գէր մարդ մըն էր և չէր կրնար քսան քայլի չափ անգամ վազել. բայց Պայօնի բնիկ ըլլալով Ժիլնորման Պասգ անուանած էր զայն:

Իսկ սպասուէիներուն ամէնքն ալ (նաև Մանեօն որու վրայ պիտի խօսինք ետքը), Նիդօլէթ կ'անուանէին անոր ասան մէջ: Օր մը սէգ խոհարարուհի մը, ամենաքաջ խոհարարուհի մը որ դոնապաններու ընտրելագոյն տոհմէն էն. Ժիլնորմանին ներկայացաւ:

— Ի՞նչ ամսական կ'ուզես առնել. հարցուց անոր Պ. Ժիլնորման:

— Երեսուն ֆրանք:

— Անուշդ ի՞նչ է:

— Օլէմբի:

— Յիսուն ֆրանք պիտի առնես. բայց Նիդօլէթ պիտի կոչուիս:

Կ Լ Ո Ի Խ Զ.

ՈՒՐ ԼԱ ՄԱՆԵՒ ԵՒ ԻՐ ԵՐԿՈՒ ՊԶՏԻԿՆԵՐԸ
Կ'ԸՆԴՆՇՄԱՐՈՒԻՆ

Եթէ Պ. Ժիլնորման կսկիծ մը ունենար, կը բարկանար. եթէ յուսահատէր, կատաղութեամբ կը գրաւուէր:

Միտքը ամէն տեսակ նախապաշարումներու ընդունարան, և բերանը ամէն տեսակ ապերասանութեանց սովոր էր:

Իր արտաքին փառքը և ներքին գոհունակութիւնը կտրմող իրերէն մէկն էր, ինչպէս ըսինք արդէն, կայտառ կնասէր մը մնալ և ազդուութեամբ իրր այն սեպուիլ ամէնուն առջեւ: «Արքայական հոչակ» ունենալ կ'անուանէր այնպէս մնալ և սեպուելը:

Արքայական հոչակը երբեմն տարօրինակ և անակընկալ շահեր կը բերէր անոր: Օր մը ոստրէի յատուկ կողովի նման հակթածեւ կողովի մը մէջ ուրուած գէր նորածին մը բերուեցաւ անոր տունը: Խանձարուրով լաւ մը պլլուած էր և լալագին կը ճչէր նորածինը զոր վեց ամիս առաջ Պ. Ժիլնորմանի տունէն արտաքսուած սպասուէի մը կ'ըսէր թէ անկէ ունեցած էր:

Այն ժամանակ Պ. Ժիլնորման ճիշդ ութսունը չորս տարեկան էր: Սովորաբար իր ընկերութիւնը կազմող անձերը սկսան զայրանալ և վիզլուկ հանել: Այս անամօթ անառակուհին որո՞ւն կը յուսայ կլլեցընել այդ բանը. ինչ յանդգնութիւն, ինչ նողկալի զրպարտութիւն, կ'ըսէին: Բայց Պ. Ժիլնորման ամենեին չբարկացաւ: Ընդհակառակը զրպարտութենէ ողորձեալ ծերուկի մը սիրուն ժպիտով նայեցաւ մանկիկին, և իրողութիւնը գիտցողներուն ըսաւ մեկուսի:

— Բայց ի՞նչ կայ, ի՞նչ ունիք. կը զարմանամ որ այդպէս կը շուարիք մեզմիկ, իբր թէ տգէտ անձերու կարգն ըլլայիք:

Անկուլէմի դուքսը, որ Նորին Վեհափառութեան Շառլը Թ. ի պիտակն էր, ութսունը հինգ տարեկան հասակին մէջ տասնը հինգ տարու թեթևսողիկ ազնկան մը հետ կարգուեցաւ. Պ. Վիրժինա որ Ալլիւշի մարքիզ. և Պորտոյի արքեպիսկոպոս կարգինալ Սուրտիի եղբայրն էր. ութսունը երեք տարու էջ երբ Տիկին Ժաքէնի սպասուհիներուն մէկէն զաւակ մը ունեցաւ. ինչպէս սիրային զաւակ մը, որ Մալթայի ասպետ և երեւելի զինուորական եղաւ. ներկայ դարուս մեծ մարդերէն մէկը, այսինքն Թապարո արբան ութսունը եօթը տարեկան մարդու մը զաւակն է: Ասանկ բաները սովորական բաներ են: Հապա կը մոռնա՞նք Աստուածաշոյնը: Բայց եւ այնպէս կը հաւաստեմ թէ իմս չէ այդ պղտիկ պարոնը: Թող իր ճարը նայուի: Յանձանքը իրը չէ:

Այս խօսքերը խիստ մարդասիրական էին: Սպասուհին, այն որ Մանեօն կ'անուանէր, տարիէ մը ետք Պ. Ժիլնորմանին երկրէրգ նորածին մըն ալ զրկեց որ միւսին պէս արու էր: Այս անգամ Պ. Ժիլնորման զաշինքի մտաւ: Երկու մանկիկները մօրը

յանձնեց, եւ անոնց սնունդին համար պարտաւորուեցաւ ամիսը ութսուն ֆրանք աալ անոր, այն պայմանով որ յիշեալ մայրը մէյ մըն ալ չընէ այնպիսի բան մը: Նաեւ ըսաւ.— Կ'ուզեմ որ մայրը լաւ խնամք տանի ասոնց: Մերթ ընդ մերթ պիտի երթամ տեսնեմ զանոնք:

Իրօք խօսք բռնեց: Եկեղեցական եղբայր մը ունէր որ երեսուն տարի Բուլթիէի ճեմարանին տեսչութիւնը վարած, և վաթսունը ինը տարեկանին մէջ մեռած էր: Դեռ երիտասարդ էր երբ կորսնցուցի զինքը, կ'ըսէր Ժիլնորման: Այս եղբայրն որ ալ քիչ կը յիշուէր եւ որ հանտարտաբարոյ ագահ մըն էր, եկեղեցականութեանը ժամանակ կը կարծէր թէ պարտաւոր էր ողորմութիւն տալու իր առջեւ ելլող ամէն աղքատի, բայց միշտ հին եւ անարժէք դրամներ կուտար, ինչպէս նաւ այնպիսի լուծանք որոնց դրամական դրոշմը սրբուած էր. անա այսպէս արօքայութեան ճամբով դժոխք երթալու կը գտնուէր: Իր առջինեկ Պ. Ժիլնորման ողորմութիւնը չէ թէ աղահօրէն, այլ յօժարակամ ազնուութեամբ իսկ կուտար:

Բարեսէր, դաժան եւ կարեկից էր եթէ հարուստ մը ըլլար, թերեւս պերճութեան միտում ունենար: Կ'ուզէր որ իրեն վերաբերող ամէն բան, նաեւ խաբեբայութիւնները վսեմ կերպով կատարուին:

Օր ժառանգութեան գործի մը մէջ գործակաւար մը ամարդօրէն և յայտնապէս Պ. Ժիլնորմանը կողպտած ըլլալով, սա հանդիսաւոր կերպով մը ըսաւ. Վա՛հ, անարժան յափշտակութիւն մըն է այս. եթէ ես ըլլայի կ'ամչնայի այսպիսի նուաստ կերպով մը գողութիւն ընելու: Այս դարուս մէջ ամէն բան, սրիկաներ անդամ այլասեռած են. Վայ ապուշ վայ, ինձի պէս մարդերը պէտք չէ որ այս կերպով կո-

ղոպտուին: Անտառի մը մէջ կողոպտուելու պէս կողոպտուեցայ, բայց ոչ այնպէս ինչպէս կը վայլէր կողոպտուիլ:

Ինչպէս ըսինք արդէն, երկու անգամ կարգուած էր. առջի կնոջմէն աղջիկ մը ուներ որ կոյս մնացած էր. երկրորդէն ալ ուրիշ աղջիկ մը ունեցած էր որ եռեսուն տարու հասակին մօտ մեռած էր և որ կամ սիրելով, կամ պատահաբար և կամ չգիտեմ ինչպէս կարգուած էր ստորին աստիճանէ բարձր աստիճանի հասնող զինուորականի մը հետ. այս զինուորականը հանրապետութեան և կայսրութեան բանակներու մէջ ծառայած, Աւստրիայի մէջ պատուոյ խաչ ընդունած և Վաթերլոյի մէջ գնդապետի աստիճան առած էր: Ընտանեացս նախապինքն է այն, կ'ըսէր ծերունի քաղքենին:

Շատ քթախոտ կը քաշէր. ձեռքին արտաքին կողմով շապիկին սլարանոցին շղարչեայ ծոպը զարնելով ձգմելու մասնաւոր վայելչութիւն մը ունէր: Խիստ քիչ կը հաւատար Աստուծոյ:

Կ Լ Ո Ի Խ Է.

ԳԱՆՈՆ ՄԸ ՈՐ Է ԳԻՇԵՐԸ ՄԻԱՅՆ ՄԱՐԴ ԸՆԴՈՒՆԻԼ

Ահա այսպիսի մարդ մըն էր Պ. Լիւզ. Էսբրի ժիւնորման, որ իր աւելի ալեւոր քան թէ սպիտակ մազերը կորսնցուցած չէր, եւ որ միշտ շնականջներ կը դնէր գլուխը: Վերջապէս եւ այսու ամենայնիւ պատկանելի մարդ մըն էր ան: Տասնըութերորդ դարու վերաբերող, այսինքն չնչին եւ մեծ մարդ մըն էր:

Պ. ժիւնորման 1814ին եւ վերահաստատութեան առջի տարիները, — ան աօեն դեռ երիտասարդ կը սեպուէր՝ տակաւին եօթանասունը չորս տարու բլլալուն համար, — Սէն ժէրմէնի արուարձանին մէջ Սէն Սիլվիսի մօտ Սէրվանտօնի փողոցը բնակած էր: Աշխարհիս հրաժեշտ տալէն, ութսունամեայ հասակը մտնելէն շատ ետքը Մարէի թաղը քաշուած էր: Աշխարհէս քաշուելով իր սովորութեան մէջ փակուեր մնացեր էր:

Այս սովորութեանց առաջինն էր ցորեկը բոլորովին գոց պահել դուռը և միայն երեկոյին ընդունիլ իր տունը եկողը ո՛վ կ'ուզէ թող ըլլար, և ի՛նչ

գործի համար կ'ուզէր թող եկած ըլլար, Պ. Ժիլնօրման ամենեւին չէր չեղէր իր այդ սովորութենէն:

Ժամը հինգին կ'ընթեր, յետոյ իր դուռը կը բացուէր: Իր ժամանակին նորութիւնն էր այս, և ամենեւին չէր կրնար հակառակ կերպով վարուիլ:

— Ցերեկը սինլըոր մըն է, և մէկ փողկի արժանի, կ'ըսէր Պ. Ժիլնօրման:

Ականաւոր անձինք իրենց միտքը կը վառեն երբ զէնիթը իր աստղերը կը վառէ:

Եւ Պ. Ժիլնօրման տունին մէջ կը փակուէր կը մնար ամենեւին մարդուժը, նաեւ թագաւորին չերեւելու համար: Իր ժամանակի հին վայելչասիրութիւններէն մէկն էր այս:

Ք Լ Ո Ի Խ Ը.

Ե Ր Կ Ո Ի Ք Ը Զ Ո Յ Գ Զ Կ Ա Զ Մ Ե Ր

Պարոն Ժիլնօրմանի երկու աղջիկներուն վրայ քիչ մը առաջ խօսեցանք: Մէկը միւսէն տասը տարի ետք ծնած էր: Երիտասարդութեան ժամանակ խիստ քիչ նմաներ էին իրարու, և թէ բնաւորութեամբ և թէ դէմքով կարելի եղածին չափ նուազ քոյր եղած էին: Կրտսերուն հին սիրուն անձ մըն էր. խելքը միտքը տուած էր ուր որ լոյս կար. ծաղիկներու, բանասիրութեան և երաժշտութեան կը պարտուէր, փառաւոր անջրպետներու մէջ կը թեւարկէր, հռանդուն էր, եթերական էր և մանուկ հասակէն ի վեր տեսլական աշխարհի մէջ դիւցազնական անորոշ պատկերի մը հետ նշանուած էր: Անգրանկուհին նոյնպէս երեւակայական նպատակներ ունէր, բարձրէն թոեւ լով բանակի մեծահարուստ համբարապետ մը, պաշարատու մը, չքեղապէս ապուշ էրիկ մը, մարդու կերպարանք առած միլիոն մը կամ թէ կուսակալ մը կ'երազէր. կուսակալութեան ընդունելութիւններ, նախասենեակի նուիրակ մը վիզը շրթայով, պաշտօնական պարահանդէսներ, քաղաքապետներու ճառախօսութիւններ, «տիկին կուսակալուհի», անա ասոնք

էին իր երեւակայութիւնը սրբկապէս տակն ու վրայ ընող իրերը:

Երկու քոյրերը իրենց ծաղկահասակութեան ժամանակ այսպէս կը մոլորէին, իւրաքանչիւրը իր երազովը: Երկուքն ալ թեւեր ունէին, մէկը հրեշտակի, միւսը սագի մը պէս:

Չկայ փառասիրութիւն մը որ գէթ այս աշխարհի մէջ կատարելապէս կատարուի: Մեր օրերու մէջ չկայ դրախտ մը որ երկրային ըլլայ: Կոտուերու հին ամուսնացած էր իր երազներու մարդուն հետ, բայց մեռած էր: Անդրանկուհին ամուսնացած չէր:

Այս միջոցիս ուր Պ. Ժիլնօրմանի անդրանիկ ազդիկը պատմութեանս մէջ կը մտնէ, հինօրեայ առարկանութիւն մըն է, անկիղեղի զգօն երես մըն է, ամէնէն սրածայր քիթերէն և ամէնէն թանձր միտքերէն մէկն է ան: Նշանակութեան արժանի պարագայ մըն ալ կայ. ընտանիքին սակաւաթիւ անձերէն զառ ոչ ոք զիտցած էր բնաւ անոր պզտիկ անունը. որ է «անդրանիկ Օրիորդ Ժիլնօրման»:

Անդրանիկ Օրիորդ Ժիլնօրման վարդապետական զգօնութեան մասին կրնար երեք քար հանել (Rendre des points) անգլուհի մը, որուն յատուկ է այս կատարելութիւնը: Օր. Ժիլնօրմանի սին պարկեշտութիւնը ողորմ չունէր բնաւ: Կենացը մէջ սոսկալի յիշատակ մը ունէր այս ազդիկը. օր մը մարդուն մէկը անոր ծնրակապը տեսած էր:

Տարիքին հետ նաև այս անողորմ և կեղծ պարկեշտութիւնը աւելցած էր: Լանջանակը ո՛րչափ ալ անթափանց ըլլար, Օրիորդը կը կարծէր թէ թափանցիկ է ան, և ո՛րքան ալ վերէն կապուած ըլլար, կը կարծէր թէ բաց կը մնար կուրծքին վերի կողմը, ճարմանդները և գնդասեղները կը շատցնէր ուր որ և ոչ մէկուն ձեռքէն կ'անցնէր նայել: Բեր-

ղը յարձակումի վտանգէն որքան աւելի ազատ ըլլայ, այնքան աւելորդ պահնորդներ դնելը սուտ պարկեշտութեան առաջին յատկութիւնն է: Բայց նիզակաւոր զօրաց պաշտօնատար Թէօփիւլ անունով երիտասարդ մը կար որուն հետ Օր. Ժիլնօրման կը հաւանէր համբուրուելու առանց տնօրէնութեան և որ անոր քեռորդիին տղան էր. կրցողը թող մեկնէ անմեղութեան այս հին գաղտնիքները:

Այս բարեբախտ նիզակաւորը յիշելով հանդերձ կը հաստատենք թէ Օ. Ժիլնօրմանի բացարձակ սպէս կը յարմարի «կեղծ զգօնուհի» մակդիրը զոր տուինք անոր: Տեսակ մը վերջալուսական հոգի մըն էր ան: Կեղծ պարկեշտութիւնը կէս-առաքինութիւն և կէս-մոլութիւն է:

Այս կեղծ պարկեշտութիւնը յարմար աստառ մըն ալ սենէր որ էր կեղծ բարեպաշտութիւնը: Օր. Ժիլնօրման Կոյսին ընկերութեան անդամակից էր. քանի մը ասնեքու առթիւ սպիտակ քօղ մը կ'առնէր, մասնաւոր աղօթքներ էր կմկմար, բարբարարիւնը կը յարգէր, «նուիրական սիրտը» կը պատուէր, ամէնէն հասարակ հաւատացեալներու համար զոց մնացող մատուրի մը մէջ ճիզուրթութեան և հինօրեայ խորանի մը առջեւ ժամերով կը հիանար, և հոն կը թողուր որ իր հոգին մարմարեայ ամպիկներու և սօկեզօծ փայտէ մեծ շառաւիղներու մէջ թեւարկէ:

Մատուռի բարեկամուհի մը ունէր Օր. Վօպուա անունով, որ անոր պէս պտաւ կոյս մըն էր, որ բացարձակապէս ապուշ մըն էր և որուն քով Օր. Ժիլնօրման արծիւ մը ըլլալու ուրախութիւնը ունէր: «Հաւատամք» էն և «Տէր Ողորմեան» էն զառ Օր. Վօպուաին ունեցած բոլոր հմտութիւնն էր զանազան տեսակ անուշեղէններ շինել: Իր տեսակին մէջ ան-

Թերի էր Օր. Վոպուտ և ապշութեան սպիտակ աքի-
սը կը սեպուէր. որուն վրայ իմացականութեան բիծ
մը անգամ չկար:

Կը խոստովանինք թէ Օր. Ժիլնորման ծերանա-
լով աւելի շահած էր քան թէ կորսնցուցած: Կրա-
ւոր բնաւորութեանց յատուկ է այս:

Ամենևին չարասրտութիւն ունեցած չէր. չարա-
սիրտ չըլլալը յարաբերական բարութիւն մըն է, և
որովհետև տարիները անհարթութիւնները կ'ուղղեն,
ժամանակը ամոքած էր զայն: Տրտում էր անորոշ
արտօմութեամբ մը, որուն պատճառը ինքն ալ չէր
գիտեր: Իր բոլոր անձին վրայ շուարում մը կոր,
շուարո՛ւմ վերջացած կեանքի մը որ դեռ սկսած չէ:

Հօրը տունը կառավարողը ան էր. Պ. Ժիլնոր-
ման իր աղջիկը ունէր քովը Պիէնվընիւ եպիսկոպո-
սին պէս: որ ինչպէս գիտէ ընթերցողը, իր քոյրը
ունէր քովը: Այս տեսակ ընտանիքները՝ որոնք ծերէ
մը և պառաւ աղջիկէ մը կը բազկանան՝ հազուագիւտ
չեն և իրարու վրայ կոթնող երկու տկարութիւննե-
րու սրտատուչ կերպարանը ունին միշտ:

Տունին մէջ այս պառաւ աղջկան ու ծերին հետ
մանաւկ մըն ալ պզտիկ տղայ մըն ալ կար որ Պ. Ժիլ-
նորմանի առջև միշտ կը գողար և չէր խօսէր: Պ.
Ժիլնորման միշտ խօսութեամբ և երբեմն ալ գաւա-
զանը վերցնելով կը խօսէր այս մանուկին հետ.—
Հո՛ս եկուր, պարոն, մօտ եկուր, խաբեբայ, սրի-
կա՛յ.— Պատասխան պիտի տա՞ս, անառակ: Տեսնեմ
քեզ անգամ մը, անպիտան, ևն. ևն: Բայց Պ, Ժիլ-
նորման հոգեւին կը սիրէր զայն.

Իր թոռն էր այս մանուկը որուն վրայ ետքէն
պիտի խօսինք:

Ե Ր Ր Ո Ր Դ Գ Ի Ր Ք

ՄԵԾ ՀԱՅՐԸ ԵՒ ԹՈՒԸ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա.

Հ Ի Ն Ա Ն Ջ Ե Ր Ո Ւ Ա Կ Ո Ւ Մ Բ Մ Ը

Պարոն Ժիլնորման երբ Սէրվանտօնի փողոցը կը
բնակէր, շատ մը ամենալաւ և զերազնիւ անձերու
տունը կը յաճախէր, որոնք կ'ընդունէին զինքը,
թէ և քաղքենի մըն էր ան:

Պ. Ժիլնորման կը փնտռուէր իսկ և կը տօնուէր,
վասն զի խելք ունէր. մէկը իր ունեցած խելքը,
միւսն ալ այն զոր կը կարծուէր թէ ունի:

Տիրելու պայմանով կ'երթար ուր որ երթար:
Կան մարդիկ որոնք ամէն միջոց ի գործ կը դնեն
ազդեցութիւն ունենալու և ուրիշներու ուշադրու-
թիւնը իրենց վրայ հրաւիրելու համար, ուր որ չեն
կրնար պատգամ ըլլալ, ծաղրածու կ'ըլլան.

Պ. Ժիլնորման այս մարդերու կարգէն չէր. առանց երբեք իր անձնական պատիւը մնասելու կը տիրէր այն արքայականներու ակումբներուն մէջ ուր կը յաճարէր: Պատգամ էր ամէնուրեք: Շատ անգամ Պ. եր Պօնալին և Պ. Պանժի-Բիւլ-Վալէին անգամ դէմ կը դնէր:

1818ի միջոցներուն շաբաթը երկու օր անփոփոխ կերպով կէս օրէն ետք Տր թ... պարոնուհին տունը կ'երթար որ Ֆէրու փողոցին մէջն էր. արժանապատիւ և յարգի անձ մըն էր այս պանոնուհին, որուն էրիկը Լուիզ Ժ.Չ.ի իշխանութեան ժամանակ Պերլինի մէջ Ֆրանսայի դեսպան էր:

Տր թ... պարոնը, որ կենդանութեանը ժամանակ խելքը միտքը մագնիսական երեւոյթներու տալով եռանդագին կը յափշտակուէր, վտարանդութեան մէջ անանկ մեռած էր, իբր հարստութիւն ոչ այլ ինչ թողով բայց միայն Մէսմէրի և իր տաշտին վրայօք խիստ հետաքրքրական տեղեկագիրներ որոնք կարմիր սեկով կազմուած և ոսկեզօծ էին և տասը ձեռագիր հատորներէ կը բաղկանային:

Տիկին Տր թ... Պարոնուհին իր արժանապատուութեամբ արատ չբերելու համար հրատարակած չէր այս տեղեկագիրները, և կ'ապրէր պզտիկ եկամուտով մը որ մնացած էր չգիտեմ ինչպէս:

Պարոնուհին միայնութեան մէջ կ'ապրէր ազնուօրէն, սիգապէս և աղքատութեամբ, առանց յարաբերութիւն ունենալու արքունիքին հետ, որու համար կ'ըսէր թէ «խիստ խառն մարդկանց ընկերութիւն» մըն է:

Շաբաթը երկու անգամ քունի մը բարեկամներ այրի պարոնուհին կրակարանին բոլորտիքը կը դուժարուէին և զուտ արքայականներու կաճառ մը կը կազմէին: Թէյ կը խմէին հոն և հովը եթէ եղբեր

գութեան ըլլար, կը հեծէին, և եթէ քնարերգային վիպասանութեան ըլլար, պօսաբարդեաններու. Հոգւոյն-Սրբոյ կապոյտ ժապաւէնի շքանշանին չինականներու այ տրուելուն, և Լուի Ժ.Ը.ի սոսկալի ազատականութեան համար. և ցած ձայնով կը խօսակցէին արքային անգրանիկ եղբօր վրայ, որ այն ատենները յոյսեր կուտար և որ ետքէն Շարլը Ժ. անունով Ֆրանսայի թագաւոր եղաւ:

Այս արքայական ակումբին մէջ ուրախալի աւելնով մը կ'ընդունէին ան ազտօտ երգերը որոնց մէջ «Նիլօլա» կ'անուանուէր Ն. բալէոն:

Դքսուհիներէն ոմանք, օրոնք անուանի կիներուն ամենէն փափուկ և ամէնէն շնորհալիներն էին, կը սքանչանալին «զաշնաւորներուն» (*) ուղղուած յետագայ երգին նման երգերուն վրայ:

Շապիկնուզ ծայր դուրս է ելեր:
Վարտիկնուն մէջ խօթեցէ՛ք
Որ չըսուի թէ ազգասէրներ
Ճերմակ դրօշ պարզեցին:

Այս արքայականներու ակումբը կը զուարճանար երկդիմի կատակներով որոնք սարսափելի կը կարծուէին, անմեղ բառախաղներով որոնք թունալի կը սեպուէին. քառատուն տող երկտուն ոտանաւորներով. օրինակի համար յետագայ երկտունը կ'ըսուէր տէրութեան պաշտօնէից խումբին նկատմամբ, որուն գլուխն էր Տըսօլ և որոնց մէջն էին Պ. Տըգազ և Տըսէն:

(*) Բարիզի արուարձաններու ժողովուրդին վաշտերը զոր 1815ին Նաբօլէոն կազմեց եւ կարգաւորեց, Ֆէտէրէ «զաշնաւոր» կ'անուանէին:

Pour raffermir le trone ébranlé sur sa bpse,
Il faut chanher et sol, et de serre et de case (*)

Ազգային Պատգամատունի անդամներուն ցուցակը կը շինէին, «չարապիղծ յեղափոխականներու Պատգամատուն» անուանելով զայն. և այս ցուցակին վրայ անուններու միաւորութիւններ կը կարգադրէին այնպիսի կերպով որ՝ օրինակի համար սա անունները կը կազմէր. — Տամա, Սապրան, Կուվիէն, Սէն-Սիր: Այս ամէն բաները զուարթութեամբ կ'ըլլային:

Յեղափոխութիւնը այս ակումբին մէջ հեզնալի նմանութեամբ կը ծաղրուէր: Յեղափոխութեան միևնոյն բարկութիւնները հակառակ մտքով — այսինքն պօնաբարդեասներու դէմ գրգռելու չգիտեմ ի՞նչ կամէութիւններ ունէին այս արքայականները, որոնք իրենց յատուկ «Սա իրա» պզտիկ երգը կ'երգէին, և որոնք այս երգին մէջ պօնաբարդեասները կախազանդ կը զրկէին:

Ah. ça ira, ça ira, ça ira
Les bouonaparistes à la lanterne (կախազան)

Երգերը կիյեթինի կը նմանին: անտարբերու-

(*) Բառ առ բառ կը թարգմանուի: Հիմնովին դրոզած գահը վերահաստատելու համար պէտք է ՏԵՂ, ՉՄԵՐՈՅ և ՏՈՒՆ փոխել: Այս տողին մէջ երկզիմի կատակ մը, հեզնութիւն մը կայ. տեղ ձմերոց և տուն բտտերուն ճիշդ այն երեք պաշտօնէից անուններուն պէս են, այսինքն տը Սօլ, տը Գազ և տը Սէն:

Թեամբ այսօր այս, վաղը այն գլուխը կը կտրեն: Երգն և կիյեթինը միեւնոյն բանն էին փոքր ինչ զանազանութեամբ:

Այն ժամանակ, այսինքն 1816ին երբ Յիւալտէզի դատը բացուեցաւ, արքայականները Պասթիտի և Ժօզիօնի կողմը կը բռնէին, վասն զի Յիւալտէզ «պօնաբարդեան էր»: Ազատականներուն «եղբայր» և «բարեկամ» անունը կը տրուէր. թշնամանքին յետին ծայրն էր այս անունը:

Եկեղեցիի տեսակ մը զանգակատուններուն պէս Տը Թ... պարոնուհին ակօ մըը երկու քաղաղ ունէր: Մին էր Պ. Ժիլնօրման և միւսն էր Լամօթ-Վալուայի կօմսը, որուն համար իրարու ականջին սա փսփսուքը կ'ըլլար տեսակ մը ակ'ածութեամբ: Չգիտէի՞ր, քառամանեակի դատին(*) Լամօթն է ան: Կուսակցութիւնները այսպիսի տարօրինակ անյիշաչարութիւններ ունին»

Հոս հարկ կը համարինք ըսել թէ քացքնինեօրու դասին մէջ պատուաւոր գիրք ունեցողները իրենց յարգը կը կորսնցնեն եթէ անխտիր տեսութիւն րենն ստորին մաիդու հետ. պէտք է զգուշութեամբ ընդունիլ տունդ եկողը. ինչպէս որ ջերմութիւնը կը նուազի երբ ցուրտ մարմինն րու կը մօտենայ:

Հին մեծամեծներու ակումբը, ինչպէս ուրիշ ամէն օրէնք նոյնպէս և այս օրէնքը ոտքին տակ կ'առնէր: Մարինեի որ Բօմբասուրի եղբայրն էր, Սուպիզ

(*) Քառամանեակի դատին ինչ ըլլալը Տիւմայի «Լը Գօլիէ տը Լարէն» անուն վէպը կարդարողը կրնայ գիտնալ:

իշխանին տունը կ'ընդունուէր. գործին «թէեւ»ը մի' փնտոներ, այլ «վասն զի»ն:

Տիւ Պարի, որ տիկին Վօպէրնիէի կնքահայրն էր, Զարէշալ Րիշըրիէօյի տունը սիրով կ'ընդունուէր: Այս երեւելիներուն ահուժբար Ոլիմբոս է. Հէրմէս և Կրմէնի իշխանը անխտիր կը տեսնուին այն ահուժբին մէջ: Գոգ մը կ'ընդունուի հոն, բաւական է որ Աստուած բլլայ:

Լամօթի կոմսը որ 1815ին եօթանասունըհինգ տարու ծերունի մըն էր, իր լուին և ծանրակազ կերպարանքէն, անկիւնաւոր և ցուրտ դէմքէն, կատարելապէս մարդավար կերպերէն, մինչև փողկապը կոճկուած թիկնուէն զատ նշանաւոր բան մը չունէր. ոչ նուազ նշանաւոր էին նաև իր մեծ սրունքները, զոր միշտ իրարու վրայ կը դնէր խաչածէ. երկայն և թոյլ բանթալօն մը սենիր, որուն գոյնը սիէնկան հոգի(*) գոյն էր: Լամօթ կոմսին երեսն ալ բանթալօնին գոյնը ունէր:

Այս Պ. աը Լամօթ մեծ մարդու մը տեղ կը դըրուէր այն ահուժբին մէջ, իր «հոչակաւորութեան» և որ աւելի զարմանալին բայց ճիշդն է՝ Վալուա անունին պատճառաւ:

Իսկ Պ. Ժիլնօրման բացարձակապէս բարեկշիռ ահնածութեամբ կ'ընդունուէր այն ահուժբին մէջ, ուր մեծ ազդեցութիւն ունէր:

Ստոյգ է թէ թեթեւօլիկ մըն էր ան, բայց այս պատհասաւ իր զուարթութեանը առանց զրկում ընելու՝ պատկառելի, արժանապատիւ, մարգավար և

(*) Սին քաղաքին շրջականերէն դեղնագոյն հոգ մը կ'եղնէ, որով ամէն տեսակ գեղին ներկ կը շինուի:

քաղքենիի յառուկ ամբարառաւն կենցաղավարութիւն մը ունէր, որուն վրայ կը յաւելուր իր մեծ տարիքն ալ:

Մարդս չի կրնար գորաւոր հասակ մը ունենալ առանց պատիժը կրելու:

Տարիները հուսկ յետոյ հերարձակ պատկածելի գլուխ մը կը կազմեն:

Պ. Ժիլնօրման նաև այնպիսի խօսքեր ունէր որոնք հինաւորց բարքերու կայծն են բոլորովին:

Բրուսիոյ թագաւորը Լուի ԺԼ.ը վերահաստատելէն ետք, երբ կոմս Րիւբէնի անունը առնելով այցելութեան եկաւ անոր, փոքր ինչ Պլանտրուրկի մարքիզի պէս և ամենափափուկ անամօթութեամբ ընդունուեցաւ Լուի ԺԳ.ի թոռնէն:

Պ. Ժիլնօրման հաւանեցաւ և ըսաւ.—Այն ամէն թագաւորները որոնք Ֆրանսայի թագաւոր չեն, գաւառի թագաւորներ են:

Օր մը անոր առջև յետագայ հարցումը եղաւ և պատասխանը տրուեցաւ:

—«Գուրիէ Ֆրանսէ» լրագրին խմբագիրը ինչի՞ գատապարտուեցաւ:

—Լրագիրը հրատարակելէ գաղբիլու:—«Ապրելէ» ըսելը աւելի աղէկ է, ըսաւ Պ. Ժիլնօրման: Այս տեսակ խօսքերը երեւելի զիրք մը կուտան մարդուս:

Պուրպօնեան գահին վերահաստատութեան տարեդարձի մը օրը՝ երբ «զիհզ Աստուած փառաբանեմք» հանդիսաւոր ժամերգութիւնը կ'ըլլար, Պ. Ժիլնօրման Պ. աը թալէյրանի անցնիլը տեսնելով ըսաւ:

—Ահա նորին վսեմութիւն Չարութիւնը:

Պ. Ժիլնօրման օովորաբար հետը կ'առնէր իր

աղջիկը, այն երկայնահասակ օրիորդը որ այն ատեն քառասունը անցուցած էր և յիսնամեայ կ'երեւար, նաև եօթնամեայ գեղանձն պատանի մը, որ սպիտակ, վտրդագոյն և առոյգ էր և որ ուրախ ու համարձակ աչքեր ունէր, այո տղան ամէն ա՛գամ որ այն ակումբին սրահը կը գտնուէր, ամէն կողմէ սա շշուկները կը լսէր.

— Ո՛րքան գեղեցիկ է, մեղք, խեղճ պատանի:

Այս այն պատանին էր որուն վրայ դեռ քիչ մը առաջ մէկ երկու խօսք ըրինք:

«Խեղճ պատանին» անուանելուն պատճառն էր հայր մը ունենալը որ «Լուարի աւազակ» մըն էր:

Այս լուարի աւազակը Պ. Ժիրնօրմանի փեսան էր զոր արդէն յիշեցինք և զոր Պ. Ժիրնօրման «իր ընտանեաց նախատինքը կ'անուանէր»:

Վ Լ Ո Ւ Խ Բ.

ԱՅՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԿԱՐՄԻՐ ՃԻԻԱՂՆԵՐԷՆ ՄԷԿԸ

Եթէ այն ժամանակները մարդ մը վէրնօն անուն պզտիկ քաղաքէն անցնելու ատեն՝ ճեմէր այն հոյաչէն դեղեցիկ կամուրջին վրայ, որուն, յուսանք թէ, քիչ ատենէն երկաթաշար տձև կամուրջ մը պիտի յաջորդէ, և եթէ այն կամուրջին պարիսպին վրայէն վար նայէր, գրեթէ յիսնամեայ մարդ մը պիտի նշմարէր, որ կաշիէ գլխանոց մը. գորշագոյն հաստ չուխայէ բանթալօն և բաճկոնակ մ և սանդալներ հագած էր. բաճկոնակին վրայ դեղին բան մը կտրուած էր, որ ժամանանակաւ կարմիր ժայգաւէն մըն էր:

Մարդը արեւահար, դէմքը դրեթէ սև և մազերն ալ գրեթէ ճերմկած էին. ճակատին վրայ լայն սպի մր կար որ այտին վրայ կը շարունակուէր. ծոուած, կճկուած, ժամանակէն առաջ ծերացած էր, և ճեռքը բան մը և յատոց մը առնելով գրէթէ ամէն օր կը շրջէր այն խորշերէն մէկուն մէջ որոնք կամուրջին մօտակայ պատերը կը շրջապատեն և իբր դարաքառիներու շարք Սէնի ձախակողմեան քարափին երկայնութեամբ կ'եղերին:

Ծագիկներով լի էին այս շրջափակ սիրուն խոր-
շերը որոնք կրնաին պարտէզներ սեպուիլ եթէ շատ
աւելի մեծ ըլլային, կամ փունջեր, եթէ ալ աւելի
պղտիկ ըլլային: Ամէն մէկ խորշին մէկ ծայրը գետին
կը յանգի, միւսն տունի մը: Բաճկոնակ և սանդալ-
ներ հագած մարդը, որու վրայ կը խօսինք, 1847ին
միջոցները այն խորշերէն ամենէն նեղին և տունե-
րէն ամէնէն անշուքին մէջ կը բնակէր: Հոն մինակ
և առանձնակի լոկեայն և աղքատօրէն կ'ապրէր
կնոջ մը հետ որ ոչ նորատի, ոչ պառաւ, ոչ գեղանի
ոչ տղեղ, ոչ գիւղացի եւ ոչ ալ քաղքենի էր, և որ
ծառայութիւն կ'ընէր անոր: Այն ամուն զոր իր
պարտէզը կ'անուանէր, երևելի էր քաղաքին մէջ
ծագիկներու աղւորութեան համար որոնք հոն կը
մշակուէին: Ծագիկներն էին անոր ղրաղումը:

Այլատուութեան, յարատուութեան, ուշադրու-
թեան եւ ոռոգումի շնորհիւ Արտրչէն ետք ան ալ
յաջողած էր ստեղծելու եւ հնարած էր տեսակ մը
կակաչներ տալիաներ որ կերելի թէ մոռցուած էին
բնութենէն: Հանճարամիտ էր ան: Ամերիկայի եւ
Չինաստանի հազուադիւրս եւ թանկագին թափերու
մշակումին համար աւելուտի անտառակներ կազմելու
տրհեստին մէջ Սուլանտ Պատէնը գերազանցած էր:
Ամառը առաուն կանուխ կ'ելլէր եւ ծառերիններուն
մէջ կ'աշխատէր ծակելով, կտրելով, անպիտան խո-
տեր հանելով, ջրելով եւ ժամերով իր ծագիկներուն
քովերէն կը քայլէր, բարեսէր, տրտում, անուշ,
երբեմն ալ մտախոհ եւ անշարժ կերպարանքով մը
ծառի մը վրայ թռչունի մը գեղգեղումը, տունի մը
մէջ մանկան մը ճուռոզումը լսելով կամ թէ աչքերը
շիւղի մը ծայրը կաթիլ մը ցօղի վրայ յառելով որ
արեւին մէջ կարկենանի կը նմանէր: Այս մանկիկի
առջեւ կը զիջանէր որ կարծեր վայրենի մըն էր. քիչ

անգամ դո՛րս կ'ելնէր, ոչ ոք կը տեսնէր բացի
պատուհանը զարնող աղքատներէն եւ իր ժողովրդա-
պետէն, որ Մապօֆ արբան էր եւ որ ծեր եւ բարի
մարդ մ'էր:

Բայց տեղացիներն կամ օտարականները երբ ա-
նոր կակաչներ ու վարդեր տեսնելու հետաքրքրու-
թիւն ունենային, ժպտելով դուռը կը բանար ա-
նոնց: Ահա այս մարդն էր Հուարի աւաղակը:

Սակայն եթէ մէկը ուղմական տեղեկագիրները
կենսագրութիւններ, Մօնթէօրը եւ մեծ բանակին օ-
րաթերթերը կարդալու ըլլար, պիտի զարմանար ա-
նոնց մէջ բաւական ստէպ յիշուած անուն մը կար-
գալով որ էր Ժօրժ Բօնմէրսի անունը: Այս Ժօրժ
Բօնմէրսի երիտասարդութեան ժամանակ Սէնթօնթի
գունդին մէջ զինուոր մըն էր: Յեղափոխութիւնը
ծագեցաւ. Սէնթօնթի գունդը Բէնի բանակին հետ
վասնդի միապետութեան հին զօրագունդերը նաեւ
միապետութեան անկումէն ետք իրենց գաւառական
անունները պահեցին, և 1794ին զօրաբաժիններ կազ-
մեցին:

Բօնմէրսի կոուեցաւ Սրիբի, Վարմսի, Նէօսթաթի,
Թիւրքէայմի, Ալգէյի, Մայանսի մէջ ուր Հուարի
թիկնապահ գունդը կազմող երկու հարիւրներուն մէ-
կըն էր: Բօնմէրսի որ անոնց 12րդ էր, Անտէրնախի
հին պարսպին ետեւէն Հէսի իշխանին բանակին ղէմ
դրաւ, և գաղղիական բանակին ամփոփ մասին հետ
միանալու համար ան ատեն ետ քաշուեցաւ միայն երբ
թշուամիին թնդանօթը սկսաւ ուժակոծել պարսպին
շրջանակէն սկսելով մինչեւ անոր լեփածեւ դարու-
վարը:

Քլէպ' րի հրամանակալութեան տակ պատերազմած էր Մարշիէնի և Մօն-Բալիսէլի կոիւին մէջ ուր պիտգայեան զնդակ մը անոր թեւը կտրեց: Ապա Իստալիոյ սահմանազլուխը գնաց և ժուպէրի հետ Թանստի կիրճը պաշտպանող երեսուն կրընատիներէն մէվը եղաւ:

Այս առթիւ ժուպէր զօրապետին օգնակտն և Բօնմէրսի երկրորդ փոխ տեղակալ անուանեցաւ:

Բօնմէրսի ոմքատարափի ժամանակ Պէրթիէի քով կը կռուէր Լօտիի այն պատերազմին մէջ որու ակօնարկելով ըսաւ Պօնաբարթ:

— Պէրթիէ ոմքածիգի, ձիաւորի և կրընատիէի պէս կռուեցաւ:

Նօվիի մէջ իր վաղեմի զօրապետ ժուպէրի վիճրաւոր տապալիլը տեսաւ երբ թուրը քաշած կը պօռար:

— Օ'ն առաջ երթանք:

Պատերազմին պիտոյիցը համար իր զօրաց խումբին հետ ձենովայէն չգիտեմ ծովեզերքին ո'ր նաւահանգիստը գացող պատերազմական պղտիկ նաւ մը մտած ըլլալով եօթ կամ ութ թշնամի, այսինքն անգլ. առագաստաւոր նաւերու հանդիպեցաւ:

Նաւին ձենովացի հրամատարը կ'ուզէր թնդանօթնեիը ծովը նետել, վինուորները նաւին միջնաշարկը պահել և վաճառական նաւի մը պէս մուծին սպրթիլ անցնիլ:

Բօնմէրսի դրօշակայմի չուանին վրայ պարզել տուաւ եռագոյն դրօշակը և բրիտանական Ֆրէկաթներու թնդանօթներուն մէջէն անցաւ անվեհեր:

Քսան մզոն անդին յանդգնութիւնը աւելնալով իր պղտիկ նաւովը յարձակեցաւ և տիրեց անգլիական մեծ նաւի մը որ զօրք կը տանէր Սիկիլիա. այս նա-

ւին մէջ այնքան մարդ և ձի կար որ համբարները մինչև բերանը բեռով լեցուն էին:

1805ին մալիէրի բաժինին մէջն էր, այսինքն այն քաջերուն հետ որոնք Ֆէրտինան արհիզուքսին յազթելով կրէնզպուրկի տիրեցին:

Ուէթինսէնի մէջ գնդակներու տեղատարափի մը միջոցին իր թեւերուն վրայ առաւ Մօրթի գնդապետը, որ վիշապագօրաց Թ. գունդին առջեւէն կըռուելով մահացու վէրք ընդունած էր:

Աւստերլիցի մէջ երեւելի հանդիսացաւ երբ գաղղիական բանակը աջտիճաններու բաժնուելով թշնամիին կրակին տակէն ղարմանալի կերպով յառաջ քալեց:

Երբ ոռուսաց կայսերական պահակներու ձիաւորները հետեւակներու չորրորդ վաշտը ջախջախեցին, Բօնմէրսի փոխարէնը հատուցանողներուն և այն պահակները տապալոզներէն մէկը եղաւ: Կայսրը խաչի նշանը տուաւ անոր:

Բօնմէրսի Վիւրմսէրի՝ Մանթուայի մէջ, Մէլափ՝ Ալէքսանտրիայի (Իտալիա) մէջ և Մաքի՝ Իււմի մէջ դերի բռնուիլը հետհետէ տեսաւ:

Բօնմէրսի Մեծ-Բանակին ութերորդ գումարտակին հետն էր, որուն կը հրամայէր Մօրթիէ և որ Համպուրկի տիրեց: Յետոյ հետեւակներու 55րդ գունդին հետ միացաւ, որ Ֆլանտրի հին գունդն էր:

Էյլօյի մէջ նաև ինքը այն գերեզմանսցին մէջն էր ուր գիրքիս հեղինակին հօրեղբայրը Լուի Հիւկօ արի հարիւրապետը միայն ութսուներեք զօրքով երկու ժամ շարոտնակ դէմ գրաւ թշնամիին բանակի յարձակումներուն:

Այս գերեզմանոցէն կենդանի ելնող երեք հօգիէն մէկն էր Բօնմէրսի: Յրիէտլանտի պատերազմին մէջ ալ կռուեցաւ:

Յետոյ հետզհետէ տեսաւ Մոսկուան, Պէրէզինան, Լիւցէնը, Պօզէնը, Տրէզորը, Վաչօնը, Լէյբսիքը և Քէլըհաուզընի կիրճերը. Մօնմիրացը, Շաթո-Թիւրին, Գրաօնը, Մարնի տփերը, Էննի տփերը և Լաօնի ահարկու կայանը:

Արնէյլ-ը-Տիւքի մէջ՝ հարիւրապետ ըլլալով՝ թասը խազօխ սրէ անցուց և ազատեց չէ թէ իր դօրապետը, այլ տասնապետը: Այս առթիւ Բաօնմէրսի յօշուեցաւ և խորտակո ած ոսկորի քսանը եօթը շերտ միայն ձախ բազուկէն հանուեցաւ:

Բարիզի անձնատուութենէ ութը օր առաջ ընկերի մը հետ փոխանակութիւն ըրած և ձիաւոր դօրաց դասը մտած էա:

Բօնմէրսի ունէր ինչ որ հին վարչութեան ժամանակ շիրկին-ձեռք՝ կ'անուանուէր, այսինքն իբր զինուոր թուր կամ հրացան գործածելու և իբր պաշտօնատար հետեակ կամ ձիաւոր վաշտի մը հրամանակալութիւնը ընելու հաւասարապէս կարող ըլլալ. ուղղական կրթութեամբ կատարելագործուած այս կարողութենէ ծնած են ահա կարգ մը զինուորացիներ, օրինակի համար, վիշապագօրքերը, որոնք ձիաւոր ու միանգամայն հետեակ զօրք են:

Երբ Նաբօյէոն Էլպա կղզին գնաց, Բօնմէրսի ալ հետը գնաց, Վաթէրլոյի մէջ Տիւպուտայի ձիաւորներու գունդին մէկ մէկ մասը կազմող զրահաւորաց վաշտին պարագլուխն էր:

Բօնմէրսին էր Լիւնպուրկի հետեակներու վաշտին գրօշը առնողը, գրօշը բերաւ կայսեր ոտքերուն քով նետեց: Արիւնաթաթաւ էր Բօնմէրսի. գրօշը կորդելու միջոցին երեսին վրայ թուրի հարուած մը առած էր:

Կայօրը, գոհ ըլլալով պտուտի.

— Գնդապետութեան, պարոնութեան աստիճան,
Պատուոյ Լէգէոնի շքանշանը կուտամ ջեզ:

Բօնմէրսի պատասխանեց.

— Վեհափառ Տէր, շնորհակալ եմ այրի կնոջ
համար:

Մէկ ժամ ետքը Օնէնի հեղեղաաին մէջ ինկած
էր: Արդ, ո՞վ էր այս ժօրժ Բօնմէրսին: Նոյն իսկ
այն Լուարի աւազակն էր:

Ընթերցողը արդէն անոր պատմութիւնը իմացաւ
քիչ մը:

Վաթերլոյի պատերազմէն ետք Բօնմէրսի, ինչ-
պէս գիտէ ընթերցողը, Օնէնի խորունկ ճամբէն հան-
ուելով կրցած էր բանակին գտնուած տեղը հասնիլ,
և հիւանդանոցէ հիւանդանոց փոխադրուելով մինչև
Լուարի զօրանիստ գիւղերը գացած էր:

Վերահաստատութիւնը կէս թոշակ աննողներու
կարգը դասած էր զայն և Վէրնօն գրկած էր հոն
բնակելու, այսինքն հսկուելու համար:

Լուի փ՛՛. Թագաւորը Հարիւր Օրերու միջոցին
կատարուած ամէն բաները իրը չեղած սեպելով, ան-
որ ոչ «Լէժիօն տ'Օնէօրի» պաշտօնավարութիւնը,
ոչ գնդապետի աստիճանը և ոչ ալ պարոնութեան
տիտղոսը ճանչցած էր: Բայց Բօնմէրսի երբոր առիթ
ունենար գրելու, «Գնդապետ Պարոն Բօնմէրսի» կը
ստորագրէր:

Միայն մէկ և հին կապոյտ թիկնոց մը ունէր,
և «Լէժիօն տ'Օնէր»ի պաշտօնաւորութեան վարդա-
նշանը առանց գնելու զուրս չէր ելնէր բնաւ:

Տէրութեան փաստաբանը լուր զրկեց անոր թէ
դատի պիտի հրաւիրուի այն շքանշանը ապօրինաւո-
րապէս կրելուն համար:

Բօնմէրսի դառն ժպիտով մը պատասխանեց.

— Չգիտեմ թէ ալ ես ֆրանսերէն չեմ հասկնար:

Թէ դուք չզրտեք խօսիլ. բայց ստոյգ է թէ լեմ հասկնար ի՞նչ կ'ըսէք:

Յետոյ ութ օր շարունակ դուքս ելաւ իր վար- գածեւ շքանշանովը: Ոչ ոք հա՛ւարձանկեցաւ բան մը բսելու անոր:

Պատերազմի պաշտօնեան և գաւառին հրամանա- կալ գօրապետը երկու կամ երեք անգամ նամակ գը- րեցին այս հասցէով:

«Առ Պ. Հրամանատար Բօնմէրսի»:

Ետ դրկեց նամակները ստանց բանալու: Նոյն միջոցներուն Նաբոլէօն ալ Ս. Հեղինի մէջ միևնոյն կերպը ի գործ կը դնէր Հիւասըն Լօվի նամակներուն նկատմամբ, որոնց հասցէն էր «առ գօրապետն Պօ- նաբարգ»:

Թող ներուռի մեզ ըսել թէ ի՞նչ որ էր իր կայսեր բերնին յորձունքը. վերջապէս նոյն լորձունքը գո- յացած էր նաև Բօնմէրսի բերնին մէջ:

Հոռոմի մեջ ալ կարգադրեան կալանաւոր զին- ուորներ կային, որոնք կը մերժէին բարեւել Յլամի- նիուսը և որոնք Աննիպալի հողին ունէին քիչ մը:

Բօնմէրսի առտու մը կառավարութեան փաստա- բանին հանդիպեցաւ Վէրնօնի փողոցի մը մէջ քովը գնաց և ըսաւ.

—Պարոն, ներելի՞ է ինձ երեսին սպին կրել:

Իբր ձիակորներու վաշտի ճրամատար միայն կէս ամսական կ'առնէր, որ չնչին գումար մըն էր. ասկէ զատ բան մը չուներ:

Վէրնօնի մէջ ամենափոքր տուն մը վարձած էր: Հոն միւնակ կ'ապրէր և ինչպէս ապրելն ալ արդէն ըսինք.

Կայսրութեան ժամանակ պատերազմէ մը վերա- գարձած և նորէն պատերազմի երթալու միջոցին ժա-

մանակ գտած էր ամուսնանալու օրիորդ Ժիլնօրմանի հետ:

Երբ քաղքենին թէև ի ներքուստ սրտմտած էր, բայց հաւանութիւն տուած էր այս ամուսնութեան, հառաչելով եւ ըսելով.

—Ամէնէն երեւելի ընտանիքները կը բռնադատ- ուին զիջանիլ այսպիսի ամուսնութեանց:

Տիկին Բօնմէրսի որ պէտք է խոստովանիլ թէ զմայելի բարեկիրթ, հազուադիւտ կին մըն էր եւ արժանի իր լծակցին, 1812ին մեռած է, զաւակ մը թողլով:

Այս զաւակը գեղապետին միայնութեան մէջ ա- նոր ուրախութիւնը պիտի ըլլար անշուշտ. բայց մեծ հայրը տիրաբար պահանջած էր իր թոռը, յայտնե- լով թէ ժառանգութենէ կը զրկէ զայն եթէ իրեն չի յանձնուի:

Հայրը զիջած էր՝ պզտիկին շահը մտածելով և չկրնալով իր զաւակը սիրել՝ սկսած էր ծաղիկները սիրել:

Մանաւանդ թէ ա՛լ ամէն բանի հրաժեշտ տուած էր. ոչ կը խլրտէր և ոչ կը դաւադրէր: Իր միտքը թէ այն անմեղ գործերուն զոր կ'ընէր և թէ այն մեծ գործերուն զոր ըրած էր:

Շահոքրամ մը յուսալով կամ Աւստերլիցը յիշե- լով կ'անցընէր իր ժամանակը:

Պ. Ժիլնօրման ամենեկին յարաբերութիւն չուներ իր փեսային հետ: «Աւազակ մը» կը սեպէր գնդապե- տը. այս ալ չլամիտ մը կը համարէր զայն: Պ. Ժիլ- նօրման գնդապետին վրայ բնաւ չէր խօսեր, և եթէ երբեմն խօսէր, անոր «պարոնութեան» հեզնալի ակ- նարկութիւնները ընելու համար կը խօսէր: Յատկա- պէս պայման դրուած էր որ Բօնմէրսի բնաւ չպիտի տեսնէ իր զաւակը ոչ ալ պիտի խօսի հետը, եթէ այս

պայմանին հակառակ կը վարուէր, զաւակը արտաք-
սուելով և ժառանգութենէ զրկուելով ետ պիտի
յանձնուէր անոր: Ժիլնօրմանի ընտանիքը ժան-
տախաահար մը կը սեպէր Բօնմէրսին: Կ'ուզէր իրեն
յարմար կերպով մը կրթել մանուկը: Գնդապետը
գուցէ սխալեցաւ այս պայմանը ընդունելով. բայց
ստիպուեցաւ գշուխը ծռելու՝ կարծելով թէ լաւ կ'ընէ
և միայն զինքը կը զոհէ:

Ժիլնօրմանի ժառանգութիւնը պզտիկ բան մըն
էր. բայց անդրանիկ օրինրդ Ժիլնօրմանի ժառան-
գութիւնը մեծ էր: Այս մօրաքոյրը որ աղջիկ մնա-
ցած էր մօրը կողմէն մեծ հարստութիւն ունէր, և
քրոջը տղան իր բնական ժառանգն էր: Տղան որ
Մարիուը կ'անուանուէր, գիտէր թէ հայր մը ունի,
բայց ուրիշ բան չէր գիտեր: Իր հօրը վրայ ոչ ոք
բան մը կ'ըսէր անոր: Բայց այն ակնումբին մէջ,
ուր կ'երթան մեծ հօրը հետ, փափսուքները, ակ-
նարկութիւնները, ակնթարթները՝ ժամանակ ան-
ցնելով կրցեր էին պզտիկին միտքը սպրդիլ, և Մա-
րիուս վերջապէս բան մը հասկցած էր, և որովհետեւ
կերպով մը յամբարար իր մտքին մէջ կը մղէին և
կը թափանցէին այն գաղափարները ու կարծիքները
զոր կրնայ ըսուիլ թէ չի ծծած օդին հետ կը շնչէր,
կամաց կամաց սկսաւ ամօթ և սաստիկ վիշտ զգալ
ամէն անգամ որ միտքը կը բերէր հայրը:

Մինչդեռ այսպէս կը մեծնար Մարիուս Գնդա-
պետը երկու կամ երեք ամիս անգամ մը կը փախէր
Վէրնօնէն: Բարիկ կուզար աքսորէն փախչող վա-
ղեմի դատապարտի մը պէս, և Սէն-Սիւլբիսի եկե-
ղեցին երթալով կ'սպասէր մինչև այն ժամը, ուր
մօրաքոյր Ժիլնօրման Մարիուսը պատարազին կը
բերէր: Գնդապետը սիւնի մը ետև կը պահուէր, ա-
ռանց շնչել համարձակելու, և Ժիլնօրման մօրաքոյ-

մին ետևը դառնալու հաւանականութենէն դողալով
իր զաւակին կը նայէր: Այս վիրակիրը կը վախնար
այն պառաւ աղջիկէն:

Ահա այս առթիւ յարաբերութիւն հաստատած էր
պարոն Մապէրօֆ արբային հետ որ Վէրնօնի ժողո-
վրդապետն էր:

Այս արժանապատիւ եկեղեցականը Սէն-Սիւլբիսի
եկեղեցականին եղբայրն էր: Եկեղեցականը նշմարած
էր գնդապետին զմայլումով իր զաւակին նայիլը: Այս
անձը որ կատարելապէս մարդու մը կերպարանքը
ունէր և որ կնոջ մը պէս կուլար, եկեղեցականին
ուշադրութիւնը գրաւած էր: Եկեղեցականը այս
պատճառաւ մոռցած չէր անոր կերպարանքը: Անգամ
մը լեղբայրը տեսնելու համար Վէրնոն գացած ըլ-
լալով, կամուրջին վրայ Բօնմէրսի գնդապետին
հանդիպեցաւ և ճանչցաւ Ս. Սիւլբիսի մարդը: Եկե-
ղեցականը եղելութիւնը հասկցուց ժողովրդապետին
եւ երկուքը միասին պատրուակ մը գտնելով այցե-
լութիւն տուին գնդապետին: Այս այցելութիւնն
ուրիշ այցելութեանց տեղի տուաւ:

Գնդապետը ի սկզբան միշտ գոց բերան էր,
բայց վերջապէս բացուեցաւ անոնց. ժողովրդապետը
եւ եկեղեցականը որ անոր պատմութիւնը ամբողջա-
պէս իմացան, եւ հասկցան թէ ինչպէս Բօնմէրսի իր
երանութիւնը կը զոհէր զաւակին ապագային հա-
մար:

Այս պատճառաւ ժողովրդապետը սկսաւ յարգա-
նօք պատուել գնդապետը. ան ալ սկսաւ սիրով յա-
րիլ ժողովրդապետին:

Մանաւանդ թէ ծերունի եկեղեցական մը և ծե-
րունի զինուոր մը եթէ պատահաբար անկեղծ և եր-
կուքն ալ բարեսիրտ ըլլան՝ իրիստ մեծ դիւրութեամբ

իրարու միտքը կը հասկնան եւ կը բարեկամանան :

Մէկը վարի հայրենիքին համար անձը նուիրած է, միւսն ալ վերի հայրենիքին համար, ասկէ զատ տարբերութիւն չկայ երկուքին մէջ :

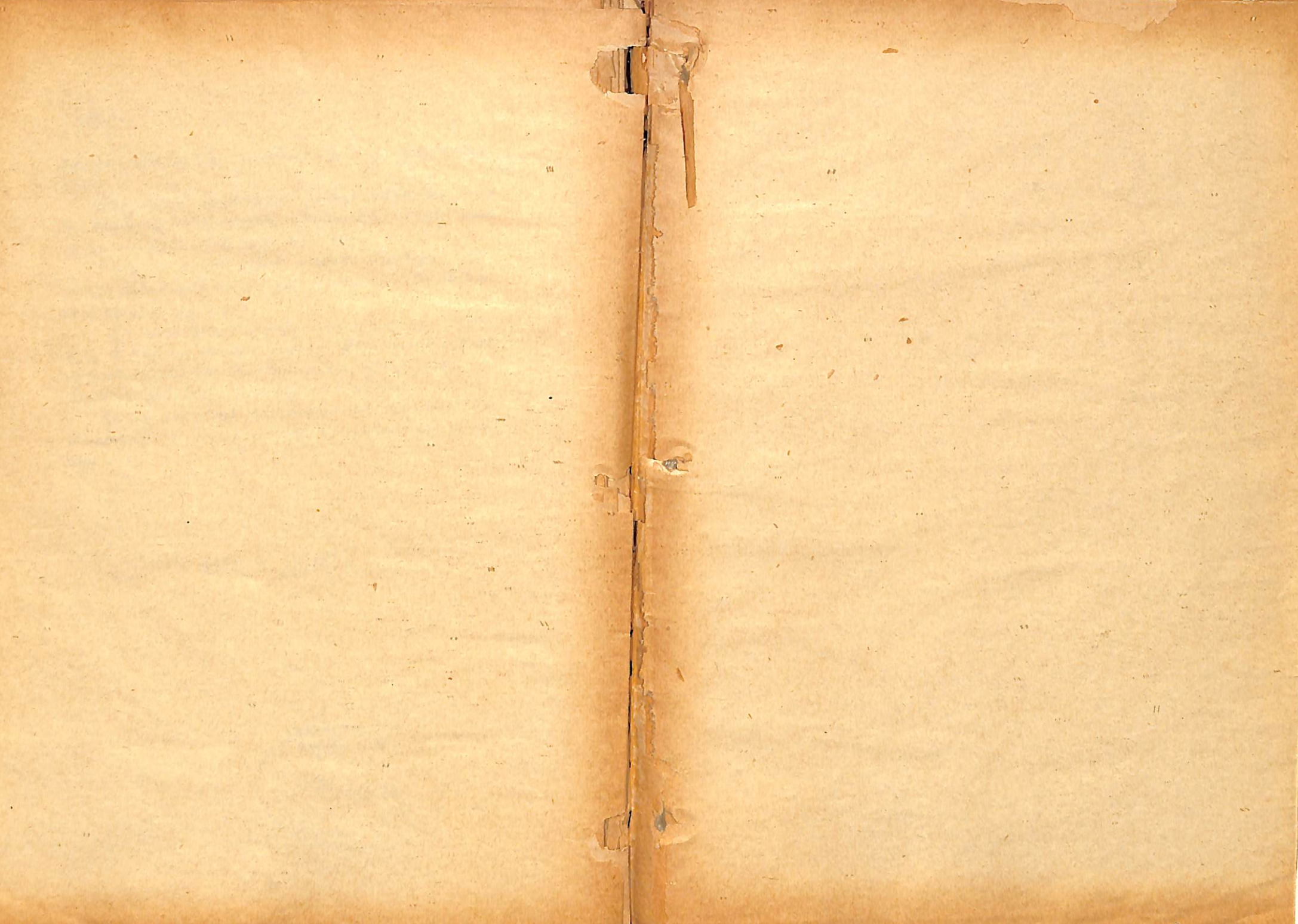
Մարիուս տարին երկու անգամ, այսինքն Յվր. մէկին Սէն-ժորժի տօնին օրը շնորհաւորութեան նամակ կը գրէր իր հօրը :

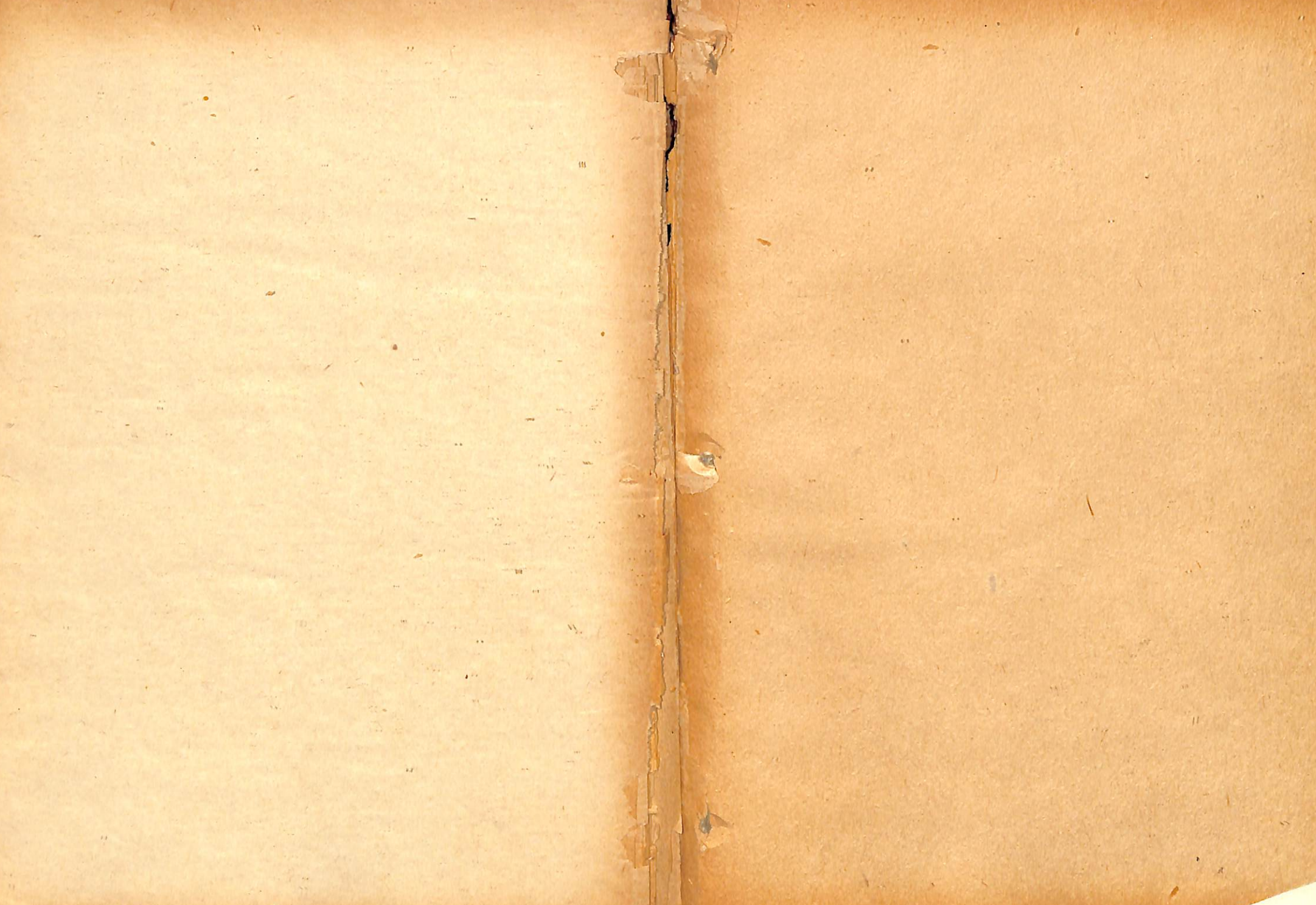
Այս նամակները զոր իր մօրաքոյրը կը թելագրէր և ինք կը տողէր- կարծես թէ նամակագիրքէ մը օրինակուած էին Պ, Ժիլնօրման միայն այս նամակագրութեան թույլտուութիւն կ'ընէր :

Հայրը գորովալի պատասխաններ կը գրէր զոր Մարիուսի մեծ հայրը առանց կարգալու կը զրպանէր :

ՎԵՐՉ Զ. ՀԱՐՈՒՆ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0311084

6429